

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Д Е П У Т А Т В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Науково-практичний посібник

Київ
Парламентське видавництво
2013

УДК 342.534(477)(075)
ББК 67.9(4Укр)400.6я7
Д35

*Посібник рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту законодавства Верховної Ради України
(Протокол № 12 від 17.12.2012 р.)*

Д35 **Депутат** в українському парламенті (науково-практичний посібник). — К. : Парламентське видавництво, 2013. — 260 с.

ISBN 978-966-611-876-2.

У посібнику розглядаються статус, структура та функції Верховної Ради України, повноваження та напрями діяльності народного депутата України. Привертається увага до питань подальшої демократизації діяльності єдиного органу законодавчої влади, забезпечення прозорості та відкритості його роботи, розширення можливостей для участі громадян у законодавчому процесі.

Посібник розрахований на народних депутатів України, працівників Апарату Верховної Ради України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, науковців, усіх, хто цікавиться сучасним українським парламентаризмом.

**УДК 342.534(477)(075)
ББК 67.9(4Укр)400.6я7**

(За законодавством станом на 6 грудня 2012 року)

***Видання здійснено за підтримки
Програми сприяння парламенту України — II***

При використанні матеріалів посилання на посібник обов'язкове.

ISBN 978-966-611-876-2

© Інститут законодавства
Верховної Ради України, 2013.

ЗМІСТ

Рибак В. В.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА – УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ	5
---	----------

Розділ І

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ – ЄДИНИЙ ОРГАН ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

1.1. Конституційно-правові засади діяльності парламенту	7
1.2. Структура Верховної Ради України	17
1.3. Законодавча функція Верховної Ради України	26
1.4. Установча функція парламенту	33
1.5. Контрольна функція парламенту	47
1.6. Міжпарламентські зв'язки. Співпраця із зарубіжними організаціями	59
1.7. Забезпечення відкритості діяльності парламенту	66

Розділ ІІ

ПОВНОВАЖЕННЯ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

2.1. Правовий статус народного депутата України	77
2.2. Реалізація народним депутатом права законодавчої ініціативи	86
2.3. Здійснення народним депутатом контрольних функцій	101
2.4. Робота народного депутата у парламентському комітеті	114
2.5. Робота народного депутата з виборцями	119

2.6. Взаємодія народного депутата України з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав	125
2.7. Організаційне, правове, наукове, інформаційне, документальне та інше забезпечення діяльності народних депутатів	133
2.8. Організація роботи служби (офісу) депутата	147

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Розпорядження Голови Верховної Ради «Про порядок забезпечення народних депутатів України, органів Верховної Ради України та структурних підрозділів Апарату Верховної Ради України комп'ютерною технікою, програмними засобами та доступом до інформаційних ресурсів»	165
--	-----

Додаток 2.

Методичні рекомендації «Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки»	177
---	-----

Додаток 3.

Інформаційно-пошукова система «Законодавство України» в Інтернеті	206
--	-----

Додаток 4.

Міжнародні парламентські організації	209
--	-----

Додаток 5.

Депутатські групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнами	239
---	-----

Додаток 6.

Постанова Верховної Ради України «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України»	241
---	-----

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА — УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ

Діяльність Верховної Ради України сьомого скликання розпочинається в умовах системної модернізації країни, що охоплює всі сфери суспільного життя і потребує належного законодавчого забезпечення. Воно є можливим лише за умови ефективної діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади, що, як ніколи, підвищує вимоги до якості актів вітчизняного законодавства, на підставі яких мають здійснюватися реформи, їх системності, узгодженості між собою та із загальною системою законодавчих актів України.

Важливим для успішного розвитку української держави, громадянського суспільства є також здійснення парламентом інших його функцій: установчої та контрольної, за допомогою яких створюються організаційні умови для здійснення реформ та забезпечується належне виконання законів.

Ефективність діяльності Верховної Ради України вирішальною мірою залежить від професіоналізму і злагодженості роботи її депутатського корпусу. Особливістю Верховної Ради України сьомого скликання є те, що її депутатський корпус суттєво оновився. Це передбачає опанування народними депутатами формами і навичками парламентської діяльності, ознайомлення їх з ресурсами забезпечення діяльності парламенту, вивчення міжнародного досвіду діяльності парламентарів.

Видання науково-практичного посібника «Депутат в українському парламенті» продовжує традицію підготовки Інститутом законодавства Верховної Ради України за підтримки Програми сприяння парламенту України — II матеріалів, покликаних надати допомогу народним депутатам України у здійсненні їхніх повноважень.

Пропонований посібник підготовлено з метою надання сприяння народним депутатам України, особливо тим із них, хто вперше

обирається до Верховної Ради України, у здійсненні своїх повноважень. У ньому міститься корисна інформація щодо конституційно-правових засад діяльності, повноважень, функцій, структури, організації внутрішнього життя, міжпарламентських зв'язків Верховної Ради України. Значну увагу приділено питанням правового статусу народного депутата. Привертається увага до питань реалізації народним депутатом права законодавчої ініціативи, здійснення ним контрольних функцій, роботі парламентаря з виборцями, взаємодії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаційного, правового, наукового, інформаційного, документального забезпечення його діяльності тощо.

У виданні також висвітлюється світовий досвід організації ефективної роботи служби (офісу) депутата, питання подальшої демократизації діяльності національного законодавчого органу з урахуванням європейських тенденцій, забезпечення прозорості його роботи, розширення можливостей для участі громадян у законодавчому процесі.

Корисними для народних депутатів будуть додатки до посібника, зокрема, Методичні рекомендації «Правила оформлення проєктів законів та основні вимоги законодавчої техніки», Положення про помічника-консультанта народного депутата України, порядок забезпечення народних депутатів України, органів Верховної Ради України та структурних підрозділів Апарату Верховної Ради України комп'ютерною технікою, програмними засобами та доступом до інформаційних ресурсів, інформація про пошукову систему «Законодавство України» в Інтернеті, міжнародні парламентські організації, депутатські групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнами тощо.

Сподіваюся, що пропоноване видання допоможе народним депутатам України у здійсненні їхніх повноважень та професійному зростанні. Воно буде корисним і працівникам Апарату Верховної Ради України, іншим особам, які беруть участь у забезпеченні діяльності парламенту, а також працівникам державних органів, органів місцевого самоврядування, політикам, громадським діячам та окремим громадянам.

Голова Верховної Ради України
В. В. РИБАК

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ — ЄДИНИЙ ОРГАН ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

1.1. Конституційно-правові засади діяльності парламенту

Відповідно до статті 6 Основного Закону України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Законодавча влада в демократичній державі переважно здійснюється загальнодержавним представницьким органом. Як відомо, народна законотворчість — прийняття законів референдумом — явище, яке трапляється в законодавчій практиці рідко, а в Україні такі референдуми взагалі ще не проводилися.

Сучасний парламент відображає такі елементи демократичного устрою, як участь народу у формуванні політичних владних інститутів, політична відповідальність органів державної влади перед народом, і визначає захищеність прав людини та політичний устрій суспільства.

Правовою основою діяльності парламенту є, насамперед, Конституція України, де в частині другій статті 19 визначено, що органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані

діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Розділ IV Основного Закону присвячений Верховній Раді України. За приписами статей цього розділу єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України. Визнання Конституцією Верховної Ради єдиним органом законодавчої влади акцентує увагу на її місці в державному механізмі. Це не означає, що парламент здійснює законодавчу владу самостійно і без участі інших органів. Зокрема, така взаємодія проявляється у тому, що відповідно до статті 93 Основного Закону право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить, крім народних депутатів України, також Президентові України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України. Поряд із цим, глава держави підписує та офіційно оприлюднює закони.

Верховна Рада України складається з чотирьохсот п'ятдесяти народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень Верховної Ради України за приписами частини першої статті 76 Конституції України становить п'ять років. Чергові вибори до парламенту відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України, а позачергові вибори призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяти днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення її повноважень.

Основною формою роботи парламенту є сесії. Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Водночас Основний Закон наголошує, що єдиний законодавчий орган є повноважним за умови обрання не менш як двох третин від його конституційного складу. Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Чергові сесії парламенту починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року. Поряд із цим, Голова Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу парламенту або на вимогу Президента України скликає позачергові сесії Верховної Ради України із зазначенням порядку денного. У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання. При цьому, якщо закінчується строк повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України. Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом особистого голосування народних депутатів України.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 07.07.1998 р. № 11-рп/98 (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) зазначив, що положення частини другої статті 84 Конституції України треба розуміти так, що рішення Верховної Ради України, зокрема закони, постанови, інші акти, а також рішення Верховної Ради України щодо прийняття (відхилення) постанови законопроекту, поправок до них приймаються лише на пленарному засіданні Верховної Ради України за умови особистої участі народних депутатів України в голосуванні та набрання встановленої Конституцією України, законом про регламент Верховної Ради України кількості голосів на їх підтримку. Положення частини третьої статті 84 Конституції України щодо здійснення народним депутатом України голосування на засіданнях Верховної Ради України

означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування, тобто народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України. Порушення встановленої Конституцією України процедури ухвалення законів та інших правових актів Верховною Радою України є підставою для визнання їх неконституційними (частина перша статті 152 Конституції України).

Стаття 85 Основного Закону визначає повноваження Верховної Ради України. До останніх належать:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпідменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України

військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

25) надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення третини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів безстроково;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання у встановлений законом строк згоди на об'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Зауважимо, що за приписами частини другої статті 85 Конституції парламент здійснює, крім визначених у частині першій цієї статті, й інші повноваження, які відповідно до Конституції віднесені до її відання. При цьому доцільно взяти до уваги правову позицію Конституційного Суду України, за якою повноваження Верховної Ради України визначаються Конституцією України (підпункт 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004).

Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання. Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. З цього приводу Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 19.05.2004 р. № 11-рп/2004 зазначив, що положення частини другої статті 90 Конституції України щодо встановлення тридцятиденного строку, протягом якого пленарні засідання не можуть розпочатися,

треба розуміти так, що цей строк обчислюється в календарних днях. Його обчислення починається з дня, коли заплановані пленарні засідання однієї чергової сесії не можуть розпочатися, а якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, то днем його закінчення є наступний робочий день. Словосполучення «пленарні засідання не можуть розпочатися» треба розуміти так, що пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися через недодержання порядку роботи Верховної Ради України, встановленого Конституцією України і Регламентом, що унеможливило здійснення парламентом конституційних повноважень єдиного органу законодавчої влади в Україні.

Водночас повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень парламенту попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання. Разом з цим повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає порядок і принципи діяльності Верховної Ради України, є Регламент Верховної Ради України, яким встановлюється порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначається законодавча процедура, процедура розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, та порядок здійснення контрольних функцій Верховної Ради.

Важливе місце в регулюванні діяльності парламенту України займає також Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. (у редакції від 22.03.2001 р.), який визначає права, обов'язки і відповідальність народного депутата України у Верховній Раді України та за її межами,

встановлює правові та соціальні гарантії здійснення народним депутатом України своїх депутатських повноважень.

Питання організації та порядку діяльності комітетів Верховної Ради України детально регулюються Законом України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 р. (у редакції від 22.12.2005 р.).

Згаданий Закон встановлює такі принципи діяльності комітетів Верховної Ради України: верховенства права; законності; гласності; рівноправності комітетів; доцільності; функціональності; плановості; наукової обґрунтованості; колегіальності; вільного обговорення і вирішення питань. Комітети Верховної Ради України при здійсненні повноважень взаємодіють з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їх посадовими особами, які зобов'язані сприяти комітетам у здійсненні покладених на них повноважень, реагувати відповідно до закону на їх звернення та рекомендації.

Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів. Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України. Конституційний Суд України у Рішенні від 05.03.2003 р. № 5-рп/2003 зазначив, що за своїм конституційним статусом комітети Верховної Ради України є органами, які мають предметно визначену компетенцію і забезпечують здійснення парламентом його повноважень. Отже, діяльність парламентських комітетів пов'язана з вирішенням питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України.

Відзначимо, що за нормами Конституції Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від її конституційного складу. Водночас організація і порядок

діяльності тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 15.01.2009 р., проте Конституційний Суд України своїм рішенням № 20-рп/2009 від 10.09.2009 р. визнав цей Закон таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним). Тому ця прогалина у законодавстві залишається відкритою.

Здійснення деяких повноважень Верховної Ради України регулюється й іншими законами. Зокрема: «Про Кабінет Міністрів України» від 07.10.2010 р. (визначає порядок формування складу Уряду та його звільнення); «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. (встановлює порядок призначення на посаду та звільнення з посади Голови Антимонопольного комітету України); «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. (визначає порядок призначення на посади та звільнення з посад Голови та половини складу Ради Національного банку України); «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. (регулює порядок призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України); «Про Рахункову палату» від 11.07.1996 р. (унормовує процедуру призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати); «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 р. (встановлює порядок призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини); «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 р. (врегульовує процедуру призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України); «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 р. (визначає порядок призначення членів Вищої ради юстиції); «Про Центральну виборчу комісію» 30.06.2004 р. (унормовує процедуру призначення на посади та звільнення з посад

членів Центральної виборчої комісії); «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23.09.1997 р. (у редакції від 03.03.2005 р.) (встановлює порядок призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення) тощо.

1.2. Структура Верховної Ради України

Верховна Рада України за своєю природою є представницьким органом державної влади, склад якого відповідно до частини першої статті 76 Конституції України становить чотириста п'ятдесят народних депутатів України — громадян України, обраних на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Формування шляхом прямих виборів і функціонування на засадах колегіальності забезпечують Верховній Раді України характер представницького органу.

Згідно з чинним законодавством народним депутатом України є обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р. представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією та законами України, який здійснює свою діяльність на постійній основі.

Для забезпечення діяльності народних депутатів України структурний устрій Верховної Ради України обумовлюється особливостями як єдиного у державі виборного колегіального органу законодавчої влади і визначається Конституцією України та іншими, прийнятими парламентом, актами законодавства. Для виконання своїх конституційних обов'язків Верховна Рада України має керівництво та парламентські

комітети. Вона також може у межах своїх повноважень створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань. Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Зокрема, згідно зі статтею 88 Конституції України Верховна Рада обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, його Першого заступника і заступника та відкликає їх.

Порядок їх обрання та відкликання регулюється главою 15 Регламенту Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України обирається Верховною Радою на строк її повноважень з числа народних депутатів.

Кандидатури на посаду Голови Верховної Ради України пропонуються на пленарному засіданні Верховної Ради депутатськими фракціями (депутатськими групами), народними депутатами. Народний депутат може запропонувати для обрання свою кандидатуру. Після завершення внесення пропозицій щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України вона приймає рішення про перехід до обговорення цих кандидатур і може робити перерву в пленарному засіданні на визначений нею строк для попереднього обговорення запропонованих кандидатур у депутатських фракціях (депутатських групах).

Відповідно до частини третьої статті 74 Регламенту до початку обговорення запропонованих кандидатур у депутатських фракціях (депутатських групах), Апарат Верховної Ради надає народним депутатам відомості про кожну з них. Такі відомості повинні містити дані про освіту, фах, належність до політичної партії, витяг із трудової книжки про трудову діяльність; автобіографію з висвітленням найбільш істотних результатів трудової діяльності; декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за попередній рік за формою, встановленою Законом України

«Про засади запобігання і протидії корупції»; відомості про входження до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Відомості мають бути власноручно підписані кандидатом на посаду. Верховна Рада може прийняти процедурне рішення про включення до відомостей й інших даних про кандидатів на посаду та їх діяльність. Перелік відомостей повинен бути однаковим для всіх кандидатів на посаду. Питання про обрання Голови Верховної Ради України не потребує підготовки в комітетах.

Верховна Рада обирає на строк її повноважень Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України з числа народних депутатів, кандидатури яких вносяться в порядку, передбаченому для внесення кандидатури на посаду Голови Верховної Ради України.

Запропоновані кандидатури на посаду Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України попередньо обговорюються в депутатських фракціях (депутатських групах), а потім на пленарному засіданні. Попередня підготовка та обговорення кандидатур на посаду здійснюються в порядку, передбаченому для обговорення кандидатури на посаду Голови Верховної Ради України по кожній кандидатурі окремо або разом.

Рішення про обрання Голови Верховної Ради України, його Першого заступника і заступника приймаються відкритим поіменним голосуванням більшістю народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради і оформляються відповідними постановами.

Комітети Верховної Ради України є органами парламенту, які утворюються з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій.

Комітети є відповідальними перед Верховною Радою України і підзвітними їй. Діяльність комітетів координує Голова Верховної Ради України згідно з Конституцією України та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Організація, повноваження та порядок діяльності комітетів Верховної Ради України визначаються Конституцією України, Законами України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», іншими законами України, Регламентом Верховної Ради України та постановами Верховної Ради України.

Комітети Верховної Ради України при здійсненні повноважень взаємодіють з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їх посадовими особами, які зобов'язані сприяти парламентським комітетам у здійсненні покладених на них повноважень, реагувати відповідно до закону на їх звернення та рекомендації.

Верховна Рада України затверджує кількість комітетів, їх назви та предмети відання, що можуть бути змінені за рішенням Верховної Ради України нового скликання до вирішення питання про формування персонального складу комітетів.

Мінімальна та максимальна кількість осіб, які можуть входити до складу одного комітету, визначається постановою Верховної Ради України.

Рішення про внесення змін до складу парламентських комітетів приймається Верховною Радою України з урахуванням мінімальної та максимальної кількості осіб, які можуть входити до складу одного комітету, встановленої відповідно до частини другої цієї статті.

Парламент може утворити новий або ліквідувати раніше створений комітет, змінити назву комітету чи предмет його відання. При утворенні нового комітету одночасно приймається рішення про його предмет відання та персональний

склад із одночасним внесенням змін до рішення Верховної Ради України про кількісний склад комітетів.

Згідно із законодавством на комітети Верховної Ради України покладені чітко визначені обов'язки, для виконання яких вони наділені відповідними правами. Це стосується забезпечення роботи з питань законопроектної функції, тобто забезпечення належної підготовки проектів актів законодавства до їх винесення на голосування парламенту, а також організаційної та контрольної функції.

Організаційна функція комітетів Верховної Ради України полягає в опрацюванні кандидатур на посади в органах державної влади, яких призначає, або призначення яких погоджує згідно із законодавством Верховна Рада України. Також, організаційна функція парламентських комітетів полягає в їх участі у призначенні всеукраїнського референдуму з питань зміни території України, виборів Президента України, позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування, формуванні порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України, наданні комітетами відповідей на депутатські запити, висновків та роз'яснень, розгляді звернень у комітетах, участі у міжпарламентській діяльності, взаємодії з міжнародними організаціями.

До контрольної функції, яку виконують парламентські комітети, чинним законодавством віднесено здійснення комітетами аналізу практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів їх відання, участь комітетів у підготовці питань на розгляд Верховної Ради України у зв'язку з виконанням нею контрольних повноважень відповідно до Конституції України, у проведенні «години запитань до Уряду», контрольну діяльність комітетів у бюджетному процесі, участь комітетів у проведенні парламентських слухань у Верховній Раді, проведення

слухань у комітетах, направлення від комітетів запитів до Президента України, взаємодія комітетів з Рахунковою палатою та з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, реагування комітетів на порушення законності, а також здійснення ними передбачених законами погоджень і консультацій.

Згідно з Регламентом Верховна Рада може також прийняти рішення про утворення тимчасової спеціальної комісії для підготовки і попереднього розгляду питань, а також для підготовки і доопрацювання проектів законів та інших актів Верховної Ради на правах головного комітету, якщо предмет правового регулювання таких проектів не належить до предметів відання комітетів, утворених Верховною Радою.

Тимчасова спеціальна комісія утворюється з числа народних депутатів, які дали на це згоду. Кількісний склад тимчасової спеціальної комісії формується з урахуванням принципу пропорційного представництва депутатських фракцій (депутатськими групами).

Тимчасова спеціальна комісія утворюється на визначений Верховною Радою термін. У визначений термін, але не пізніше як через шість місяців з дня її утворення, тимчасова спеціальна комісія подає до Верховної Ради письмовий звіт про виконану роботу, а також підготовлені народними депутатами — членами цієї комісії відповідні проекти актів Верховної Ради та інші матеріали, які надаються народним депутатам. Після обговорення результатів роботи тимчасової спеціальної комісії у відповідних комітетах та на пленарному засіданні Верховна Рада приймає рішення щодо завершення роботи такої комісії або доручає їй продовжити роботу і визначає для цього термін її діяльності.

Відповідно до частини третьої статті 89 Конституції України Верховна Рада може утворювати тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України. Питання про

утворення тимчасової слідчої комісії включається до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради без голосування.

Необхідно зазначити, що, виходячи з виборного характеру формування Верховної Ради України та загального змісту її діяльності щодо прийняття спільних рішень, важливою формою забезпечення роботи парламенту є функціонування в його складі депутатських фракцій і депутатських груп, для забезпечення узгодженої діяльності яких діє Погоджувальна рада.

Депутатські фракції формуються на першій сесії Верховної Ради нового скликання до розгляду питань про обрання Голови Верховної Ради України, створення органів Верховної Ради. Якщо цього не відбулося, головуючий на пленарному засіданні оголошує перерву для їх формування. Перед наступним пленарним засіданням Апарат Верховної Ради надає народним депутатам інформаційні матеріали, які були подані до Апарату Верховної Ради за день до початку зазначеного пленарного засідання, про сформовані депутатські фракції.

Депутатські фракції формуються із числа народних депутатів, обраних за виборчими списками політичних партій та народних депутатів, які були висунуті політичною партією в одномандатних округах. При формуванні депутатської фракції до її складу також за умови додержання засад діяльності такої фракції можуть увійти народні депутати, обрані в одномандатних округах, які реєструвалися кандидатами у народні депутати шляхом самовисування.

Політична партія має право формувати у Верховній Раді лише одну депутатську фракцію.

За статтею 59 Регламенту народний депутат може входити до складу лише однієї депутатської фракції (депутатської групи). При цьому Голова Верховної Ради України, Перший заступник та заступник Голови Верховної Ради України не входять до складу депутатської фракції (депутатської групи).

Народний депутат, який не увійшов до складу депутатської фракції, якого виключено чи який вийшов із складу депутатської фракції, є позафракційним. Позафракційні народні депутати можуть входити до складу депутатських фракцій або об'єднуватися у депутатську групу народних депутатів.

Кількість осіб у депутатській групі не може бути меншою, ніж кількість осіб у найменшій фракції, що сформована протягом першої сесії. Зареєстрована депутатська група має права депутатської фракції.

Кожна депутатська фракція (депутатська група) реєструється в Апараті Верховної Ради. Умовою реєстрації є надходження до Апарату Верховної Ради підписаного особисто кожним народним депутатом, який увійшов до складу депутатської фракції (депутатської групи), письмового повідомлення про формування депутатської фракції (депутатської групи).

Депутатська група, склад якої стає меншим від необхідної мінімальної кількості народних депутатів, через 15 днів після дня настання такого факту оголошується Головою Верховної Ради України розпущеною.

Народні депутати також можуть добровільно об'єднуватися у міжфракційні депутатські об'єднання без реєстрації, кадрового, матеріально-технічного, інформаційного, організаційного забезпечення їх діяльності Апаратом Верховної Ради України. Міжфракційне депутатське об'єднання не має прав депутатської фракції (депутатської групи), передбачених Регламентом Верховної Ради України. Про створення міжфракційного депутатського об'єднання оголошує головуючий на пленарному засіданні за письмовим повідомленням керівника такого об'єднання.

Відповідно до Регламенту Верховної Ради України Погоджувальна рада створюється як консультативно-дорадчий орган для попередньої підготовки і розгляду організаційних питань роботи Верховної Ради.

До складу Погоджувальної ради входять Голова Верховної Ради України, Перший заступник і заступник Голови Верховної Ради України, голови депутатських фракцій (голови депутатських груп) з правом ухвального голосу та голови комітетів з правом дорадчого голосу. У разі відсутності голови депутатської фракції (голови депутатської групи) чи голови комітету за їх дорученням у засіданні Погоджувальної ради бере участь відповідно заступник голови депутатської фракції (заступник голови депутатської групи), Перший заступник (заступник) голови комітету з правом відповідно ухвального чи дорадчого голосу. Головує на засіданнях Погоджувальної ради Голова Верховної Ради України, а в разі його відсутності — Перший заступник чи заступник Голови Верховної Ради України.

Погоджувальна рада:

1) узгоджує проект плану законопроектної роботи та рекомендує його Верховній Раді для затвердження;

2) розглядає та ухвалює пропозиції щодо проектів календарного плану роботи сесії, порядку денного сесії, розкладу пленарних засідань та тижневого порядку денного пленарних засідань;

3) погоджує кандидатів на посади голови комітету, першого заступника, заступника голови та секретаря комітету;

4) вносить Голові Верховної Ради України пропозицію щодо скликання позачергового пленарного засідання Верховної Ради та дати його проведення на вимогу трьох депутатських фракцій (депутатських груп) чи п'яти комітетів;

5) розглядає питання про вжиття заходів щодо забезпечення присутності народних депутатів на пленарних засіданнях;

6) вносить пропозиції щодо проведення парламентських слухань;

7) розглядає інші пропозиції з організації роботи Верховної Ради відповідно до Регламенту Верховної Ради України.

Таким чином, можна констатувати, що Верховна Рада України, як вищий і єдиний у державі виборний колегіальний орган законодавчої влади є складною структурно-організаційною формою забезпечення діяльності чотирьохсот п'ятидесяти народних депутатів, обраних у результаті народного волевиявлення з метою реалізації конституційно закріпленого принципу народовладдя в Україні. Структурний розподіл вітчизняного парламенту, представлений Головою Верховної Ради України, його Першим заступником та заступниками, парламентськими комітетами та їх головами і заступниками голів, тимчасовими комісіями, а також тимчасовими слідчими комісіями та їх керівниками, депутатськими фракціями, депутатськими групами і міжфракційними об'єднаннями народних депутатів, спрямований на забезпечення результативного виконання народними депутатами України покладених на них згідно з чинним законодавством обов'язків та ефективної реалізації встановлених повноважень. Водночас, зазначені елементи структури Верховної Ради України реалізують у своїй діяльності специфічні функції, володіють особливими правами та наділені повноваженнями, що в цілому сприяє комплексному виконанню завдань, покладених на вищий орган законодавчої влади Українським народом.

1.3. Законодавча функція Верховної Ради України

Відповідно до конституційно закріплених положень законодавча влада здійснюється Верховною Радою України. Стаття 75 Конституції України визначає, що Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади у державі. Це означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони.

Законодавча функція Верховна Рада України є її пріоритетною функцією. Разом із тим, Основний Закон України до функцій парламенту відносить також установчу та контрольну.

Законодавча функція парламенту, головним чином, полягає у прийнятті законів та внесенні до них змін.

Стаття 92 Конституції України регламентує коло питань, які врегульовуються виключно законами України. До них, зокрема, належать: права і свободи людини і громадянина; гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; права корінних народів і національних меншин; порядок застосування мов; засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки; правовий режим власності; правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; засади регулювання демографічних та міграційних процесів; засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації; організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики; територіальний устрій України; судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури; засади місцевого самоврядування; статус столиці України; спеціальний статус інших міст; основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення

громадського порядку; правовий режим державного кордону; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації; організація і порядок проведення виборів і референдумів; організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України; засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Крім того, виключно законами України встановлюються: Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України; порядок використання і захисту державних символів; державні нагороди; військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання; державні свята та ін.

Прийняття законів безпосередньо передуює кропітка законопроектна робота та тривалий законодавчий процес.

Регламентом Верховної Ради України передбачено такі стадії законодавчого процесу:

1) підготовка законопроекту та внесення його до Верховної Ради України;

2) попередній розгляд законопроекту в комітетах Верховної Ради України;

3) обговорення законопроекту на пленарних засіданнях Верховної Ради України з його наступним прийняттям або відхиленням (повністю або частково);

4) підписання та оприлюднення закону.

За Конституцією України, що передувала чинному Основному Закону, право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належало народним депутатам України, Президії Верховної Ради України, Голові Верховної Ради України, постійним комісіям Верховної Ради України, Президенту

України, Конституційному Суду України, Кабінету Міністрів України, Верховному Суду України, Генеральному прокурору України, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Академії наук України.

Конституція України від 28 червня 1996 року звузила коло суб'єктів законодавчої ініціативи до чотирьох: Президент України, народні депутати України, Кабінет Міністрів України та Національний банк України. При цьому Кабінет Міністрів України має виключне право на внесення проекту закону про Державний бюджет України.

Варто також зауважити, що проект закону про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України згідно із Законом України «Про міжнародні договори України» уповноважені вносити Президент України або Кабінет Міністрів України.

Порядок внесення і розгляду проектів законів та інших актів регулюється Регламентом Верховної Ради України.

Законопроект, проект іншого акта має бути оформлений відповідно до вимог закону, Регламенту та інших прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Законопроект, проект іншого акта вноситься на реєстрацію разом з проектом постанови, яку пропонується Верховній Раді прийняти за результатами його розгляду, списком авторів законопроекту, пропозицією щодо кандидатури доповідача на пленарному засіданні та пояснювальною запискою.

Кожен законопроект, проект іншого акта після його реєстрації не пізніш як у п'ятиденний строк направляється Головою Верховної Ради України або відповідно до розподілу обов'язків Першим заступником, заступником Голови Верховної Ради України в комітет, який відповідно до предметів відання комітетів визначається головним з підготовки і попереднього розгляду законопроекту, проекту іншого акта, а також у комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, для проведення експертизи щодо його впливу на

показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, комітет, до предмета відання якого належать питання регламенту, для підготовки експертного висновку на відповідність оформлення та реєстрації законопроекту, проекту іншого акта вимогам закону, цього Регламенту та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів та в комітет, до предмета відання якого належить оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції. Кожен законопроект не пізніш як у триденний строк направляється комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету, до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

Головний комітет не пізніш як у тридцятиденний строк попередньо розглядає законопроект, проект іншого акта і ухвалює висновок щодо доцільності включення його до порядку денного сесії Верховної Ради. До висновку головного комітету додаються висновки комітетів, до предметів відання яких належать питання відповідно регламенту та оцінки відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, які мають бути подані до головного комітету не пізніш як у 14-денний строк з дня отримання законопроекту, проекту іншого акта для надання висновку. У разі якщо законопроект, проект іншого акта оформлено та/або зареєстровано без дотримання вимог закону, цього Регламенту та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, висновок комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, направляється головному комітету та Голові Верховної Ради України для повернення законопроекту, проекту іншого акта суб'єкту права законодавчої ініціативи без його включення до порядку денного сесії та розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради. До висновку головного комітету також додається

висновок комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, що має бути поданий до головного комітету у 21-денний строк з дня отримання законопроекту для надання висновку.

Інші комітети за зверненням головного комітету або з власної ініціативи розглядають законопроект, проект іншого акта і направляють свої висновки до головного комітету.

Законопроекти розглядаються Верховною Радою за процедурою кількох читань, яка включає:

1) перше читання — обговорення основних принципів, положень, критеріїв, структури законопроекту та прийняття його за основу (після першого читання право суб'єкта законодавчої ініціативи на законопроект втрачається, з цього часу він належить Верховній Раді України);

2) друге читання — постатейне обговорення і прийняття законопроекту в другому читанні;

3) третє читання — прийняття законопроекту, який потребує доопрацювання та узгодження, в цілому.

Водночас за рішенням Верховної Ради допускається й остаточне прийняття законопроекту (крім проектів кодексів і законопроектів, які містять понад 100 статей, пунктів) відразу після першого чи другого читання, якщо законопроект визнано таким, що не потребує доопрацювання, та якщо не надійшло зауважень щодо його змісту від народних депутатів, інших суб'єктів права законодавчої ініціативи, юридичного чи експертного підрозділів Апарату Верховної Ради.

Усі законопроекти, які були прийняті в першому чи другому читанні, але не були прийняті в цілому до завершення повноважень Верховної Ради, а також закони, повернуті з пропозиціями Президента України, розгляд яких не було завершено прийняттям остаточного рішення щодо них Верховною Радою попереднього скликання, Голова Верховної Ради України попереднього скликання подає новообраній

Верховній Раді разом зі звітом про виконану роботу щодо підготовки та розгляду цих питань, а також справи незавершених законопроектів. Подібна процедура дозволяє уникнути повторного розгляду й аналізу вже опрацьованих законопроектів і забезпечує їх розгляд Верховною Радою нового скликання за процедурою підготовки до другого читання.

Верховна Рада приймає рішення виключно на її пленарних засіданнях після обговорення питань більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, крім випадків, передбачених Конституцією України та Регламентом Верховної Ради. Рішення Верховної Ради приймаються відкритим або таємним голосуванням у порядку, визначеному статтями 47–50 Регламенту.

Після прийняття парламентом рішення воно може бути скасованим Верховною Радою до підписання відповідного акта Головою Верховної Ради України. У разі, якщо закони, постанови та інші акти Верховної Ради набрали чинності, вони вже не підлягають скасуванню Верховною Радою, проте можуть бути визнані Верховною Радою такими, що втратили чинність (стаття 48 Регламенту).

Згідно зі статтею 94 Конституції України закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України. Глава держави, у свою чергу, протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений. Верховна Рада України також може повторно прийняти відхилений Президентом України закон не менш як двома третинами від її конституційного складу. У даному випадку Президент України

зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. Згідно з прийнятою процедурою, закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України відбувається шляхом друкування їх тексту в одному з офіційних видань. До таких видань належать «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України», газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр». В окремих випадках акти парламенту можуть бути офіційно оприлюднені через телебачення і радіо. Що стосується оприлюднення актів Верховної Ради в інших друкованих виданнях, то вони не є офіційними і носять інформаційний характер.

1.4. Установча функція парламенту

Верховна Рада України здійснює свої установчі повноваження шляхом формування або участі у формуванні органів виконавчої і судової влади, обрання власних органів, а також призначення і звільнення з посад інших осіб інших органів державної влади.

Відповідно до статті 88 Конституції України парламент здійснює повноваження щодо обрання із свого складу Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та їх відкликання.

Згідно із Регламентом Верховної Ради України рішення щодо кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України приймаються Верховною Радою шляхом відкритого поіменного голосування. Обраними вважаються кандидати

на зазначені посади, які отримали більшість голосів народних депутатів від конституційного складу парламенту.

Серед повноважень парламенту, закріплених статтею 85 Основного Закону є й такі, що складають зміст його установчої функції.

Відповідно до пункту 12 згаданої статті Конституції до повноважень парламенту України належить надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України.

Подання Президента України про надання Верховною Радою згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України подається до Верховної Ради письмово і розглядається у Верховній Раді відповідно до Конституції України, Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та Регламенту. До подання про призначення на посаду Прем'єр-міністра України додаються відомості, перелік яких закріплено у частині другій статті 205 Регламенту Верховної Ради України.

Процедура формування складу Уряду регулюється статтями 8 та 9 Закону «Про Кабінет Міністрів України». Стаття 205 Регламенту регулює порядок надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України. Так, Верховна Рада розглядає подання Президента України про надання згоди на призначення на посаду Прем'єр-міністра України не пізніше ніж у п'ятиденний строк з дня внесення такого подання до Верховної Ради. Кандидат на посаду Прем'єр-міністра України за пропозицією депутатських фракцій (депутатських груп) до розгляду питання на пленарному засіданні Верховної Ради зустрічається з депутатськими фракціями (депутатськими групами) та відповідає на їхні запитання. Кандидатура Прем'єр-міністра України попередньо розглядається на засіданні комітету, до предмета відання якого належить таке питання, який надає Верховній Раді своє рішення не пізніше ніж у чотириденний

строк з дня внесення відповідного подання Президентом України.

Під час розгляду питання про надання згоди на призначення на посаду Прем'єр-міністра України у пленарному засіданні Верховної Ради бере участь Президент України. На обговорення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України Верховною Радою відводиться до однієї години часу, в тому числі для доповіді кандидата на цю посаду — до 20 хвилин. За процедурним рішенням Верховної Ради час для обговорення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України може бути збільшений.

Після представлення кандидат на посаду Прем'єр-міністра України виступає з доповіддю про основні напрями майбутньої діяльності Кабінету Міністрів України, відповідає на запитання народних депутатів.

В обговоренні кандидатур на посаду Прем'єр-міністра України беруть участь представники депутатських фракцій (депутатських груп), представники комітетів (у разі їх створення), народні депутати.

Надання згоди на призначення кандидата на посаду Прем'єр-міністра України здійснюється Верховною Радою відкритим поіменним голосуванням.

Рішення про надання згоди на призначення кандидата на посаду Прем'єр-міністра України вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Рішення про надання згоди на призначення на посаду Прем'єр-міністра України оформляється постановою Верховної Ради.

За змістом статті 115 Конституції Верховна Рада України може прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України, що має наслідком його відставку. Так, Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність

Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України (стаття 87 Конституції України).

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не пізніше ніж через десять днів після внесення пропозиції розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України, на яке запрошуються всі члени Кабінету Міністрів України. Під час розгляду питання про відповідальність Кабінету Міністрів України у пленарному засіданні Верховної Ради України може брати участь Президент України.

Розгляд питання про відповідальність Кабінету Міністрів України починається з доповіді народного депутата, уповноваженого з числа народних депутатів, які ініціювали питання про відповідальність Кабінету Міністрів України. Для доповіді надається до 45 хвилин. Після закінчення доповіді доповідач протягом 45 хвилин відповідає на усні запитання представників депутатських фракцій (депутатських груп) та інших народних депутатів. Після закінчення відповідей на запитання слово для виступу до 45 хвилин надається Прем'єр-міністру України, а в разі його відсутності з поважних причин — Першому віце-прем'єр-міністру України.

На пропозицію депутатської фракції (депутатської групи), комітету Верховна Рада може прийняти рішення про заслуховування інформації членів Кабінету Міністрів України. Для інформації члену Кабінету Міністрів України надається до 15 хвилин. Після інформації член Кабінету Міністрів України протягом 15 хвилин відповідає на запитання представників депутатських фракцій (депутатських груп).

Після доповіді та відповідей на запитання надається слово для виступу представникам комітетів та депутатських фракцій (депутатських груп) тривалістю до трьох хвилин.

Після закінчення обговорення проводиться голосування щодо прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України. Резолюція недовіри Кабінету Міністрів України вважається прийнятою, якщо за неї проголосувала більшість

народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

Прем'єр-міністр України у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри зобов'язаний подати Президентові України заяву про відставку Кабінету Міністрів України у день прийняття Верховною Радою України такої резолюції.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою більше одного разу протягом однієї чергової сесії Верховної Ради, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Згідно з пунктами 16, 17, 26 статті 85 та частиною другою статті 131 Конституції України Верховна Рада призначає на посади і звільняє з посад Голову Рахункової палати, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, призначає третину складу Конституційного Суду України, членів Вищої ради юстиції.

Кандидатури на посади, зазначені вище, пропонує Верховній Раді Голова Верховної Ради України з дотриманням вимог законів України «Про Рахункову палату», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про Конституційний Суд України», «Про Вищу раду юстиції».

За дорученням Голови Верховної Ради України комітети, до предмета відання яких належать відповідні питання, подають свої висновки щодо кандидатів на посади Голови Рахункової палати, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, суддів Конституційного Суду України, членів Вищої ради юстиції. Висновки комітетів та відомості про кандидата на вказані посади, підготовлені з дотриманням вимог щодо відомостей про кандидата на відповідну посаду, передбачених частиною другою статті 205 Регламенту, надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду Верховною Радою відповідного питання. Голосування

щодо призначення на зазначені посади осіб, здійснюється Верховною Радою таємно шляхом подачі бюлетенів, а звільнення з посад таких осіб здійснюється відкритим голосуванням. За результатами голосування оформляється відповідна постанова Верховної Ради.

За приписами статті 6 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» пропозиції щодо кандидатур(и) на посаду Уповноваженого вносять Голова Верховної Ради України або не менше однієї четвертої народних депутатів України від конституційного складу парламенту. Голосування за кандидатуру на посаду Уповноваженого проводиться під час пленарних засідань Верховної Ради України бюлетенями для таємного голосування, але не раніш як через десять днів і не пізніше ніж через двадцять днів після закінчення строку для висунування кандидатів для участі у виборах. Якщо на посаду Уповноваженого було висунуто більше ніж два кандидати і жодного з них не було призначено, Верховна Рада України проводить повторне голосування по двох кандидатах, які отримали найбільшу кількість голосів.

Звільнення з посад Голови Рахункової палати, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснюється за письмовим поданням Голови Верховної Ради України за наявності рішень відповідних комітетів.

Відповідно до статті 7 Закону «Про Конституційний Суд України» пропозиції щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України вносить Голова Верховної Ради України, а також може вносити не менш як 1/4 народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України; при цьому депутат має право поставити підпис під пропозицією про висунення лише однієї кандидатури і ці підписи депутатів не відкликаються. У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався Верховною Радою, Верховна Рада України призначає іншу особу на цю посаду.

Згідно зі статтею 5 Закону «Про Вищу раду юстиції» Верховна Рада призначає трьох членів Вищої ради юстиції. Два із трьох членів Вищої ради юстиції, що призначаються Верховною Радою України, повинні бути суддями.

За статтею 8 вказаного Закону пропозиції щодо кандидатур на посади членів Вищої ради юстиції вносяться депутатськими групами і фракціями. Припинення повноважень членів Вищої ради юстиції регулюється статтею 18 Закону.

Відповідно до пункту 18 статті 85 Конституції до повноважень Верховної Ради України належить призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Національного банку України.

Комітет, до предмета відання якого належить таке питання, готує відповідне рішення та має право на виступ свого представника за результатами розгляду в комітеті питання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України. Про призначення на посаду чи звільнення з посади Голови Національного банку України після обговорення кандидатури (або результатів діяльності) Верховна Рада відкритим голосуванням приймає рішення, яке оформляється відповідною постановою.

Відзначимо, що Закон України «Про Національний банк України» у статті 18 визначає такі підстави звільнення Голови Національного банку: 1) закінчення строку повноважень; 2) у зв'язку із заявою про відставку, поданою у письмовому вигляді та прийнятою Президентом України; 3) набрання законної сили обвинувальним вироком суду; 4) на підставі рішення суду про визнання особи недієздатною; 5) припинення громадянства або виїзду за межі України на постійне місце проживання; 6) втрати бездоганної ділової репутації; 7) встановлення факту надання недостовірної інформації при призначенні на посаду Голови Національного банку; 8) смерті або на підставі рішення суду про оголошення особи

померлою; 9) невиконання посадових обов'язків, у тому числі за станом здоров'я, протягом більш як чотири місяці підряд; 10) виникнення обставин, що виключають можливість особи бути Головою Національного банку.

До повноважень Верховної Ради України належить також призначення на посади та звільнення з посад членів Рахункової палати, половини складу Ради Національного банку України, призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (пункти 16, 19, 20 статті 85 Конституції). Порядок призначення на посади та звільнення з посад зазначених вище осіб передбачено статтею 208 Регламенту з урахуванням особливостей, зазначених у законах України «Про Рахункову палату», «Про Національний банк України», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення».

Верховна Рада приймає рішення про призначення на посади та звільнення з посад, зазначених вище осіб (крім членів Рахункової палати), відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, про що оформляється відповідна постанова Верховної Ради.

За приписами статті 10 Закону «Про Національний банк України» парламент України звільняє призначених ним членів Ради Національного банку шляхом прийняття відповідної постанови за поданням профільного комітету Верховної Ради України, в якій мають бути зазначені підстави для звільнення.

Відповідно до статті 10 Закону «Про Рахункову палату» Голова Рахункової палати призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Голови Верховної Ради України терміном на 7 років з правом призначення на другий термін. Призначення Голови Рахункової палати проводиться таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів. Кандидат на посаду Голови Рахункової палати вважається

призначеним, якщо за результатами таємного голосування він отримав більшість голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

Згідно з статтею 5 Закону «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» Верховна Рада України призначає чотирьох членів Національної ради на альтернативній основі протягом двох місяців з дня припинення повноважень члена (членів) Національної ради, який був (були) призначений (призначені) Верховною Радою України. Припинення повноважень члена Національної ради відбувається відповідно до постанови Верховної Ради України. Протягом трьох днів з дня припинення повноважень члена (членів) Національної ради, призначеного (призначених) Верховною Радою України, комітет Верховної Ради, до компетенції якого віднесені питання телерадіомовлення, оприлюднює через засоби масової інформації та направляє депутатським фракціям і групам у парламенті оголошення про відбір кандидатур на посаду члена (членів) Національної ради. Пропозиції щодо кандидатур приймаються зазначеним комітетом протягом 21 дня з дня оприлюднення оголошення. Суб'єктами права подання кандидатур на посаду члена Національної ради є депутатські фракції (депутатські групи) у Верховній Раді України та/або всеукраїнські об'єднання громадян у галузі діяльності засобів масової інформації. Протягом 14 днів після закінчення терміну прийняття пропозицій щодо кандидатур на посаду члена (членів) Національної ради комітет Верховної Ради України, до компетенції якого віднесені питання телерадіомовлення, попередньо обговорює запропоновані кандидатури і вносить на розгляд Верховної Ради України відповідне подання по кожній кандидатурі з висновками і рекомендаціями. Голосування у Верховній Раді України щодо призначення членом Національної ради відбувається по кожній кандидатурі в послідовності, визначеній попереднім рейтинговим голосуванням.

Відповідно до пункту 21 частини 85 Конституції України Верховна Рада призначає на посади та припиняє повноваження членів Центральної виборчої комісії за поданням глави держави. Питання про призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії розглядається за поданням Президента України з дотриманням вимог щодо відомостей про кандидатів на посади (частина друга статті 205 Регламенту), яке представляє на пленарному засіданні Верховної Ради уповноважений Президентом представник.

За статтею 6 Закону «Про Центральну виборчу комісію» у поданні Президента України про призначення на посаду членів Комісії враховуються пропозиції депутатських фракцій і груп, утворених у поточному скликанні Верховної Ради України. Кандидатури осіб на посади членів Комісії попередньо обговорюються в депутатських фракціях і групах, а їх призначення проводиться за наявності висновків відповідного профільного комітету Верховної Ради України. Призначення на посади членів Комісії здійснюється відкритим голосуванням по кожній кандидатурі окремо, а призначеним вважається той кандидат на посаду, який підтриманий більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. У разі якщо кандидати на посади членів Комісії не отримали необхідної для призначення кількості голосів народних депутатів, Верховна Рада пропонує Президенту України внести подання стосовно нових кандидатів на такі посади.

Питання про припинення повноважень членів Комісії розглядається Верховною Радою за письмовим поданням Президента України, яке представляє на пленарному засіданні Верховної Ради уповноважений ним представник. Відповідним кандидатам на посаду члена Комісії надається слово для виступу і відповідей на запитання від депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів.

Рішення щодо призначення на посаду чи припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії оформляються відповідною постановою Верховної Ради.

Верховна Рада України надає згоду на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України (пункт 24 статті 85 Конституції). З письмовим поданням про надання згоди на призначення на посади зазначених посадових осіб до Верховної Ради одночасно подаються офіційні відомості про кандидата на посаду (частина друга статті 205 Регламенту). Комітети, до предмета відання яких належать ці питання, готують і подають свої рішення щодо запропонованих кандидатур на такі посади.

Подання Президента України до Верховної Ради щодо надання згоди на призначення запропонованих ним кандидатів на посади та звільнення їх з посад представляє уповноважена ним особа. Під час розгляду питання про призначення на посади кандидатам надається можливість відповісти на запитання від депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів.

Комітети, які попередньо розглянули кандидатури на посади Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, відповідно до предметів їх відання мають право на виступ свого представника під час розгляду Верховною Радою питання про надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад зазначених осіб.

У разі розгляду питання про надання згоди на звільнення з посади особі, яку пропонується звільнити, надається слово для виступу та відповідей на запитання представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів.

Рішення про надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України вважається прийнятим, якщо відкритим голосуванням за це проголосувало більше половини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, і оформляється відповідною постановою.

Наступним повноваженням, в межах установчої функції парламенту України, визначеним у пункті 25 статті 85 Конституції, є надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Президент України подає до Верховної Ради письмове подання про надання згоди на призначення на посаду Генерального прокурора України разом з відомостями про кандидата на посаду (частина друга статті 205 Регламенту). Зазначене подання Верховна Рада розглядає не пізніше ніж через 10 днів після дня його надходження. Під час розгляду такого питання у пленарному засіданні Верховної Ради бере участь Президент України.

Кандидату на посаду Генерального прокурора України надається можливість відповісти на запитання представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів. Час для обговорення кандидатури на посаду Генерального прокурора України та відповідей на запитання визначається Верховною Радою і повинен становити не менше однієї години.

Комітет, до предмета відання якого належить питання попереднього розгляду кандидатури на посаду Генерального прокурора України, готує відповідне рішення та має право на виступ свого представника під час розгляду Верховною Радою питання про надання згоди на призначення на посаду

Генерального прокурора України. Рішення про надання такої згоди Верховної Ради приймається відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Рішення оформляється відповідною постановою Верховної Ради.

Питання про висловлення недовіри Генеральному прокуророві України включається до порядку денного сесії Верховної Ради за пропозицією не менш як третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, підтриманою їх підписами, і за яку проголосувало більше половини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. До включення питання до порядку денного сесії Верховної Ради підписи народних депутатів можуть бути відкликани.

Розгляд питання про висловлення недовіри Генеральному прокуророві України включає: 1) доповідь від ініціаторів внесення пропозиції про розгляд цього питання та відповіді доповідача на запитання представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів — до 30 хвилин; 2) співдовідь від головного комітету, якому доручено підготувати питання до розгляду, та відповіді співдоповідача на запитання — до 20 хвилин; 3) виступ Генерального прокурора України та його відповіді на запитання представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів — до 30 хвилин; 4) обговорення пропозиції про висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, яке проводиться протягом часу, визначеного Верховною Радою. Прийняття постанови про висловлення недовіри Верховної Ради Генеральному прокуророві України здійснюється відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради і має наслідком його відставку з посади.

Згідно з пунктом 27 статті 85, статтею 128 Конституції та Законом України «Про судоустрій і статус суддів»

від 07.07.2010 р. Верховна Рада України обирає суддів безстроково, а також у випадках та порядку, передбачених частинами п'ятою, шостою статті 126 Конституції України звільняє з посад суддів, обраних безстроково. Згідно з пунктом 2 частини другої статті 88 Конституції України підготовку питань про обрання суддів Верховною Радою безстроково та звільнення з посад суддів, обраних безстроково до розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради організовує Голова Верховної Ради України, а у разі його відсутності — його Перший заступник.

Питання про обрання кандидата на посаду судді безстроково та звільнення з посад суддів, обраних безстроково розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України без висновку комітетів Верховної Ради України та будь-яких перевірок. Розгляд даного питання починається з доповіді Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який діє за його дорученням. Рішення про обрання кандидата на посаду судді безстроково та звільнення з посад суддів, обраних безстроково приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України і оформляється постановою Верховної Ради України. У разі неохочення кандидатом на посаду судді безстроково необхідної кількості голосів знову проводиться голосування.

Також на виконання установчої функції Верховна Рада України здійснює:

- призначення на посаду та звільнення з посади керівника Апарату Верховної Ради України;
- затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку

Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України;

- призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

- призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 Конституції;

- вирішення питань територіального устрою України і забезпечення формування органів місцевого самоврядування;

- призначення виборів Президента у строки, передбачені Конституцією.

1.5 Контрольна функція парламенту

Відповідно до статті 85 Конституції України контрольна функція парламенту передбачає здійснення контролю у сфері фінансової діяльності, контроль за діяльністю уряду, контроль у кадрових питаннях та контроль за дотриманням прав і свобод людини.

Парламентський контроль у сфері фінансової діяльності покликаний забезпечити ефективне наповнення державного та місцевого бюджетів, сприяти цільовому використанню коштів та здійсненню програм соціально-економічного розвитку. Він здійснюється в процесі підготовки й затвердження бюджету держави на кожен рік, розподілу бюджетних коштів, надання і отримання позик, затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності тощо. Безпосередній контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата, яка діє на підставі Закону України «Про Рахункову палату» від 11.07.1996 р. Цей Закон згідно з Конституцією України

визначає правові основи діяльності Рахункової палати, її статус, функції, повноваження та порядок їх здійснення.

Об'єктами контролю Рахункової палати виступають не лише державні органи, установи, підприємства й організації, а також інші суб'єкти в частині діяльності, пов'язаної із використанням державних коштів. Такий контроль здійснюється шляхом ревізій і перевірок, наданням експертних висновків, законодавчих ініціатив з питань фінансової діяльності і бюджетної політики. За результатами проведених перевірок Рахункова палата України має право порушувати перед Верховною Радою України, Президентом України та органами виконавчої влади клопотання про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у порушенні вимог чинного законодавства. Рахункова палата має власний офіційний сайт*, на якому розміщено детальну інформацію про діяльність, а також діє зворотній зв'язок, за допомогою якого можна звертатися з пропозиціями, питаннями, повідомленнями та зауваженнями.

Непрямий фінансовий контроль парламенту проводиться також шляхом призначення за поданням Президента України голів Національного банку України, Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна, голови та інших членів Рахункової палати, звільнення зазначених осіб з посад, призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України та ін.

Важлива роль серед контрольних функцій українського парламенту належить контролю за діяльністю уряду. Зокрема, згідно з Регламентом Верховної Ради України у дні проведення пленарних засідань щотижня у п'ятницю відводиться час для запитань членам Кабінету Міністрів України

* Офіційний сайт Рахункової палати України // [Електронний ресурс] / Режим досугу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>

(«година запитань до Уряду»). Разом з тим зауважимо, що відповідно до пункту другого частини першої статті 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» йдеться про участь комітетів у проведенні «Дня Уряду України», що потребує узгодження з Регламентом Верховної Ради України.

Вагомим чинником парламентського контролю за діяльністю уряду є можливість внесення за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради питання про відповідальність Кабінету Міністрів України. Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради не пізніше ніж через 10 днів після внесення пропозицій.

Після заслуховування у парламенті Прем'єр-міністра України, а у разі його відсутності з поважних причин — Першого віце-прем'єр-міністра України, і відповідей на запитання народних депутатів проводиться голосування щодо прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України. Відповідно до Регламенту резолюція недовіри Кабінету Міністрів України вважається прийнятою, якщо за неї проголосувала більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Разом з тим законодавством передбачені певні обмеження щодо відставки уряду шляхом висловлення недовіри. Так, питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою більше одного разу протягом однієї чергової сесії Верховної Ради, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Регламент визначає засади організації контрольної діяльності парламенту, його органів, депутатів, регулює порядок застосування заходів відповідальності за порушення, що виявлені в процесі здійснення парламентського контролю, систему гарантій здійснення контрольної функції парламенту та порядок виконання його приписів.

Поширеними і дієвими формами парламентського контролю є депутатський запит і депутатське звернення, про які більш детально йдеться у підрозділі 2.3.

Громадяни також можуть безпосередньо звертатися до Верховної Ради України з тих чи інших питань. З цією метою в структурі Апарату парламенту діє Відділ з питань звернень громадян, який має власну веб-сторінку*.

Важливе місце у здійсненні парламентом контрольних функцій відводиться комітетам Верховної Ради України. Вони наділені значними контрольними повноваженнями. Згідно зі статтею 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» контрольна функція комітетів полягає в:

1) аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України;

2) участі за дорученням Верховної Ради України у проведенні «Дня Уряду України»;

3) контролі за виконанням Державного бюджету України в частині, що віднесена до предметів їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом;

4) організації та підготовці за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань;

5) організації та підготовці слухань у комітетах;

6) підготовці та поданні на розгляд Верховної Ради України запитів до Президента України від комітету;

* Відділ з питань звернень громадян Апарату Верховної Ради України // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://vzvernenn.rada.gov.ua/vzvernenn/control/uk/index>

7) взаємодії з Рахунковою палатою;

8) взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;

9) направленні матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам;

10) погодженні питань, проведенні консультацій щодо призначення на посади та звільнення з посад керівників відповідних державних органів, створенні і ліквідації спеціальних державних органів, що віднесені до предметів відання комітетів, та здійсненні інших погоджень і консультацій у випадках, передбачених законом.

У порядку здійснення контрольної функції рекомендації комітетів підлягають обов'язковому розгляду державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами і організаціями, а про результати розгляду та вжиті заходи має бути повідомлено комітетам у встановлений законом строк, якщо відповідними рекомендаціями не встановлено більш пізній строк.

Однією з форм здійснення контрольної функції парламенту є проведення парламентських слухань з метою вивчення питань, що становлять суспільний інтерес та потребують законодавчого врегулювання. Такі слухання проводяться у сесійний період, як правило, не більше одного разу на місяць у дні тижня, що відводиться для роботи в комітетах та депутатських фракціях (депутатських групах).

Не пізніше як за 30 днів до проведення парламентських слухань Верховна Рада України приймає рішення у формі постанови про їх проведення, в якій зазначаються:

- тема парламентських слухань;
- день та час проведення парламентських слухань;
- комітет чи комітети, які здійснюють підготовку до проведення парламентських слухань;

— органи державної влади, які мають подати до Верховної Ради необхідні інформаційно-аналітичні матеріали та підготувати доповідь з питання, що розглядається на парламентських слуханнях;

— порядок їх висвітлення у засобах масової інформації.

Рішення парламенту України про проведення парламентських слухань публікується у газеті «Голос України» у 10-денний строк після дня його прийняття.

Варто відзначити, що пропозиції про проведення парламентських слухань з питань, які вже були предметом обговорення Верховної Ради України поточного скликання, можуть бути внесені не раніше, ніж через рік після проведення попередніх парламентських слухань із відповідної теми.

У постанові про проведення парламентських слухань подається перелік учасників, які були запрошені на ці слухання. Відповідно до частини першої статті 235 Регламенту Верховної Ради України для участі в парламентських слуханнях запрошуються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших об'єднань громадян, наукових установ, представники громадськості, які виявили бажання взяти в них участь і подали не пізніше як за п'ять днів відповідну заявку до комітету, що проводить підготовку до слухань.

Не пізніше як за п'ять днів до проведення парламентських слухань Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування та комітети відповідно до предметів їх відання надають народним депутатам аналітичні та довідкові матеріали з питань, що розглядатимуться на парламентських слуханнях. Інші учасники парламентських слухань отримують відповідні матеріали під час реєстрації.

Парламентські слухання, як правило, проводяться у залі засідань Верховної Ради, їх відкриває і веде Голова Верховної Ради України, Перший заступник або заступник Голови Верховної Ради України.

Під час парламентських слухань заслуховуються доповіді їх учасників у відповідності з темою парламентських слухань. Після кожної доповіді бажаючі можуть поставити запитання до доповідача. Для доповіді відводиться до 20 хвилин, для відповідей доповідача на усні чи письмові запитання — до 15 хвилин. Крім того, у разі необхідності після доповіді та відповідей на запитання заслуховується співдоповідь представника комітету, відповідального за підготовку проведення парламентських слухань, тривалістю до 15 хвилин, після чого співдоповідач протягом 10 хвилин відповідає на запитання.

Після заслуховування доповіді та співдоповіді, а також після відповідей на запитання проводиться загальне обговорення, на яке відводиться до двох годин. Усім виступаючим в обговоренні, які записалися для виступу, надається до п'яти хвилин. У разі необхідності головуючим на засіданні може бути прийнято рішення про продовження обговорення.

Після завершення обговорення питання, яке було темою парламентських слухань головуючий на засіданні підбиває підсумки парламентських слухань.

За результатами парламентських слухань Верховна Рада України на пленарному засіданні приймає постанову, якою схвалює відповідні рекомендації. Постанови Верховної Ради України за наслідками проведення парламентських слухань складаються із:

- викладення реального стану справ у сфері, яка є предметом розгляду парламентських слухань;

- висновків та пропозицій учасників парламентських слухань, які можуть бути адресовані Президенту України, Кабінету Міністрів України, Верховній Раді України, іншим органам виконавчої влади, комітетам Верховної Ради України тощо;

- визначення суб'єкта, на якого покладається контроль за виконанням даної постанови.

Варто зауважити, що важливість парламентських слухань серед іншого полягає в тому, що:

- парламентські слухання забезпечують діалог між різними гілками влади, а також між владою та суспільством;
- проведення парламентських слухань із залученням представників зацікавлених сторін сприяє прийняттю зважених політичних рішень в інтересах всього суспільства;
- через парламентські слухання народні депутати та члени Кабінету Міністрів України можуть отримати всебічну інформацію щодо проблемних питань пріоритетних сфер суспільних відносин;
- парламентські слухання доповнюють механізми громадського та парламентського контролю за діяльністю Уряду;
- проведення парламентських слухань позитивно впливає на забезпечення здійснення парламентом законодавчих, контрольних та кадрових повноважень.

Окреме місце у здійсненні контрольних функцій парламенту України посідають слідчі комісії.

Відповідно до статті 88 Регламенту результати розслідування тимчасова слідча комісія викладає в письмовому звіті, який повинен містити висновки і пропозиції про:

- 1) факти й обставини, які стали підставами для проведення розслідування;
- 2) відомості чи обставини, встановлені тимчасовою слідчою комісією, і докази, якими це підтверджується;
- 3) відомості чи обставини, що не підтвердилися;
- 4) факти й обставини, які не були перевірені, і причини цього.

У свою чергу, при розгляді висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії Верховна Рада у разі необхідності вирішує питання щодо:

- 1) направлення матеріалів тимчасової слідчої комісії до Генеральної прокуратури України для їх вивчення та відповідного реагування;

2) направлення висновків тимчасової слідчої комісії Президенту України, Прем'єр-міністру України;

3) направлення висновків тимчасової слідчої комісії для реагування відповідному державному органу, органу місцевого самоврядування чи посадовій особі згідно із законом. Висновки тимчасової слідчої комісії за рішенням парламенту також можуть бути надруковані в газеті «Голос України».

За встановленою процедурою, повноваження тимчасової слідчої комісії припиняються:

1) одночасно з прийняттям Верховною Радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії;

2) у разі ненадання тимчасовою слідчою комісією звіту Верховній Раді у визначений Верховною Радою термін;

3) у разі припинення повноважень Верховної Ради відповідного скликання, якою утворено тимчасову слідчу комісію.

Верховна Рада може прийняти рішення і про утворення тимчасової спеціальної комісії для підготовки і попереднього розгляду питань, а також для підготовки і доопрацювання проектів законів та інших актів Верховної Ради на правах головного комітету. Відповідно до Регламенту Верховна Рада приймає постанову про утворення тимчасової спеціальної комісії, в якій визначає:

1) назву тимчасової спеціальної комісії;

2) мету, завдання і коло питань, для підготовки і попереднього розгляду яких утворюється тимчасова спеціальна комісія;

3) кількісний і персональний склад тимчасової спеціальної комісії, голову тимчасової спеціальної комісії та заступника голови;

4) термін діяльності тимчасової спеціальної комісії (на заздалегідь визначений час або на час виконання відповідної роботи);

5) термін звіту тимчасової спеціальної комісії про виконану роботу, який не перевищує шести місяців з дня її утворення;

6) заходи щодо кадрового, матеріально-технічного, інформаційного, організаційного забезпечення роботи тимчасової спеціальної комісії.

Неупереджений характер роботи тимчасової спеціальної комісії забезпечується завдяки пропорційному представництву в ній народних депутатів від різних фракцій (депутатських груп).

Згідно частини третьої статті 85 Регламенту пропозиції щодо кількісного та персонального складу тимчасової спеціальної комісії подаються у письмовій формі депутатськими фракціями (депутатськими групами) у п'ятиденний строк з дня направлення до них письмового звернення ініціатора (ініціаторів) утворення тимчасової спеціальної комісії. У складі тимчасової спеціальної комісії може бути представлено не менш як по одному народному депутату від кожної депутатської фракції (депутатської групи). Якщо депутатська фракція (депутатська група) не запропонувала у встановлений строк представників для роботи в тимчасовій спеціальній комісії, то комісія створюється без участі представників цієї депутатської фракції (депутатської групи).

За результатами своєї діяльності тимчасова спеціальна комісія подає до Верховної Ради письмовий звіт про виконану роботу, а також підготовлені народними депутатами — членами цієї комісії відповідні проекти актів Верховної Ради та інші матеріали, які надаються народним депутатам. Відповідно, повноваження тимчасової спеціальної комісії вважаються припиненими лише у разі прийняття Верховною Радою закону, постанови або іншого акта, для підготовки якого створювалася ця тимчасова спеціальна комісія, або припинення повноважень Верховної Ради, якою утворено цю тимчасову спеціальну комісію.

Верховна Рада України наділена повноваженням усунути з поста Президента України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Це питання

ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії здійснюється відповідно до статті 111 Конституції України та Регламенту Верховної Ради України.

До складу такої комісії входять народні депутати з урахуванням принципу пропорційного представництва депутатських фракцій (депутатських груп), спеціальний прокурор і троє спеціальних слідчих. Питання про висновки і пропозиції спеціальної тимчасової слідчої комісії включаються до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради без голосування і розглядаються невідкладно після їх надання Президентові України та народним депутатам.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Контроль за дотриманням прав і свобод людини є однією з пріоритетних функцій парламентів багатьох країн. Ця функція здійснюється парламентами як безпосередньо, так і через діяльність спеціальних уповноважених — омбудсменів, контролерів, ревізорів тощо. Інститут омбудсмена було засновано у Швеції в 1809 р., а на сьогодні він поширений

у багатьох державах світу. Проте функції уповноваженого парламенту в різних країнах різні. Як відомо, у Швеції омбудсмени опікуються питаннями юстиції, споживачів, економічної свободи, преси; У ФРН і Данії — оборони; у Фінляндії — юстиції, рівності прав чоловіків і жінок, захисту прав споживачів та контролю за конкуренцією; в Угорщині — національних та етнічних меншин; у Канаді — національних мов.

Функції парламентського уповноваженого визначаються статтею 101 Основного Закону та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». При цьому відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Завдяки діяльності омбудсмена здійснюється захист прав громадян України, у тому числі й за кордоном.

Принциповим положенням Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» є норма про те, що діяльність омбудсмена не припиняється у зв'язку із завершенням каденції Верховної Ради України чи її розпуском. Фактично Уповноважений Верховної Ради України з прав людини діє як самостійна інституція. Контрольна функція парламенту за дотриманням прав і свобод людини здійснюється безперервно.

Згідно з пунктом 17 статті 85 Основного Закону парламент щорічно заслуховує доповіді омбудсмена про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні.

Частину контрольних функцій щодо забезпечення прав людини парламент здійснює безпосередньо через затвердження Державного бюджету і програм соціального, економічного, культурного розвитку, схвалення програми діяльності уряду і контролю за його діяльністю, заслуховування щорічних послань Президента України.

1.6. Міжпарламентські зв'язки. Співпраця із зарубіжними організаціями

На сучасному етапі, що характеризується комплексними і динамічними євроінтеграційними та глобалізаційними процесами, в яких Українська держава визначила свою стратегічну роль, велике значення мають міжпарламентські зв'язки та співпраця парламенту із зарубіжними організаціями.

Це зумовлено членством та участю України в діяльності багатьох міжнародних організацій, двосторонньому міждержавному співробітництві, спрямованому на відстоювання інтересів України та її громадян на міжнародному рівні та забезпечення виконання нею міжнародних зобов'язань.

З урахуванням викликів часу, зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтересів та позицій держав міжпарламентська діяльність націлена на координацію зусиль національних парламентів у вирішенні актуальних проблем сучасності, на підвищення ролі парламентів у забезпеченні стабільного політичного, соціально-економічного і культурного розвитку, миру та безпеки.

Міжнародна міжпарламентська діяльність, що здійснюється у форматі міжпарламентських і парламентських асамблей, які є органами ряду міжнародних організацій, а також співробітництва депутатських груп з міжпарламентських зв'язків, сприяє розвитку демократичних інститутів, просуванню демократичних цінностей, принципу верховенства права та прав людини у країнах-учасницях і країнах-партнерах, а також співпраці міжнародних і регіональних організацій.

Верховна Рада України приділяє важливу увагу розвитку міжпарламентського діалогу, який є вагомим складовою співробітництва України з іншими державами. Сьогодні є чітке розуміння того, що парламентський вимір може бути важливим каналом реалізації ініціатив та забезпечення інтересів

нашої держави. У деяких випадках саме міжпарламентське спілкування може стати рушійною силою позитивної динаміки двосторонніх відносин.

Міжпарламентська співпраця здійснюється на двосторонній та багатосторонній основах на підставі щорічних орієнтовних планів міжнародної діяльності Верховної Ради України.

Двосторонній обмін парламентськими делегаціями між Україною і зарубіжними країнами передбачає візити декількох рівнів: офіційні, робочі, візити представників депутатських груп з міжпарламентських зв'язків, представників відповідних комітетів (комісій), поїздки працівників апаратів (секретаріатів) парламентів.

Формування складу делегацій, груп народних депутатів України для закордонних відряджень здійснюється за принципом пропорційного представництва в них депутатських фракцій (депутатських груп), а також ротації. З метою уникнення негативного впливу на результативність роботи сесій Верховної Ради України закордонні відрядження народних депутатів України проводяться, як правило, у позапленарний час.

До випробуваних форм зв'язків між національними парламентами, які зарекомендували себе як ефективні чинники взаємодії, належить діяльність депутатських груп з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнами, відомих як «групи дружби» народних депутатів України. До завдань груп, серед іншого, належить участь в організації та координації двостороннього міжпарламентського співробітництва, аналіз розвитку відносин, підготовка пропозицій щодо їхнього подальшого поліпшення, сприяння підготовці, реалізації та синхронізації процедур надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, контактам та обміну інформацією з питань поточної законодавчої діяльності парламентів.

Обміни на рівні комітетів парламентів вирізняються переважанням в їхній проблематиці питань законотворення,

пошуку спільних підходів до регулювання у споріднених галузях права, здійснюваного парламентаріями-партнерами, обміну досвідом у законодавчому забезпеченні вирішення спільних проблем сьогодення.

Верховна Рада України продовжує розвивати новий вимір взаємодії з парламентами інших країн — двосторонні міжпарламентські асамблеї, комісії. Сьогодні активно діють Парламентська асамблея Верховної Ради України, Сейму Литовської Республіки, Сейму та Сенату Республіки Польща; Міжпарламентська комісія зі співробітництва Верховної Ради України та Федеральних Зборів Російської Федерації; Міжпарламентська асамблея України та Литовської Республіки; Міжпарламентська асамблея України та Республіки Польща; Міжпарламентська комісія України та Республіки Білорусь. Така форма співпраці дозволяє проводити детальніший аналіз існуючих проблем у двосторонніх відносинах та готувати конкретні пропозиції по їхньому вирішенню, значно поглиблюючи міжпарламентські зв'язки та піднімаючи їх на якісно новий рівень.

Не менш важливим напрямом роботи Верховної Ради України є діяльність у міжнародних парламентських організаціях, а також співробітництво з іншими міжнародними інституціями.

На тлі сучасних процесів глобального розвитку багатостороння міжпарламентська співпраця, як один з важливих і найбільш поширених у практиці дипломатичних методів, неухильно зростає. Головним інструментом здійснення цієї важливої зовнішньополітичної функції є створені у Верховній Раді України згідно з відповідними положеннями постійно діючі делегації, що представляють законодавчий орган нашої держави у міжнародних парламентських об'єднаннях.

Нині діапазон міжпарламентського співробітництва для України вимірюється участю народних депутатів України у роботі 8-ми парламентських асамблей міжнародних

організацій, 6-ти міжпарламентських асамблей і 92-х депутатських груп з міжпарламентських зв'язків. Фактично увесь депутатський корпус України має можливості бути задіяним у їх постійній роботі.

Зокрема, слід зазначити внесок народних депутатів України в діяльність асамблей Міжпарламентського Союзу, парламентських асамблей Ради Європи (РЄ), Західноєвропейського союзу, Північноатлантичного альянсу (НАТО), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Центральноєвропейської ініціативи (ЦЄІ), Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), міжпарламентських асамблей Співдружності незалежних держав (СНД), Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС) та ін. Наразі триває процес інституціоналізації за активної участі представників Верховної Ради України парламентського виміру Східного партнерства «ЄВРОНЕСТ».

Ключові напрями ділової взаємодії парламентарів у форматі міжпарламентських та парламентських асамблей визначаються мандатами відповідних організацій.

Представники Верховної Ради України активно використовують трибуни міжнародних парламентських організацій з метою відстоювання національних інтересів України та підтримки реалізації пріоритетного курсу зовнішньої політики нашої країни, спрямованого на європейську інтеграцію, розширення існуючих та створення нових шляхів розвитку співробітництва з країнами — членами організацій.

Прикладом активної роботи у міжпарламентських зібраннях слугують неодноразові виступи українських парламентаріїв на пленарних засіданнях і засіданнях робочих органів асамблей, ініціювання розгляду цими інституціями важливих для України питань, як то: міжнародне визнання голодомору в Україні, подолання наслідків аварії на ЧАЕС, захист прав українців за кордоном, енергетична безпека України

тощо, внесення поправок до текстів офіційних документів з урахуванням пріоритетів нашої держави.

Народні депутати України неодноразово очолювали робочі органи міжпарламентських форумів, призначалися доповідачами з різних питань та постійно залучалися до участі у спостереженні за виборами у країнах — членах цих організацій, доводячи свій авторитет та професійність у розгляді міжнародних питань.

Посланці Верховної Ради України докладали чимало зусиль задля активізації діяльності міжпарламентських організацій, спрямованої на боротьбу з тероризмом, дотримання прав людини, розв'язання економічних та екологічних проблем тощо.

Нині саме предметна, цільова міжпарламентська співпраця з використанням найбільш ефективних діючих механізмів покликана стати підґрунтям стабільного взаємозацікавленого ділового партнерства, здійснюючи свій вагомий внесок у досягнення зовнішньополітичних цілей і пріоритетів нашої держави.

Важливим чинником результативної діяльності народних депутатів у міжпарламентській сфері залишається належний рівень її забезпечення. Сюди належать вирішення організаційних та протокольних питань, підтримка зв'язку з іноземними парламентами та міжпарламентськими організаціями, здійснення перекладу, підготовка довідково-аналітичних матеріалів та пропозицій до питань порядку денного заходів тощо. Це завдання в координації з Міністерством закордонних справ успішно здійснюють відповідні підрозділи Апарату Верховної Ради України, зокрема Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків.

Двостороннє міжпарламентське співробітництво здійснюється у форматі депутатських груп дружби та депутатських груп з міжпарламентських зв'язків. Пріоритети двостороннього міжпарламентського співробітництва визначаються за

згодою сторін у залежності від стану та перспектив політичної, економічної та культурної співпраці держав, які визнаються регіональними особливостями та зобов'язаннями у рамках членства в міжнародних і регіональних організаціях.

Інформація про склад депутатських груп розміщена на офіційному веб-сайті Верховної Ради України.

Важливим джерелом інформаційного забезпечення міжпарламентської діяльності є Європейський центр парламентських досліджень і документації (ЕЦПДД). Він був заснований у 1977 р. у м. Відні (Австрія) на конференції голів європейських парламентів, що делегували задачу керування Центром президентам Європейського парламенту і Парламентської асамблеї Ради Європи. Під час зустрічі в м. Мадриді (Іспанія) в 1980 р. учасники конференції європейських спікерів висловили побажання, щоб ЕЦПДД працював для всіх і з усіма парламентами і щоб парламенти відповідних держав уповноважили власні служби на повноправну участь у діяльності Центра.

Відтоді ЕЦПДД є органом, що діє під спільною егідою Європейського парламенту і Парламентської асамблеї Ради Європи. Він є міжнародною дослідницькою установою, що об'єднує мережу аналітичних центрів, підрозділів, відповідальних за роботу з парламентською документацією (наприклад, парламентські бібліотеки), а також посадових осіб, відповідальних за підготовку законодавства, збір і розповсюдження необхідної інформації.

Членами ЕЦПДД є Європейський парламент, Парламентська асамблея Ради Європи, Асамблея Західноєвропейського союзу і всіх парламентів держав — членів і спеціальних гостей Парламентської асамблеї Ради Європи. У випадку двопалатних парламентів, кожна палата є самостійним членом Центра. У роботі Центра також можуть брати участь парламенти неєвропейських країн, що бажають співробітничати.

Гостями або країнами — спостерігачами є Ізраїль, Канада, Мексика.

Загальний склад членів Центру — більш 70 парламентів.

Головна мета роботи Центру полягає в зміцненні контактів для інформаційного обміну між парламентарями та посадовими особами парламентів — членів Центру. Постійне розширення міжнародного контексту парламентської діяльності та кола парламентських інтересів, створюють необхідність розширення обміну між європейськими парламентами, який має здійснюватися організовано й ефективно.

Центр закликаний виконувати триєдине завдання, зокрема:

1. Сприяти розширенню обміну інформацією про науково-прикладні дослідження, ідеї, досвід і позитивну практику між апаратами європейських парламентів у рамках тем, що становлять загальний інтерес, з метою зміцнення співробітництва парламентських служб, що уповноважені виконувати різні функції для забезпечення роботи законодавчого органу у сфері підготовки законодавства, здійснення досліджень, збору та опрацювання інформації і документації, а також публікації цих напрацювань.

2. У процесі обміну інформацією просувати усіма можливими способами використання і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Налагоджувати взаємодію з іншими мережами, що мають відношення до процесу обміну інформацією серед парламентів в Європі.

Таким чином ЕЦПДД забезпечує вимір парламентського співробітництва, пропонуючи додаткові можливості спільно на демократичних засадах у форматі політичних дебатів обговорювати актуальні питання розвитку парламентаризму, загальноєвропейського правового поля, що зміцнює роль парламентів у загальному політичному процесі конкретної країни.

1.7. Забезпечення відкритості діяльності парламенту

У діяльності владних органів відкритість виступає важливим чинником демократичного устрою держави, оскільки саме її прояви забезпечують реальний, об'єктивний та дієвий вплив суспільства на цю діяльність, а отже і практичну реалізацію основного принципу демократії — народовладдя.

Особливого значення питання забезпечення відкритості, як вагомий складової розвитку демократизації вітчизняного суспільства, набуває щодо діяльності парламенту. Саме відкритість, як один з основних інструментів впровадження засад реальної демократії в державний устрій, покликана забезпечити дієвий контроль з боку громадськості за змістом, якістю та суспільною корисністю нормативно-правових актів, що регулюють найбільш значущі, найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил і норм, тобто, законів, що приймаються парламентом.

Відкритість діяльності Верховної Ради України забезпечується відповідно до правових норм, визначених актами законодавства, що регулюють взаємовідносини громадян та органів державної влади у галузі інформації, а також спеціальними регуляторними актами з питань парламентської діяльності, і ґрунтується на положеннях Основного Закону.

Згідно з частиною другою статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. При цьому частиною другою статті 3 Конституції України встановлено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Зважаючи на загальносуспільне значення законотворчої та законодавчої діяльності Верховної Ради України, частина перша статті 84 Основного Закону визначає, що її засідання проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Також, безпосередньо Конституцією України гарантується відкритість та прозорість законодавчої діяльності вітчизняного парламенту — законів для громадян України, оскільки встановлено пряму залежність набуття ними чинності від їх оприлюднення. Згідно з частиною п'ятою Конституції України, прийнятий Верховною Радою України закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Крім того, відповідно до статті 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Необхідно зазначити, що чинне законодавство гарантує відкритість не лише кінцевого результату законотворчої діяльності, яким є законодавчі акти України, але й законотворчого процесу в цілому. Так, частиною четвертою статті 92 Регламенту Верховної Ради України встановлено, що усі зареєстровані законопроекти, проекти інших актів та супровідні документи вводяться Апаратом Верховної Ради до бази даних законопроектів електронної комп'ютерної мережі веб-сайту Верховної Ради.

Загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації в Україні встановлені

Законом України «Про інформацію». Зазначений акт законодавства закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації.

Іншим актом законодавства, на положеннях якого ґрунтується правове забезпечення відкритості діяльності органів державної влади, у тому числі й Верховної Ради України, є Закон України «Про доступ до публічної інформації». Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

Статтею 1 цього Закону визначено, що публічною інформацією є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації» право на доступ до публічної інформації гарантується:

- 1) обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом;
- 2) визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організовують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє;

3) максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації;

4) доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством;

5) здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації;

6) юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Статтею 3 Регламенту встановлено, що засідання Верховної Ради є відкритими і гласними, крім випадків, установлених Конституцією України та цим Регламентом. Гласність засідань Верховної Ради забезпечується шляхом їх трансляції по телебаченню і радіо, публікації стенографічних бюлетенів засідань Верховної Ради, її рішень у Відомостях Верховної Ради України, газеті «Голос України» та інших виданнях Верховної Ради, а також шляхом розміщення інформації на офіційному веб-сайті Верховної Ради. Час, обсяг, форма трансляції, обсяг друку визначаються відповідно до закону цим Регламентом, окремими постановами Верховної Ради.

У повному обсязі у прямому ефірі по радіо та телебаченню, запису у вечірні години по телебаченню транслюються:

1) складення присяги народними депутатами;

2) відкриття сесії Верховної Ради;

3) розгляд організаційних питань першої сесії Верховної Ради нового скликання;

4) розгляд питання про обрання, відкликання Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України;

5) розгляд питання про надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;

6) складення присяги Українському народові новообраним Президентом України на урочистому засіданні Верховної Ради;

7) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

8) проведення «години запитань до Уряду»;

9) проведення парламентських слухань;

10) засідання з питання про відповідальність Кабінету Міністрів України;

11) розгляд інших питань згідно з рішенням Верховної Ради.

Згідно з частиною другою цієї статті Регламенту відкритість засідань Верховної Ради забезпечується шляхом допуску на них в установленому порядку представників засобів масової інформації.

При цьому частиною третьої статті 3 Регламенту встановлено, що представники засобів масової інформації акредитуються на певний строк або на весь термін роботи поточної сесії Верховної Ради при її Апараті в порядку, визначеному відповідним Положенням, яке затверджується Головою Верховної Ради України. Відмова в акредитації повинна бути вмотивована. Апарат Верховної Ради може надавати акредитованим представникам засобів масової інформації матеріали, які надаються народним депутатам, за винятком тих, про нерозголошення чи ненадання яких у встановленому порядку прийнято відповідне рішення.

Питання, пов'язані із забезпеченням відкритості основної діяльності парламенту, а саме з прийняттям парламентом відповідних рішень (актів Верховної Ради, а також процедурних та інших рішень, які заносяться до протоколу пленарних засідань Верховної Ради) визначені статтею 37 Регламенту Верховної Ради України, яка регламентує види та способи голосування.

Законом «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» від 06.12.12 р. передбачається, що відкрите голосування здійснюється кожним народним депутатом

України особисто за допомогою електронної системи в такий спосіб, що унеможливорює голосування замість народного депутата іншою особою. Результати голосування фіксуються поіменно, в тому числі з можливим роздрукуванням результатів голосування кожного народного депутата. На вимогу народних депутатів результати голосування можуть висвітлюватися на інформаційному табло електронної системи в залі засідань по депутатських фракціях.

Після закінчення кожного голосування за допомогою електронної системи його результати висвітлюються на інформаційному табло електронної системи в залі засідань та оголошуються головуючим на пленарному засіданні.

Регламент Верховної Ради України відповідно до конституційних вимог забезпечує також відкритість прийнятих парламентом актів шляхом встановлення обов'язковості їх оприлюднення. Одночасно він чітко визначає ті питання, щодо яких у відповідності з вимогами частини третьої статті 34 Конституції України здійснюються обмеження в частині відкритості інформації у зв'язку з необхідністю дотримання інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Зокрема, стаття 4 Регламенту регламентує питання, пов'язані з проведенням закритих пленарних засідань парламенту. Нею встановлено, що закриті пленарні засідання Верховної Ради для розгляду окремо визначених питань проводяться за рішенням Верховної Ради, прийнятим після скороченого обговорення більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

На закритому пленарному засіданні Верховної Ради мають право бути присутніми: Президент України, Прем'єр-міністр

України, а також особи, присутність яких визнана Верховною Радою необхідною. Головуючий на закритому пленарному засіданні повідомляє народним депутатам про запрошених на це засідання осіб.

Особам, які беруть участь у закритому пленарному засіданні Верховної Ради, забороняється використовувати фото-, кіно-, відеотехніку, засоби зв'язку, звукозапису та обробки інформації.

Наприкінці закритого пленарного засідання Верховна Рада після скороченого обговорення приймає рішення щодо необхідності публікації стенографічного бюлетеня, результатів голосування, прийнятого рішення та інших відомостей щодо цього засідання.

Стенографування, підготовка протоколу закритого пленарного засідання Верховної Ради здійснюються відповідними структурними підрозділами Апарату Верховної Ради в режимі, що унеможливорює розголошення обговорюваних на засіданні питань.

У межах загальної діяльності вітчизняного парламенту чинне законодавство забезпечує також питання реалізації відкритості діяльності її органів, якими є комітети Верховної Ради України. Згідно зі статтею 13 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» забезпечення висвітлення їх діяльності в засобах масової інформації віднесено до організаційної функції парламентських комітетів.

Статтею 9 цього Закону передбачено, що комітети інформують громадськість про свою діяльність. На засідання комітетів можуть бути запрошені представники засобів масової інформації. Інформація про поточну діяльність комітетів та прийняті ними рішення розміщуються на офіційному веб-сайті Верховної Ради України в глобальній інформаційній мережі Інтернет, у газеті «Голос України», інших засобах масової інформації.

Комітети мають право поширювати у встановленому порядку інформацію про свою діяльність через свої веб-сторінки на офіційному веб-сайті Верховної Ради України у глобальній інформаційній мережі Інтернет, парламентському телеканалі «Рада» та через інші засоби масової інформації.

Також, Законом передбачено, що комітети мають право за допомогою відповідних структурних підрозділів Апарату Верховної Ради України проводити прес-конференції з питань, віднесених до предметів їх відання.

Відповідно до статті 16 зазначеного Закону при здійсненні законопроектної функції комітети зобов'язані вивчати громадську думку, розглядати звернення громадян, об'єднань громадян, будь-які пропозиції, що свідчать про потребу в прийнятті нових законодавчих актів або у внесенні змін до законодавчих актів, і, в разі необхідності, готувати відповідні проекти актів та вносити їх на розгляд Верховної Ради України. Для цього статтею 15 Закону комітетам Верховної Ради України надане право опубліковувати за своїм рішенням у засобах масової інформації проекти законів до внесення їх на розгляд Верховної Ради України.

Засідання комітетів, згідно з вимогами частини другої статті 44 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», проводяться відкрито і гласно, крім випадків, коли за рішенням комітету проводиться закрите засідання. Здійснення звукозапису, кіно- і відеозйомок, трансляція засідання по радіо і телебаченню проводяться за згодою головуючого на засіданні комітету. Якщо хтось із членів комітету не підтримує згоди головуючого на засіданні комітету з цього питання, приймається рішення комітету. Про здійснення звукозапису, кіно- і відеозйомок, трансляції засідання по радіо і телебаченню оголошується головуючим перед розглядом питання порядку денного засідання.

Необхідність залучення громадськості до законотворчого процесу та реформування законодавства в цьому плані

обумовлюється крім іншого й тим, що чинне законодавство недостатньо забезпечує умови належного інформування населення народними обранцями про їх діяльність.

Так, Закон України «Про комітети Верховної Ради України» у статті 9 закріплює, що комітети інформують громадськість про свою діяльність. На засідання комітетів можуть бути запрошені представники засобів масової інформації. Також вказується, що інформацію про діяльність комітетів громадськість може отримати на офіційних веб-сайтах Верховної Ради України або ж на офіційних веб-сайтах комітетів.

Позитивно відмічаємо, що обов'язками, які закріплені у статті 16 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» є: узагальнення зауважень і пропозицій, що надійшли в ході всенародного обговорення проектів законів; вивчати громадську думку, розгляд звернень громадян, об'єднань громадян, будь-яких пропозицій, що свідчать про потребу в прийнятті нових законодавчих актів або у внесенні змін до законодавчих актів, і, в разі необхідності, готувати відповідні проекти актів та вносити їх на розгляд Верховної Ради України.

Сприяти відкритості і гласності парламентської діяльності та забезпечувати тісний зв'язок з громадськістю покликані громадські ради при комітетах Верховної Ради України.

Є конкретні приклади дієвої співпраці парламентських комітетів і громадських рад при комітетах за участю працівників профільних міністерств. У свою чергу, більш чітке узгодження діяльності профільних парламентських комітетів і відповідних міністерств досягається завдяки участі в громадських радах при міністерствах народних депутатів України.

З метою удосконалення професійної діяльності комітетів Верховної Ради України видається доцільним мати в кожному комітеті своєрідний каталог провідних громадських організацій; запрошувати експертів за напрямками роботи

комітету. Систематична співпраця сприятиме поліпшенню якості роботи парламенту, виробленню чіткіших і стисліших сучасних формулювань у головних парламентських документах; поглибленню співпраці комітетів із парламентськими журналістами та допомоги їм у розкритті сутності роботи законодавців й уникненню оприлюднення односторонньої інформації про діяльність парламенту та поширення її на загальнонаціональному рівні; виявленню активнішої позиції комітетів у стосунках з неурядовими, у тому числі, міжнародними, організаціями. Тут йдеться про одержання від них допомоги у питаннях щодо підвищення якості законопроектів (зокрема, надання перекладів законів інших країн), організації зарубіжного стажування депутатів і працівників апарату; реалізації спеціальних програм співпраці з молодими громадянами, що є важливим для утвердження в суспільстві ідей парламентаризму, підвищення правової культури молоді, набуття молодими громадянами навичок співпраці з комітетами замість протистоянь.

Від того наскільки зміст законопроектів при їх розробленні, обговоренні та прийнятті буде враховувати та вирішувати всі нагальні проблеми сьогодення залежить добробут населення та держави в цілому. А передумовою цього є залучення населення нашої держави до процесу законотворення.

Важливими є положення статті 40 Основного Закону, за яким усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Більш детально окреслене конституційне положення знайшло своє відображення у Законі України «Про звернення громадян».

На рівні парламенту зроблено низку кроків щодо покращення роботи зі зверненнями громадян (зокрема, діють

консультативні сайти як частина веб-порталу Верховної Ради України та ін.).

На сьогоднішній день розвиток українського парламентаризму відбувається під значним впливом європейських тенденцій. Аналізуючи сучасні тенденції розвитку європейського парламентаризму, можна дійти висновку, що одним із сегментів, який найбільш динамічно розвивається, є налагодження діалогу між законодавцями та громадянами. Це зумовлене, з однієї сторони, домінування в Європі концепції «належного урядування», ключовими принципами якої є забезпечення відкритості, участі, відповідальності, ефективності та послідовності у прийнятті рішень, а з іншої сторони, потребою залучення громадян до прийняття рішень, що є до певної міри відповіддю суспільства на кризу традиційних інституцій представницької демократії у Європі і необхідністю посилення легітимності та ефективності у процесі розробки законодавчих рішень.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що налагодження взаємодії між законодавцем та громадянами є одним із важливих кроків на шляху до побудови демократичної держави.

ПОВНОВАЖЕННЯ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

2.1. Правовий статус народного депутата України

Народний депутат України — це представник українського народу у Верховній Раді України, уповноважений здійснювати повноваження, передбачені Конституцією та законами України. Його основними обов'язками є дбати про благо України і добробут Українського народу, захищати інтереси виборців та держави. Він виконує ці обов'язки шляхом участі у здійсненні законодавчої, установчої та контрольної функцій Верховної Ради України.

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років. Не може бути обраним до Верховної Ради громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Правовий статус народного депутата України визначається статтями 78–81, 86, 93 Конституції України, спеціальним Законом «Про статус народного депутата України», законами України «Про комітети Верховної Ради України», «Про Регламент Верховної Ради України».

Відповідно до конституційних приписів народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі, не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на

державній службі. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України присягу. Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата.

Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. Вони не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи наклеп. Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення їх повноважень відбувається у разі: 1) складення повноважень за його особистою заявою; 2) набрання законної сили обвинувачувальним вироком щодо нього; 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України; 5) смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

При виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загальноновизнаними нормами моралі. Держава гарантує народному депутату забезпечення необхідними умовами для здійснення ним депутатських повноважень.

Народний депутат не має права:

1) бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;

2) мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;

3) обіймати посаду міського, сільського, селищного голови;

4) займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;

5) залучатись як експерт органами досудового слідства, прокуратури, суду, а також займатися адвокатською діяльністю;

6) входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

Народний депутат у порядку, встановленому законом:

1) бере участь у засіданнях Верховної Ради України;

2) бере участь у роботі депутатських фракцій (груп);

3) бере участь у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій, утворених Верховною Радою України;

4) виконує доручення Верховної Ради України та її органів;

5) бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України;

6) бере участь у парламентських слуханнях;

7) звертається із депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності у порядку, передбаченому законодавством.

Стаття 10 Закону «Про статус народного депутата України» визначає загальні положення прав народного депутата.

Зокрема він має право ухвального голосу щодо всіх питань, що розглядаються на засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано; право брати участь у роботі будь-якого органу Верховної Ради України з правом дорадчого голосу, якщо інше не передбачено законом. При опрацюванні і прийнятті законопроектів, постанов та інших актів Верховної Ради України поправки, пропозиції та зауваження, внесені народним депутатом, розглядаються і по них приймаються рішення щодо їх врахування чи відхилення.

Народний депутат на пленарному засіданні Верховної Ради України має право:

- 1) обирати і бути обраним на посади Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України;
- 2) обирати і бути обраним до органів Верховної Ради України;
- 3) пропонувати питання для розгляду Верховною Радою України або її органами;
- 4) виступати із законодавчою ініціативою у Верховній Раді України;
- 5) звертатися із депутатськими запитами, вимагати відповіді на них;
- 6) брати участь у дебатах, ставити запитання доповідачам, головуючому на засіданні;
- 7) виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій і з мотивів голосування;
- 8) висловлювати свою думку щодо кожного питання, яке розглядається на засіданні;
- 9) висловлювати думку щодо кандидатів, які обираються чи призначаються на посади, звільняються з посад Верховною Радою України, а також щодо яких Верховна Рада України надає згоду на призначення і звільнення з посад;
- 10) порушувати питання про заміну головуючого на пленарному засіданні Верховної Ради України;

11) порушувати питання про довіру складу органів, утворених Верховною Радою України, а також посадовим особам, яких обрано, призначено на посади або щодо призначення на посади яких Верховною Радою України надано згоду у випадках, передбачених Конституцією України;

12) порушувати питання про перевірку діяльності підприємств, установ, організацій, розташованих на території України і щодо яких є дані про порушення ними законодавства України, про створення з цією метою тимчасових слідчих комісій;

13) передавати для внесення до протоколу і стенографічного бюлетеня засідання текст свого виступу, окремої думки, заяви, пропозиції і зауваження з питань, що розглядаються Верховною Радою України.

Народні депутати попередніх скликань, крім тих, повноваження яких припинено достроково у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо них або за рішенням суду у разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата, мають право бути присутніми на відкритих пленарних засіданнях Верховної Ради України на гостьових місцях.

Народний депутат має право законодавчої ініціативи.

Народні депутати мають право об'єднуватися в депутатські фракції та депутатські групи та вільно виходити з них. При цьому народний депутат може бути членом лише однієї зареєстрованої депутатської фракції (групи). Як член депутатської фракції (групи) парламентарій має право:

1) обирати та бути обраним до керівних органів депутатської фракції (групи);

2) брати участь у затвердженні Положення про депутатську фракцію (групу);

3) пропонувати питання для розгляду депутатською фракцією (групою);

4) вносити пропозиції до питань, які розглядаються на засіданні депутатської фракції (групи), виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій;

5) брати участь в обговоренні будь-якого питання, яке розглядається на засіданні депутатської фракції (групи).

Народний депутат за погодженням з відповідною депутатською фракцією може бути обраний членом одного комітету Верховної Ради України і бути одночасно членом однієї тимчасової слідчої та однієї тимчасової спеціальної комісії. При цьому Верховна Рада України забезпечує пропорційне обрання народних депутатів до складу відповідних комітетів (стаття 14 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Народний депутат має право порушувати у Верховній Раді України або її органах питання про необхідність проведення перевірок додержання законів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та об'єднаннями громадян, розташованими на території України, чи їх посадовими особами, про проведення розслідувань з питань, що становлять суспільний інтерес, та брати участь у таких розслідуваннях в порядку, встановленому законом.

Народний депутат як представник державної влади у разі порушення прав, свобод і інтересів людини та громадянина, що охороняються законом, та інших порушень законності має право на місці вимагати негайного припинення порушення або звертатися з вимогою до відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ та організацій припинити такі порушення.

Народний депутат має право брати участь у розгляді в органах державної влади і органах місцевого самоврядування пропозицій та вимог виборців, інших питань, пов'язаних із здійсненням депутатських повноважень, а також має право брати

участь з правом дорадчого голосу у роботі сесій сільських, селищних, міських, районних у містах (в містах з районним поділом), районних і обласних рад та засіданнях їх органів.

Парламентарій має право одержати інформацію з питань, пов'язаних із здійсненням ним депутатських повноважень, від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які зобов'язані надати йому таку інформацію в порядку та строки, визначені Законом «Про статус народного депутата України».

Народний обранець має право виступу з питань його депутатської діяльності не рідше одного разу в місяць у друкованих засобах масової інформації, у прямому ефірі на радіо або у режимі прямого ефіру (до 10 хвилин в місяць) та в прямому ефірі або у режимі прямого ефіру на телебаченні (до 20 хвилин в місяць), на радіо (до 10 хвилин в місяць) та телебаченні (до 20 хвилин в місяць), безкоштовно, засновником (співзасновником) яких виступають органи державної влади, організації або установи, що фінансуються повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету. Редакції газет, засновниками яких виступають органи державної влади, зобов'язані публікувати подані народним депутатом матеріали не рідше одного разу на місяць обсягом до 1/16 загальної газетної площі.

На вимогу народного депутата посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити його консультаціями відповідних фахівців з питань депутатської діяльності і надати невідкладно, а за відсутності такої можливості — не пізніш як у п'ятиденний строк, необхідні інформацію і документацію. Народний депутат має право знайомитися з будь-якою конфіденційною та таємною інформацією з питань депутатської діяльності.

За чинним законодавством народний депутат має такі обов'язки:

1) дбати про благо України і добробут Українського народу, захищати інтереси виборців та держави;

2) додержуватися вимог Конституції України, цього Закону, закону про регламент Верховної Ради України та інших законів України, додержуватися присяги народного депутата України;

3) бути присутнім та особисто брати участь у засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано;

4) особисто брати участь у голосуванні з питань, що розглядаються Верховною Радою України та її органами;

5) виконувати доручення Верховної Ради України, відповідного комітету, депутатської фракції (групи), тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, до складу яких його обрано;

6) інформувати Верховну Раду України та її органи, до складу яких його обрано, про виконання доручень Верховної Ради України та її органів;

7) додержуватись вимог трудової дисципліни та норм депутатської етики;

8) як член депутатської фракції (групи):

додержуватись вимог Положення про депутатську фракцію (групу);

виконувати функції, закріплені Положенням про депутатську фракцію (групу), відповідно до цього Закону, закону про регламент Верховної Ради України та інших законів України;

представляти інтереси депутатської фракції (групи) у комітеті, тимчасовій спеціальній або тимчасовій слідчій комісії, до складу яких його обрано;

9) як член комітету, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії:

бути присутнім на засіданнях комітету, підкомітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії, до складу яких його обрано, та брати участь у їх роботі;

додержуватись порядку та норм депутатської етики на засіданнях комітету, його підкомітетів, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії та робочих груп органів Верховної Ради України;

виконувати доручення комітету, підкомітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії, визначені їх рішеннями;

10) завчасно повідомляти про неможливість бути присутнім на засіданні Верховної Ради України чи її органів керівників цих органів;

11) постійно підтримувати зв'язки з виборцями, вивчати громадську думку, потреби і запити населення, а у разі необхідності повідомляти про них Верховну Раду України та її органи, вносити пропозиції та вживати в межах своїх повноважень заходи щодо їх врахування в роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;

12) інформувати виборців про свою депутатську діяльність через засоби масової інформації, на зборах виборців періодично, але не рідше двох разів на рік;

13) розглядати звернення виборців відповідно до вимог та в порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян»;

14) проводити особистий прийом громадян у дні, визначені Верховною Радою України для роботи з виборцями;

15) здійснювати безпосередньо або із залученням своїх помічників-консультантів, представників громадськості контроль за розглядом у органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях пропозицій, заяв та скарг громадян, які надійшли на його ім'я;

16) використовувати депутатські бланки лише для офіційних запитів, звернень та листів, які підписуються ним власноручно.

Гарантіями ефективної діяльності народного депутата України визначаються: депутатська недоторканність, особливий порядок притягнення депутата до відповідальності, створення належних умов для виконання депутатських повноважень, забезпечення інформаційними матеріалами та юридичною допомогою, право на використання засобів масової інформації та технічних засобів, право мати до тридцяти одного помічника-консультанта, забезпечення народних депутатів житловими приміщеннями, щомісячне відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням депутатських повноважень, право на першочергове поселення в готелі, право на безоплатний проїзд, звільнення народного депутата від призову на військову службу або збори, державне страхування народного депутата, фінансове, медичне та соціально-побутове забезпечення народного депутата, право народного депутата після закінчення строку його повноважень на попередню роботу (посаду) тощо.

2.2. Реалізація народним депутатом права законодавчої ініціативи

Відповідно до частини першої статті 93 Основного Закону України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України. Варто відмітити, що окреслений перелік таких суб'єктів має виключний характер.

Проте серед конституційно визначених суб'єктів права законодавчої ініціативи реалізація цього права народними депутатами України становить основу їх повсякденної діяльності.

Закон України «Про статус народного депутата України» визначає, що народний депутат на пленарному засіданні

Верховної Ради України має право у порядку, передбаченому Законом «Про Регламент Верховної Ради України» виступати із законодавчою ініціативою у парламенті України. Народний депутат має право законодавчої ініціативи, яке реалізується у формі внесення до Верховної Ради України:

- 1) законопроекту;
- 2) проекту постанови;
- 3) проектів інших актів Верховної Ради;
- 4) пропозицій до законопроектів;
- 5) поправок до законопроектів.

Порядок внесення законопроекту, проекту постанови чи іншої законодавчої пропозиції на розгляд Верховної Ради України та порядок їх розгляду визначаються Регламентом Верховної Ради України.

Під законопроектом у даному випадку розуміються — проекти законів, постанов Верховної Ради, які містять положення нормативного характеру. Проект іншого акта — це проекти постанов, резолюцій, декларацій, звернень, заяв, що впливають з установчих, організаційних, контрольних та інших функцій Верховної Ради України. Пропозиції до законопроектів — це внесення змін до тексту законопроекту (статей, їх частин, пунктів, речень), зміни порядку розміщення, об'єднання розділів, глав, статей, їх частин і пунктів, а також виділення тих чи інших положень в окремі розділи, глави, статті. Нарешті, поправка до законопроекту — це внесення виправлень, уточнень, усунення помилок, суперечностей у тексті законопроекту.

Слід окремо відмітити, що пропозиції вносяться письмово до законопроекту, який готується до другого читання, в редакції, яка передбачає конкретну зміну, доповнення або виключення певних положень із тексту законопроекту. Пропозиція щодо структурних частин законопроекту має містити послідовно викладені назви розділів, глав, а в разі необхідності — статей, частин чи пунктів законопроекту.

У свою чергу, поправка може бути внесена письмово до законопроекту, який готується до другого і третього читань, а також усно під час розгляду законопроекту в другому читанні на пленарному засіданні Верховної Ради України.

Наразі ж детально зупинимось на порядку оформлення проектів законів та проектів інших актів парламенту. Так, законопроект, проект іншого акта має бути оформлений відповідно до вимог закону, Регламенту Верховної Ради та інших прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Такі акти подаються до Верховної Ради за підписом особи, яка має право законодавчої ініціативи (в даному випадку йдеться про народного депутата України) або представляє орган, наділений таким правом. Якщо законопроект, проект іншого акта ініційовано кількома народними депутатами, ініціатором його внесення вважається народний депутат, прізвище (підпис) якого на ньому зазначено першим. У разі якщо зазначений народний депутат відкликає свій підпис, ініціатором вважається той, чиє прізвище є наступним.

Ініціатор внесення чи представник суб'єкта права законодавчої ініціативи має право на доповідь законопроекту, проекту іншого акта на пленарному засіданні Верховної Ради та на засіданні головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії з цього питання.

Законопроект, щодо якого Верховною Радою приймалося рішення стосовно вимог до його основних положень, принципів чи критеріїв, повинен відповідати цим вимогам.

Законопроект, у якому пропонується внести зміни до закону (законів), не може поєднуватися зі змінами до Конституції України. Законопроект може передбачати внесення змін лише до тексту первинного законодавчого акта (закону, кодексу, основ законодавства тощо), а не до закону про внесення змін до цього законодавчого акта.

Важливим елементом кожного законопроекта є положення щодо порядку набрання ним чинності. Якщо для реалізації

положень поданого законопроекту після його прийняття необхідні зміни до інших законів, такі зміни мають викладатися в розділі «Перехідні положення» цього законопроекту або в одночасно внесеному його ініціатором окремому законопроекті. До законопроекту додається перелік законів та інших нормативних актів, прийняття або перегляд яких необхідно здійснити для реалізації положень законопроекту в разі його прийняття.

До проектів інших актів (проекти постанов, резолюцій, декларацій, звернень, заяв) альтернативні проекти відповідних актів не вносяться.

Законопроект, проект іншого акта, як відзначалося на початку, вноситься на реєстрацію разом з проектом постанови, яку пропонується Верховній Раді прийняти за результатами його розгляду, списком авторів законопроекту, пропозицією щодо кандидатури доповідача на пленарному засіданні та пояснювальною запискою. Вона повинна містити:

1) обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, цілей, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства;

2) обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття;

3) інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту.

Такі супровідні документи подаються письмово разом з їх електронним файлом. У разі внесення законопроекту, проекту іншого акта, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету (надходжень бюджету та/або витрат бюджету), народний депутат як суб'єкт права законодавчої ініціативи зобов'язаний додати фінансово-економічне обґрунтування (включаючи відповідні розрахунки). Якщо такі зміни показників бюджету передбачають зменшення надходжень бюджету та/або збільшення витрат бюджету, до законопроекту, проекту іншого акта подаються пропозиції змін до законодавчих

актів щодо скорочення витрат бюджету та/або джерел додаткових надходжень бюджету для досягнення збалансованості бюджету. Законопроект, проект іншого акта (крім проектів законів про Державний бюджет України, про внесення змін до закону про Державний бюджет України, про ратифікацію міжнародних договорів України щодо одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України) не має містити положень, прийняття яких призведе до збільшення державного боргу і державних гарантій. Якщо ж реалізація законопроекту, проекту іншого акта не впливає на показники бюджету, про це зазначається в пояснювальній записці.

У разі внесення законопроекту, остаточне прийняття рішення щодо якого можливе лише за результатами референдуму, ця обставина повинна бути зазначена у пояснювальній записці. До законопроекту про внесення змін до законів додається порівняльна таблиця, яка містить редакцію відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону та нову його редакцію з урахуванням запропонованих змін. У разі якщо законопроект, проект іншого акта вноситься за погодженням з відповідними органами виконавчої чи судової влади, до нього додається таке погодження.

Коротко зупинимося на порядку реєстрації законопроектів, проектів інших актів. Так, законопроект, проект іншого акта, внесений до Верховної Ради, реєструється в Апараті Верховної Ради. Законопроект, внесений з дотриманням зазначених вище вимог реєструється в Апараті Верховної Ради в день його внесення. Якщо ж такі вимоги не дотримані, то у прийнятті на реєстрацію законопроекту має бути відмовлено. У прийнятті на реєстрацію також відмовляється якщо законопроект є альтернативним і вноситься з порушенням строків, визначених Регламентом, про що буде зазначено нижче. Пропозиції, поправки, висновки до законопроектів подаються до

Апарату Верховної Ради або безпосередньо до комітету чи до тимчасової спеціальної комісії, які визначені головними з відповідних законопроектів. Усі зареєстровані законопроекти, проекти інших актів та супровідні документи вводяться Апаратом Верховної Ради до бази даних законопроектів електронної комп'ютерної мережі веб-сайту Верховної Ради.

Голова Верховної Ради України або відповідно до розподілу обов'язків Перший заступник, заступник Голови Верховної Ради України за наявності передбачених Регламентом підстав за пропозицією головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії або Погоджувальної ради повертає внесений законопроект, проект іншого акта суб'єкту права законодавчої ініціативи без його включення до порядку денного сесії та розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради. При цьому підставами для такого повернення законопроекту, проекту іншого акта є:

1) висновок комітету, до предмета відання якого належать питання конституційного права, про те, що законопроект суперечить положенням Конституції України, крім випадків, коли він стосується внесення змін до Конституції України;

2) висновок комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, про те, що внесений законопроект, проект іншого акта оформлений та/або зареєстрований без дотримання вимог закону, цього Регламенту та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів;

3) відсутність фінансово-економічного обґрунтування законопроекту, проекту іншого акта, якщо головний комітет чи відповідна тимчасова спеціальна комісія не вважають за можливе розглядати його без такого обґрунтування;

4) наявність прийнятого в першому читанні законопроекту, щодо якого внесений проект є альтернативним;

5) відхилення на поточній сесії Верховної Ради законопроекту, положення якого дослівно або по суті повторюють поданий законопроект.

Повернення законопроекту, проекту іншого акта суб'єкту права законодавчої ініціативи здійснюється в 15-денний строк після отримання висновку головного комітету чи відповідної тимчасової спеціальної комісії з повідомленням про причину повернення. Повернені такі акти можуть бути повторно внесені на розгляд Верховної Ради за умови усунення недоліків, що стали підставою для їх повернення.

Важливо відмітити, що питання про включення законопроекту до порядку денного сесії розглядається Верховною Радою протягом 30 днів після ухвалення висновку головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії. Якщо головний комітет у визначений Регламентом строк не ухвалить висновку щодо включення відповідного законопроекту до порядку денного сесії, Верховна Рада в 15-денний строк після письмового звернення з цього приводу суб'єкта права законодавчої ініціативи розглядає питання щодо законопроекту на пленарному засіданні та приймає рішення про включення його до порядку денного сесії Верховної Ради або про надання головному комітету додаткового часу для підготовки висновку щодо нього. За процедурним рішенням Верховної Ради для невідкладного розгляду може бути включено до порядку денного пленарного засідання (без додаткового включення до порядку денного сесії) законопроект, якщо він був підготовлений для термінового розгляду на виконання відповідного доручення Верховної Ради.

Усі внесені до Верховної Ради законопроекти після їх реєстрації не пізніш як у п'ятиденний строк надаються народним депутатам. Після попереднього розгляду законопроекту у головному комітеті народним депутатам надаються висновки головного комітету, висновки інших комітетів та інші зазначені в Регламенті документи. Законопроекти, підготовлені для розгляду Верховною Радою в другому та третьому читаннях, надаються народним депутатам у вигляді порівняльних таблиць, а до законопроектів про внесення змін до

законів порівняльні таблиці надаються для розгляду Верховною Радою і в першому читанні.

Доречно зауважити, що альтернативними вважаються законопроекти, які містять положення, що регулюють однакове коло питань та повторюють за суттю положення щодо регулювання одних і тих же суспільних відносин. При цьому такий законопроект може бути внесений не пізніш як у 14-денний строк після дня надання народним депутатам першого законопроекту з відповідного питання. Альтернативні законопроекти до повторного першого читання можуть бути внесені в 10-денний строк з дня направлення на повторне перше читання законопроекту, щодо якого він є альтернативним. Після прийняття законопроекту в першому читанні внесення альтернативних законопроектів щодо нього не допускається.

Альтернативні законопроекти розглядаються, як правило, в порядку черговості їх внесення. При розгляді таких законопроектів головний комітет може рекомендувати Верховній Раді взяти за основу один із них або підготувати інший законопроект, який вноситься на розгляд Верховної Ради народними депутатами — членами цього комітету. При підготовці законопроекту до першого читання головний комітет може викласти в ньому альтернативні варіанти спірних положень. Верховна Рада розглядає альтернативні законопроекти на пленарному засіданні одночасно з основним законопроектом.

Верховна Рада може прийняти рішення про визначення законопроекту невідкладним після включення його до порядку денного сесії Верховної Ради або в ході його наступного розгляду. Парламент може прийняти рішення щодо законопроектів, визначених як невідкладні, про одноразове відхилення (*ad hoc*) від процедури розгляду, передбаченої Регламентом, і скоротити строки внесення альтернативних законопроектів, внесення пропозицій і поправок, а також строки надання законопроекту народним депутатам до його розгляду в тому чи

іншому читанні. При цьому не допускається скорочення зазначених строків більш як наполовину. Законопроект, визначений як невідкладний, після завершення його попереднього розгляду чи доопрацювання включається до порядку денного найближчого пленарного засідання Верховної Ради і розглядається позачергово.

Як вже зазначалося, законопроекти розглядаються Верховною Радою, як правило, за процедурою трьох читань.

Парламент може приймати рішення про проведення повторних перших, других читань законопроектів, але не більше двох разів. За рішенням Верховної Ради допускається остаточне прийняття законопроекту (крім проектів кодексів і законопроектів, які містять понад 100 статей, пунктів) відразу після першого чи другого читання, якщо законопроект визнано таким, що не потребує доопрацювання, та якщо не надійшло зауважень щодо його змісту від народних депутатів, інших суб'єктів права законодавчої ініціативи, юридичного чи експертного підрозділів Апарату Верховної Ради. Під час другого і третього читань розглядаються порівняльні таблиці законопроектів, а щодо законопроектів про внесення змін до законів порівняльні таблиці розглядаються і в першому читанні.

Регламент Верховної Ради України регулює також порядок відкликання законопроектів. Зокрема, законопроект може бути відкликаний суб'єктом права законодавчої ініціативи, який його вніс, до включення такого законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради. А якщо законопроект вже включений до порядку денного сесії Верховної Ради, то він може бути відкликаний до його прийняття парламентом в першому читанні за основу за рішенням Верховної Ради і знятий з розгляду.

Порушення питання про відкликання законопроекту здійснюється шляхом подання письмової заяви ініціатором внесення — суб'єктом права законодавчої ініціативи на ім'я

Голови Верховної Ради України. Відкликаний законопроект знімається з розгляду із відповідним зазначенням про це в базі даних законопроектів електронної комп'ютерної мережі веб-сайту Верховної Ради.

Вище йдеться про активне відкликання законопроектів. Водночас законопроекти можуть вважатися відкликаними й у пасивному порядку. Це законопроекти, внесені та не прийняті до закінчення строку повноважень Верховної Ради відповідного скликання в першому читанні. Також у такому порядку законопроект вважається відкликаним, якщо до його прийняття в першому читанні повноваження народного депутата — ініціатора його внесення достроково припинено.

Голова Верховної Ради України попереднього скликання подає новообраній Верховній Раді перелік законопроектів, законів, повернутих з пропозиціями Президента України, розгляд яких не було завершено прийняттям остаточного рішення щодо них Верховною Радою попереднього скликання. До переліку додаються звіт про виконану роботу щодо підготовки та розгляду цих питань, а також справи незавершених законопроектів. Прийняті Верховною Радою попереднього скликання в першому чи наступних читаннях законопроекти, але не прийняті в цілому, готуються і розглядаються Верховною Радою нового скликання за процедурою підготовки до другого читання, встановленою Регламентом.

За результатами голосування у парламенті законопроект може бути відхиленим. Таким він вважається, якщо запропоновані рішення на його підтримку не отримали необхідної кількості голосів народних депутатів. Таке відхилення законопроекту заноситься до протоколу пленарного засідання Верховної Ради. Відхилений Верховною Радою законопроект або законопроект, що повторює його за суттю, не може бути внесений на поточній та наступній за нею позачерговій сесіях Верховної Ради відповідного скликання. Відхилений законопроект знімається з розгляду із відповідним

зазначенням про це в базі даних законопроектів електронної комп'ютерної мережі веб-порталу Верховної Ради.

Після включення законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради підготовка його до першого читання здійснюється головним комітетом. До повторного першого читання законопроекту пропозиції до нього вносяться в 10-денний строк після дня попереднього першого читання цього законопроекту. Водночас парламент своїм рішенням про одноразове відхилення (*ad hoc*) від процедури, визначеної Регламентом, може перенести розгляд законопроекту, продовжити встановлені строки або скоротити їх не більш як наполовину. Скорочення строку не допускається при розгляді проекту кодексу чи іншого законопроекту, кількість статей, пунктів якого понад 100. До повторного першого читання законопроекту вносяться пропозиції лише щодо його основних положень, принципів, критеріїв.

За наслідками підготовки законопроекту до розгляду в першому читанні головний комітет ухвалює відповідний висновок. Такий висновок головного комітету, а також висновки відповідних комітетів та інші супровідні документи до нього надаються народним депутатам не пізніше як за сім днів до дня розгляду цього законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради.

У результаті розгляду законопроекту в першому читанні Верховна Рада може прийняти рішення про:

- 1) прийняття законопроекту за основу з дорученням головному комітету підготувати його до другого читання;
- 2) відхилення законопроекту;
- 3) повернення законопроекту суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання або направлення його до головного комітету для підготовки на повторне перше читання, визначивши при цьому основні положення, принципи, критерії, яким повинен відповідати доопрацьований законопроект чи його структурні частини;

4) опублікування законопроекту у визначеному Верховною Радою друкованому засобі масової інформації для всенародного обговорення, доопрацювання його головним комітетом з урахуванням наслідків обговорення і подання на повторне перше читання.

Якщо ж жодне з рішень, зазначених вище, не підтримано необхідною кількістю голосів народних депутатів, то законопроект вважається відхиленням.

Законопроект на повторне перше читання подається у визначений Верховною Радою строк, але не пізніше 30 днів після дня його попереднього розгляду, у новій редакції, підготовлений головним комітетом та/або суб'єктом права законодавчої ініціативи, з висновками головного та інших комітетів і розглядається в порядку, передбаченому Регламентом (статті 112, 113). Строки подання на повторне перше читання законопроекту, щодо якого прийнято рішення про всенародне обговорення, визначаються окремою постановою Верховної Ради. Головний комітет та/або суб'єкт права законодавчої ініціативи, які відповідно до рішення Верховної Ради підготували законопроект на повторне перше читання, мають право на доповідь.

Пропозиції та поправки до законопроекту, який готується до другого читання, можуть вноситися лише до того тексту законопроекту (статей, їх частин, пунктів, речень), який прийнятий Верховною Радою за основу. Такі пропозиції та поправки вносяться в 14-денний строк після дня прийняття законопроекту за основу. До повторного другого читання законопроекту пропозиції та поправки вносяться в 10-денний строк після дня попереднього другого читання і лише до тих статей, їх частин, пунктів, речень законопроекту, що не були прийняті в другому читанні. Пропозиції та поправки до законопроектів, розгляд яких не було завершено Верховною Радою попереднього скликання, вносяться в 14-денний строк після дня включення їх до порядку денного першої сесії

новообраної Верховної Ради. Верховна Рада своїм рішенням про одноразове відхилення (*ad hoc*) від закріплених у Регламенті положень може продовжити встановлені вище строки або скоротити їх не більш як наполовину. Скорочення не допускається при розгляді проекту кодексу чи іншого законопроекту, кількість статей, пунктів якого понад 100.

Законопроект, підготовлений до другого чи повторного другого читання, висновок головного комітету та інші супровідні документи до нього надаються народним депутатам не пізніше як за десять днів до дня розгляду цього законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради.

Законопроект, підготовлений до другого читання, подається у вигляді порівняльної таблиці. А якщо до такого законопроекту, не надійшло пропозицій та поправок, він подається без порівняльної таблиці.

Під час розгляду законопроекту в другому читанні проводиться обговорення кожної статті в порядку її нумерації в запропонованій головним комітетом редакції, якщо не прийнято рішення про розгляд законопроекту в іншому порядку відповідно до статті 119 Регламенту. За наполяганням ініціатора внесення — суб'єкта права законодавчої ініціативи може бути проведено обговорення відхилених головним комітетом пропозицій, поправок, що стосуються цих статей. Також за наполяганням народних депутатів може бути проведено обговорення врахованої головним комітетом пропозиції, поправки з наступним голосуванням щодо її прийняття, виключення в цілому чи її частини. У такому ж порядку може бути порушено питання про розгляд пропозиції, поправки до відповідного тексту статті законопроекту, прийнятого в першому читанні, але відсутньої у запропонованій головним комітетом редакції.

Право на роз'яснення пропозицій і поправок мають ініціатори їх внесення — суб'єкти права законодавчої ініціативи. Якщо до однієї статті або її частини є декілька пропозицій,

які виключають одна одну, їх обговорення проводиться одночасно з послідовним, у порядку черговості їх внесення, наданням слова ініціаторам їх внесення. Водночас, у разі своєчасного внесення пропозиції, поправки її не було надано народним депутатам, це не перешкоджає її обговоренню і голосуванню на цьому ж пленарному засіданні Верховної Ради. Зміст пропозиції чи поправки оголошується головуючим на пленарному засіданні або ініціатором її внесення — суб'єктом права законодавчої ініціативи.

Таким чином за результатами розгляду законопроекту в другому читанні парламент приймає рішення про:

1) прийняття законопроекту в другому читанні та доручення головному комітету підготувати його до третього читання;

2) відхилення законопроекту;

3) прийняття законопроекту в другому читанні та в цілому;

4) прийняття законопроекту в другому читанні, за винятком окремих розділів, глав, статей, частин статей, та направлення їх головному комітету на доопрацювання з наступним поданням законопроекту на повторне друге читання;

5) повернення законопроекту головному комітету на доопрацювання з наступним поданням на повторне друге читання.

Знову ж таки, якщо жодне з рішень, зазначених вище (крім передбаченого у пункті 2), не підтримано необхідною кількістю голосів народних депутатів, то законопроект вважається відхиленим.

До законопроекту, який готується до третього читання, поправки вносяться у 5-денний строк після дня попереднього читання. До третього читання законопроекту, який готується головним комітетом, вносяться лише поправки щодо внесення виправлень, уточнень, усунення помилок, суперечностей у тексті законопроекту, а також поправки, внесені з метою узгодження між собою структурних частин прийнятого

у другому читанні законопроекту без зміни його змісту. Будь-які інші поправки відхиляються головним комітетом без розгляду їх по суті.

Законопроект, підготовлений до третього читання, разом із висновком головного комітету та іншими супровідними документами щодо нього надається народним депутатам не пізніш як за п'ять днів до дня його розгляду. У цьому читанні розглядаються і приймаються рішення щодо поправок (внесення виправлень, уточнень, усунення помилок, суперечностей в тексті законопроекту), поданих після прийняття законопроекту в другому читанні.

Після прийняття закону в цілому внесення до його тексту будь-яких змін (за винятком виправлення граматичних чи технічних помилок) допускається лише за пропозицією Голови Верховної Ради України в порядку, визначеному Регламентом.

За результатами розгляду законопроекту у третьому читанні Верховна Рада може прийняти рішення про:

- 1) прийняття закону в цілому і направлення його на підпис Президенту України;
- 2) перенесення голосування щодо законопроекту в цілому у зв'язку із прийняттям рішення про перенесення розгляду законопроекту або до подання Кабінетом Міністрів України проектів актів, прийняття яких передбачено в законопроекті, що розглядається;
- 3) схвалення тексту законопроекту в цілому і винесення його на всеукраїнський референдум;
- 4) відхилення законопроекту.

У разі якщо парламент не прийняв жодного з рішень зазначених вище (у пунктах 1–3), законопроект вважається відхиленим.

2.3. Здійснення народним депутатом контрольних функцій

У підрозділі 1.5 нами було розглянуто одну із функцій парламенту — контрольну. Водночас контрольні функції здійснюються й безпосередньо народним депутатом.

З цього приводу слід зазначити, що Конституційний Суд України Рішенням від 10.05.2000 р. № 8-рп/2000 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 року (справа про статус народного депутата України) встановив, що взаємозв'язок повноважень Верховної Ради України здійснювати парламентський контроль і повноважень народних депутатів України з питань контролю визначається насамперед Конституцією України. Здійснення Верховною Радою України парламентського контролю можливе лише за безпосередньої участі в ньому народних депутатів України. Тому некоректним є протиставлення парламентського контролю Верховної Ради України контролю, який відповідно до своїх повноважень мають здійснювати народні депутати України. Водночас здійснення Верховною Радою України парламентського контролю має певні особливості.

Статтею 86 Конституції України визначено, що народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності. При цьому керівники органів державної

влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Народний депутат України може реалізувати своє право на запит (контрольні повноваження) до відповідного органу чи посадової особи лише на сесії Верховної Ради України, тобто на її пленарних засіданнях (частина друга статті 84 Конституції України), а в окремих випадках тільки за її рішенням, прийнятим за встановленою Конституцією України процедурою (пункт 34 частини першої статті 85).

Пункт 7 частини першої статті 6 Закону України «Про статус народного депутата України» визначає порядок із депутатським запитом й депутатське звернення як форму здійснення народним депутатом контрольних функцій. У цій нормі також визначено, що порядок реалізації народним депутатом права на запит та звернення регулюється цим Законом і Законом «Про Регламент Верховної Ради України».

Закон «Про статус народного депутата України» визначає депутатський запит як вимогу народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції.

При цьому народний депутат має право брати безпосередньо участь у розгляді внесеного ним запиту керівником органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації.

Парламентський контроль у формі депутатського запита передбачено Регламентом Верховної Ради України. Зокрема,

згідно Регламенту у дні проведення пленарних засідань щотижня у п'ятницю з 11 години відводиться час до 30 хвилин для стислих (до трьох хвилин) оголошень запитів і прийняття рішень про підтримку та направлення запитів, а у п'ятницю третього тижня місяця з 11 години відводиться час для оголошення запитів і прийняття рішень про підтримку та направлення запитів, а також проводиться обговорення відповідей на запити за участю керівників та посадових осіб державних органів (крім органів судової влади), органів місцевого самоврядування, які відповідають на запити і запитання народних депутатів.

Згідно з частиною першою статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» депутатське звернення — викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. При цьому народний депутат має право бути присутнім при розгляді звернення, а вмотивована відповідь на депутатське звернення повинна бути надіслана народному депутату не пізніше як на другий день після розгляду звернення.

Депутатський запит вноситься у письмовій формі народним депутатом, а у випадку, передбаченому пунктом 34 частини першої статті 85 Конституції України, також на вимогу групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, і розглядається на засіданні Верховної Ради України. Стосовно останньої тези відзначимо, що йдеться про повноваження парламенту України приймати рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України.

У свою чергу рішення про направлення депутатського запиту відповідному органу або посадовій особі, до яких його звернуто, Верховна Рада України приймає однією п'ятою від її конституційного складу.

В аспекті наведених вище законодавчих положень доцільно розглянути Рішення Конституційного Суду України від 14.10.2003 р. № 16-рп/2003 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про направлення запиту до Президента України). У цьому Рішенні єдиний орган конституційної юрисдикції встановив наступне. Досліджуючи частини третю, четверту статті 15 Закону «Про статус народного депутата України» виявлено, що їх норми неоднозначно розкривають зміст положень статті 86 Конституції України. Зокрема, частиною третьою статті 15 цього Закону встановлюється процедура розгляду запиту народного депутата України на засіданні Верховної Ради України, а в абзаці першому частини четвертої цієї статті передбачається, що такий запит направляється відповідному органу або посадовій особі за умови прийняття Верховною Радою України рішення однією п'ятою від її конституційного складу.

Далі єдиний орган конституційної юрисдикції наголосив, що аналіз положень частини першої статті 86 Конституції України дає підстави вважати, що звернення із запитом народного депутата України до відповідного органу або посадової особи є повноваженням, яке він здійснює особисто. Про самостійний характер звернення народного депутата України із запитом до відповідного органу або посадової особи йдеться і в частині другій цієї статті, де зазначається, що керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій про результати

розгляду запиту зобов'язані повідомляти лише народного депутата України. Отже, направлення запиту народного депутата України до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, не потребує прийняття рішення Верховною Радою України.

Виходячи з положень пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86 Конституції України, частини другої статті 15 Закону «Про статус народного депутата України» Конституційний Суд зазначив, що народний депутат України є суб'єктом права запиту до Президента України, до відповідних органів або посадових осіб. Запит народного депутата України — це результат його особистого волевиявлення, форма реалізації наданих йому повноважень. Акт Верховної Ради України — форма реалізації її повноважень, результат волевиявлення парламенту України як органу державної влади. Отже, запит народного депутата України і акт Верховної Ради України — це різні правові категорії і підстав для їх ототожнення немає.

Конституційний Суд чітко встановив, що прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, згідно з пунктом 34 частини першої статті 85 Конституції України, належить до повноважень Верховної Ради України. Повноваження парламенту України реалізуються в порядку, визначеному Конституцією України, зокрема статтями 84, 91, в яких зазначається, що рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування; закони, постанови та інші акти вважаються прийнятими, якщо за них проголосувала більшість від конституційного

складу Верховної Ради України, крім випадків, передбачених Конституцією України. Системний аналіз положень Конституції України свідчить про відсутність у ній норми, яка передбачає спеціальну кількість голосів для прийняття рішення Верховною Радою України про направлення запиту до Президента України. Тому питання про направлення запиту до Президента України, відповідно до пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, має вирішуватися на загальних підставах, визначених статтею 91 Конституції України, тобто шляхом прийняття Верховною Радою України правового акта більшістю від її конституційного складу. Згідно з практикою діяльності Верховної Ради України таким актом є постанова.

Умовою прийняття рішення Верховною Радою України про направлення запиту до Президента України, відповідно до пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, є наявність попередньої підтримки вимоги про направлення запиту не менш як однією третиною від її конституційного складу. Такі ж умови щодо прийняття рішення про направлення цього запиту передбачає і Закон «Про статус народного депутата України» (абзац другий частини четвертої статті 15). Проте форми попередньої підтримки (шляхом голосування, збору підписів народних депутатів України тощо) не визначені. Конституційний Суд України вважає, що визначення форм попередньої підтримки вимоги народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України про направлення запиту до Президента України віднесено до компетенції Верховної Ради України.

Згаданий Закон встановлює, що Президент України, керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, до яких звернуто запит, зобов'язані повідомити народного депутата, групу народних депутатів, комітет Верховної Ради України у письмовій формі про результати розгляду його (їх) запиту

у п'ятнадцятиденний строк з дня його одержання або в інший, встановлений Верховною Радою України, строк.

Якщо запит з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений строк, Президент України, керівник відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, до якого звернуто запит, зобов'язаний письмово повідомити про це Голову Верховної Ради України та народного депутата, групу народних депутатів, комітет Верховної Ради України, який вніс (які внесли) запит, і запропонувати інший строк, який не повинен перевищувати одного місяця після одержання запиту.

Народний депутат має право брати безпосередньо участь у розгляді внесеного ним запиту керівником органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації. При цьому на вимогу народного депутата керівник органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, якому адресовано запит, зобов'язаний повідомити народному депутатові про день розгляду порушених у запиті питань завчасно, але не пізніше ніж за три дні до їх розгляду.

Відповідь на депутатський запит, внесений народним депутатом, надається відповідно Голові Верховної Ради України і народному депутату, який його вніс. Відповідь на депутатський запит, внесений групою народних депутатів, комітетом Верховної Ради України, також надається Голові Верховної Ради України і народному депутату, підпис якого під запитом значиться першим, голові комітету Верховної Ради України. Відповідь надається в обов'язковому порядку і безпосередньо тим органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, до якого було направлено запит, за підписом його керівника чи посадової особи, керівником підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, на ім'я яких було направлено запит.

Народний депутат, представник групи народних депутатів, комітет Верховної Ради України мають право дати оцінку відповіді на свій депутатський запит. По відповіді на депутатський запит може бути проведено обговорення, якщо на ньому наполягає не менше однієї п'ятої від конституційного складу Верховної Ради України. При обговоренні відповіді на депутатський запит на засіданні Верховної Ради України повинні бути присутні у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України, керівники, до яких звернуто запит. Вони можуть уповноважувати інших осіб бути присутніми при обговоренні відповіді на запит лише у виняткових випадках із вмотивованим обґрунтуванням. За результатами обговорення відповіді на депутатський запит Верховна Рада України приймає відповідне рішення.

Як вже зазначалося, контрольні функції народного депутата України здійснюються шляхом реалізації ним права на депутатське звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, об'єднань громадян з питань, пов'язаних з депутатською діяльністю, і брати участь у розгляді порушених ним питань.

З цього приводу єдиний орган конституційної юрисдикції у своєму Рішенні від 05.03.2003 р. № 5-рп/2003 у справі за конституційним поданням Національного банку України про офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про звернення народних депутатів України до Національного банку України) зазначив наступне. За своїм змістом депутатське звернення не має імперативного характеру і заявляється народними депутатами України самостійно. Такі звернення можуть бути зумовлені скаргами та заявами виборців, а також стосуватися інших

питань депутатської діяльності, які ініціюються народним депутатом України.

На думку Конституційного Суду, у разі надходження запитів або звернень, зміст яких не відповідає закону або виходить за межі компетенції адресата, останній не зобов'язаний задовольняти вимоги запиту або приймати пропозицію, яка міститься у зверненні. Це впливає з положень частини другої статті 19 Конституції України, за якими органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом 10 днів з моменту його одержання розглянути і дати письмову відповідь. У разі неможливості розгляду звернення народного депутата у визначений строк його повідомляють про це офіційним листом з викладенням причин продовження строку розгляду. Строк розгляду депутатського звернення, з урахуванням продовження, не може перевищувати 30 днів з моменту його одержання.

Депутатське звернення до правоохоронного органу або його посадової особи може бути розглянуто регіональним підрозділом цього органу, до компетенції якого безпосередньо належить вирішення порушених народним депутатом питань. Керівник регіонального підрозділу зобов'язаний надати відповідь народному депутату з дотриманням зазначених вище строків.

Народний депутат, який направив звернення, може бути присутнім при його розгляді, про що він повідомляє відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення. Посадова особа, відповідальна за розгляд звернення

народного депутата, зобов'язана завчасно, але не пізніше ніж за день повідомити народного депутата про час і місце розгляду звернення.

Відповідь надається в обов'язковому порядку і безпосередньо тим органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, до якого було направлено звернення, за підписом його керівника чи посадової особи, керівником підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, крім установлених законом випадків.

Поряд із зазначеним, Конституційний Суд у Рішенні від 20.03.2002 р. № 4-рп/2002 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) звернув увагу на те, що встановлено адміністративну відповідальність посадових осіб за невиконання законних вимог народного депутата України, за відмову або ухилення від своєчасного надання необхідної інформації та документації або подання завідомо недостовірної інформації (стаття 36 згаданого Закону). Відповідно до частини першої статті 351 Кримінального кодексу України невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, надання йому завідомо неправдивої інформації визнається злочином.

Додатково слід звернути увагу на рішення Конституційного Суду України від 19.05.1999 р. № 4-рп/99 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України) і від 11.04.2000 р. № 4-рп/2000 у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури

України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України до прокуратури), в яких Суд, з огляду на гарантовану Конституцією і законами України незалежність і недоторканність суддів, а також заборону впливу на суддів у будь-який спосіб (частини перша і друга статті 126 Конституції України), зазначив, що право народного депутата України на запит не поширюється на питання, пов'язані із здійсненням правосуддя у конкретних справах.

Варто розглянути процедурні питання, пов'язані із депутатськими запитами. Відповідно до частини третьої статті 25 Регламенту Верховної Ради України у дні проведення пленарних засідань щотижня у п'ятницю з 11 години відводиться час до 30 хвилин для стислих (до трьох хвилин) оголошень запитів і прийняття рішень про підтримку та направлення запитів, а у п'ятницю третього тижня місяця з 11 години відводиться час для оголошення запитів і прийняття рішень про підтримку та направлення запитів, а також проводиться обговорення відповідей на запити за участю керівників та посадових осіб державних органів (крім органів судової влади), органів місцевого самоврядування, які відповідають на запити і запитання народних депутатів.

Глава 37 Регламенту визначає порядок розгляду парламентом питань, пов'язаних із депутатськими запитами. Так, короткий зміст належним чином підготовленого і внесеного депутатського запиту оголошується головуючим на найближчому після дня його внесення пленарному засіданні Верховної Ради, на якому відведений час для оголошення депутатських запитів. На одному пленарному засіданні може бути оголошено не більше двох депутатських запитів одного народного депутата.

Після оголошення короткого змісту депутатського запиту головуючий на пленарному засіданні Верховної Ради

оголошує голосування щодо попередньої підтримки запиту до Президента України. Рішення про направлення депутатського запиту до Президента України на вимогу народного депутата, групи народних депутатів, комітету має бути попередньо підтримане підписами не менш як однієї третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, а в разі відсутності такої кількості підписів — шляхом відкритого поіменного голосування за підтримку запиту не менш як однієї третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

Відповіді на депутатський запит оголошуються головуючим на пленарному засіданні Верховної Ради в тому разі, якщо на цьому наполягає народний депутат, який є ініціатором депутатського запиту. Народний депутат після оголошення відповіді на його депутатський запит має право виступити з реплікою і дати оцінку відповіді. Час на такий виступ не повинен перевищувати трьох хвилин.

Згідно з рішенням Верховної Ради, прийнятим на пропозицію народного депутата, який є ініціатором депутатського запиту, а також у разі якщо така пропозиція підтримана не менш як однією п'ятою від конституційного складу Верховної Ради підписів народних депутатів, на пленарному засіданні Верховної Ради проводиться обговорення відповіді на депутатський запит. У таких випадках питання про обговорення відповіді на депутатський запит на пленарному засіданні Верховної Ради включається до порядку денного сесії Верховної Ради без голосування. Народний депутат, який звертався з депутатським запитом, за своїм підписом подає до Верховної Ради текст одержаної відповіді на нього та проект відповідної постанови Верховної Ради, що надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду питання на пленарному засіданні Верховної Ради. Рішенням Верховної Ради може бути визначений головний комітет для підготовки висновку щодо відповіді на депутатський запит.

Цей висновок також надається народним депутатам у зазначений вище строк.

Для обговорення відповіді на депутатський запит Апарат Верховної Ради запрошує на пленарне засідання Верховної Ради посадових осіб, до яких було направлено депутатський запит. Обговорення відповіді на депутатський запит включає:

1) виступ народного депутата, який вніс депутатський запит з обґрунтуванням своєї пропозиції, — до трьох хвилин;

2) виступ представника органу або посадової особи, до якої було направлено депутатський запит, — до трьох хвилин;

3) виступ голови або представника головного комітету, якщо йому доручалася підготовка висновку щодо відповіді на депутатський запит, — до трьох хвилин;

4) виступи двох народних депутатів на підтримку кожної внесеної пропозиції і двох народних депутатів, які її не підтримують, — не більш як по три хвилини кожному.

За результатами обговорення відповіді на депутатський запит Верховна Рада приймає постанову.

Слід наголосити, що здійснення народним депутатом контрольних функцій відбувається й шляхом участі у тимчасових спеціальних комісіях та тимчасових слідчих комісіях, утворених Верховною Радою України. Парламентарій, який є членом комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, має право:

1) вносити пропозиції про розгляд на засіданнях відповідного комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії будь-якого питання, що належить до їх компетенції, а також брати участь в обговоренні питань, що вносяться на розгляд комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії. Кожна внесена народним депутатом пропозиція на його вимогу має бути проголосована на засіданні відповідного комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України;

2) народний депутат має право отримувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій допомогу, необхідну для роботи у складі тимчасових спеціальних чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України;

3) викласти свою окрему думку як додаток до рішення комітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України.

2.4. Робота народного депутата у парламентському комітеті

Важливу роль у забезпеченні законодавчої діяльності Верховної Ради України відіграють парламентські комітети. Порядок формування й діяльності комітетів Верховної Ради України, а також відповідні повноваження встановлені нормами Конституції України, Законами України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», «Про Регламент Верховної Ради України» та постановами Верховної Ради України.

Згідно зі статтею 89 Основного Закону Верховна Рада України створює комітети для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень.

Визначення комітету Верховної Ради України міститься в Законі України «Про комітети Верховної Ради України». За Законом — це орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій.

Діяльність комітетів координує Голова Верховної Ради України згідно з Конституцією України та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України. У свою чергу, комітет відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй.

Слід зазначити, що кількість комітетів Верховної Ради України, їх назви та предмети відання можуть змінюватися. Їх перелік затверджується постановою парламенту на початку роботи Верховної Ради України чергового скликання. Так само постановою визначається й мінімальна та максимальна кількість осіб, які можуть входити до складу одного комітету.

У світовій парламентській практиці комітети бувають постійні та тимчасові. У більшості країн постійні комітети створюються з питань бюджету, фінансів, закордонних справ, національної безпеки і оборони, регламенту тощо. Українське законодавство закріплює за всіма комітетами статус постійних, водночас передбачено створення тимчасових органів у формі спеціальних комісій. Так, у Верховній Раді 6-го скликання створено 27 комітетів. У Верховній Раді України 5-го скликання було 26 комітетів, 4-го скликання — 24. Загалом чисельність парламентських комітетів в Україні протягом останнього часу має тенденцію до збільшення. Для прикладу, у Швеції 16 парламентських комітетів, у Італії — 14, однак світова практика не має якогось універсального механізму визначення їх кількості й розподілу повноважень.

Питання про перелік комітетів та предмети їх відання розглядається на пленарних засіданнях першої сесії новообраної Верховної Ради ще до сформування персонального складу комітетів.

Важливим положенням забезпечення демократичності процедури формування й діяльності комітетів Верховної Ради України є делегування до них народних депутатів за принципом пропорційного представництва. Такий принцип вперше було застосовано в 5-му скликанні. Обрання

народних депутатів України до складу комітетів здійснюється на основі пропозицій депутатських фракцій, внесених з дотриманням квот, визначених Регламентом Верховної Ради України (частина друга статті 6 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»).

Відповідно до положень зазначеної статті якщо кількість членів депутатської фракції у Верховній Раді України дорівнює кількості комітетів або є більшою ніж кількість комітетів, депутатські фракції направляють не менш ніж по одному представнику до кожного комітету Верховної Ради України. При цьому голови комітетів, перші заступники, заступники та секретарі комітетів не можуть бути одночасно керівниками депутатських фракцій. Так само голова комітету, його перший заступник та секретар комітету не можуть бути членами однієї депутатської фракції.

Народні депутати України за власним бажанням та відповідно до своєї професійної підготовки можуть у будь-який час виявити бажання перейти до іншого парламентського комітету. Для цього парламентарій може звернутися із відповідною заявою, погодженою з головою депутатської фракції, до Голови Верховної Ради України. Голова Верховної Ради, у свою чергу, направляє відповідну заяву для розгляду в комітет, до предмета відання якого належать питання регламенту, для розгляду її по суті і внесення пропозиції на розгляд Верховної Ради. При вирішенні питань про зміну персонального складу комітетів приймається постанова про внесення змін до постанови Верховної Ради про обрання членів комітетів.

Голова комітету, перший заступник, заступник голови та секретар комітету можуть бути в будь-який час за рішенням Верховної Ради відкликані зі своїх посад з підстав та в порядку, визначених Законом України «Про комітети Верховної Ради України» та Регламентом Верховної Ради України. Відповідне рішення щодо включення до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради пропозиції про відкликання

голови комітету чи відповідно першого заступника, заступника голови та секретаря комітету зі своїх посад приймається на наступному пленарному засіданні Верховної Ради після дня внесення такої пропозиції. Одночасно приймається рішення про день розгляду зазначеного питання. При цьому рішення про відкликання голови комітету чи відповідно першого заступника, заступника голови, секретаря комітету з посади приймається відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради з оформленням відповідної постанови із зазначенням підстави відкликання. Однак, незважаючи на причини відкликання голови комітету чи відповідно першого заступника, заступника голови, секретаря комітету з посади, право висунення кандидатури на цю посаду належить депутатській фракції (депутатській групі), за квотою якої він був обраний.

Варто відзначити, що всі парламентарії — члени комітетів мають рівні права та обов'язки. Зокрема, згідно зі статтею 39 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» члени комітетів мають право:

1) вносити пропозиції про розгляд на засіданнях комітетів будь-якого питання, що належить до їх відання, а також брати участь в обговоренні рішень, висновків, рекомендацій, у прийнятті їх чи ухваленні. Пропозиція члена комітету на його вимогу повинна бути проголосована на засіданні комітету;

2) викладати у письмовій формі свою окрему думку як додаток до рішення, рекомендації чи висновку комітету;

3) брати участь у підготовці проектів актів Верховної Ради України.

Водночас члени комітетів зобов'язані:

1) брати участь у роботі комітетів та їх підкомітетів;

2) бути присутніми на засіданнях комітетів та їх підкомітетів, до складу яких вони входять;

3) дотримуватися порядку на засіданнях комітетів, підкомітетів, робочих груп, слуханнях у комітетах;

4) виконувати доручення, передбачені рішеннями, рекомендаціями комітету.

Будь-які рішення комітету Верховної Ради України ухвалюються шляхом голосування, яке здійснюється членами комітету особисто і відкрито. В установлених законом випадках проводиться таємне голосування шляхом подачі бюлетенів. За результатами розгляду питань на засіданнях комітетів приймаються:

1) рішення — з організаційних питань;

2) висновки — у випадках, передбачених законом;

3) рекомендації — щодо контрольної діяльності комітетів; щодо осіб, які пропонуються для обрання, призначення, надання згоди на призначення чи звільнення Верховною Радою України; щодо результатів слухань у комітетах. Прийняті комітетом акти можуть бути переглянуті лише за умови, якщо за це проголосує більшість від затвердженого Верховною Радою України складу членів комітету. Перегляд актів комітету у випадках, коли рішення з відповідного питання уже прийнято Верховною Радою України, не допускається.

Формами роботи комітетів є засідання (можуть бути відкритими або закритими) та слухання в комітетах.

Відповідно до статті 47 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» члени комітету зобов'язані особисто брати участь у засіданні комітету. Вони зобов'язані завчасно повідомити про неможливість бути присутніми на засіданні комітету керівництво комітету. Про відсутність членів комітетів на засіданнях комітетів без поважних причин щомісячно подається інформація відповідним фракціям у Верховній Раді України.

За статтею 44 зазначеного Закону засідання комітету є повноважним, якщо на ньому присутні більше половини від затвердженого Верховною Радою України складу його

членів, крім випадків, зазначених у Регламенті Верховної Ради України. Голосування на засіданні комітету здійснюється членами комітету особисто і відкрито. В установлених законом випадках проводиться таємне голосування шляхом подачі бюлетенів.

Згідно із статтею 40 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» члени комітету з дозволу голови комітету можуть виїжджати у відрядження для вирішення питань, віднесених до предмета відання комітету. Відрядження члена комітету здійснюється на підставі його письмової заяви, поданої на ім'я Голови Верховної Ради України, погодженої з головою комітету, або за рішенням комітету. Голова комітету вносить подання Голові Верховної Ради України про відрядження члена (членів) комітету відповідно до рішення комітету. Рішення про відрядження членів комітету приймається Головою Верховної Ради України у формі розпорядження. Про результати відрядження члени комітету складають звіт на ім'я голови комітету. Голови комітетів можуть виїжджати у відрядження з дозволу Голови Верховної Ради України або його заступників. Звіт про свої відрядження вони подають на ім'я Голови Верховної Ради України. Кожний народний депутат України має право ознайомитися із звітом за результатами відрядження члена комітету в Апараті Верховної Ради України.

2.5. Робота народного депутата з виборцями

Законом України «Про статус народного депутата України» задекларовано, що народний депутат відповідальний за свою депутатську діяльність перед Українським народом як уповноважений ним представник у Верховній Раді України. Відповідно до Регламенту Верховної Ради України робота народних депутатів з виборцями є однією з форм роботи парламенту.

Згідно статті 7 Закону України «Про статус народного депутата України» народні депутати, обрані в одномандатних виборчих округах, зобов'язані підтримувати зв'язок з виборцями своїх округів.

Народні депутати, обрані в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, здійснюють зв'язок з виборцями, які мешкають на території України, у порядку персонального представництва, визначеному депутатськими фракціями (групами) Верховної Ради України. На практиці за депутатом закріплюється певний регіон, в якому він працює з виборцями.

Законом «Про статус народного депутата України» передбачається низка обов'язків парламентарів у виборчому окрузі:

- постійно підтримувати зв'язки з виборцями, вивчати громадську думку, потреби і запити населення, а у разі необхідності повідомляти про них Верховну Раду України та її органи, вносити пропозиції та вживати в межах своїх повноважень заходи щодо їх врахування в роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;

- інформувати виборців про свою депутатську діяльність через засоби масової інформації, на зборах виборців періодично, але не рідше двох разів на рік;

- розглядати звернення виборців відповідно до вимог та в порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян».

- проводити особистий прийом громадян у дні, визначені Верховною Радою України для роботи з виборцями.

- здійснювати безпосередньо або із залученням своїх помічників-консультантів, представників громадськості контроль за розглядом у органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях пропозицій, заяв та скарг громадян, які надійшли на його ім'я.

Окрему групу прав народних депутатів складають права депутата, що забезпечують його діяльність серед виборців. Зокрема, це права народного депутата України у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав, про що більш детально йдеться у підрозділі 2.6.

Народний депутат розглядає отримані ним заяви, пропозиції і скарги громадян, вживає необхідних заходів для їх законного й обґрунтованого вирішення. За результатами розгляду скарг народні депутати можуть подати депутатське звернення. У разі потреби народний депутат може залучати до розгляду заяв, скарг і до прийому громадян посадових осіб державних органів, підприємств, установ, що знаходяться на території виборчого округу.

Народний депутат відповідно до закону розглядає звернення виборців, а також від підприємств, установ, організацій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, вживає заходів для реалізації їх пропозицій і законних вимог, інформує виборців про свою депутатську діяльність під час особистих зустрічей з ними та через засоби масової інформації.

У разі необхідності народний депутат надсилає пропозиції, заяви та скарги громадян органам державної влади, органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам, установам та організаціям, до повноважень яких входить розгляд звернень громадян чи вирішення порушених у них питань по суті. Про результати розгляду пропозицій, заяв та скарг громадян органи та посадові особи зобов'язані повідомити громадянина, від якого надійшло звернення, і народного депутата у терміни, встановлені Законом України «Про звернення громадян».

У випадку залучення до участі у розгляді пропозицій, заяв і скарг, а також у прийомі громадян посадових осіб

органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій не пізніш як за три дні до початку прийому народний депутат повідомляє їх про час і місце проведення прийому, а також про орієнтовне коло питань, які мають розглядатися на прийомі.

Загалом у роботі народного депутата з виборцями найбільш притаманні такі форми взаємодії як: особистий прийом, відкриття громадських приймалень, інтерв'ю та коментарі місцевим ЗМІ, публікації в друкованих виданнях тощо. У переважній більшості, як і в інших країнах, народний депутат самостійно визначає форми взаємодії з виборцями.

З розвитком інформаційних технологій народні депутати використовують форму спілкування з виборцями також через Інтернет та он-лайн-приймальні.

Програма інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012–2017 роки, затверджена Постановою Верховної Ради України від 5 липня 2012 року № 5096-VI, покликана сприяти широкому використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою надання вільного доступу до інформації та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у роботі національних парламентів. Вона спрямована на:

- забезпечення ефективної роботи парламенту, її прозорості та відкритості;
- гарантування безпеки інформаційних ресурсів парламенту і конфіденційності інформації про особу;
- налагодження діалогу між парламентом, народними депутатами України та громадянами;
- поліпшення механізмів звітності парламенту, народних депутатів України перед виборцями;
- забезпечення повного доступу громадян до інформації про роботу парламенту;
- участі у глобальному інформаційному суспільстві.

Відповідно до Плану заходів щодо реалізації згаданої Програми передбачається впровадження парламентських веб-технологій і створення систем підтримки взаємодії Верховної Ради України з громадянами шляхом розробки методичних рекомендацій щодо використання Інтернету під час проведення комунікацій з громадянами та взаємодії з виборцями та забезпечення народних депутатів України інструментарієм роботи з виборцями у рамках системи «Електронний парламент».

Законодавство зобов'язує депутата звітувати перед виборцями про свою роботу. Депутат не рідше одного разу на рік звітує перед виборцями, а також перед колективами і організаціями, які його висували, про свою діяльність та виконання програми і йому забезпечується належні умови для проведення зустрічей із виборцями.

Частиною четвертою статті 1 Закону «Про статус народного депутата України» передбачається, що держава гарантує народному депутату забезпечення необхідними умовами для здійснення ним депутатських повноважень. Згідно статті 28 згаданого закону серед таких умов є встановлення для роботи з виборцями народному депутату Верховною Радою України щомісячно відповідних днів. Календарний план роботи сесії Верховної Ради передбачається статтею 19 Регламенту, згідно якої за звичайних обставин четвертий тиждень кожного календарного місяця впродовж сесії відводиться для роботи народних депутатів з виборцями.

Народному депутату, обраному в одномандатному виборчому окрузі, на строк виконання його депутатських повноважень місцеві органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, в управлінні яких знаходиться відповідно державна власність чи комунальна власність територіальної громади на території відповідного виборчого округу, зобов'язані надати окреме технічно обладнане службове приміщення з розташуванням у ньому постійного робочого

місця помічника-консультанта народного депутата з наступним відшкодуванням витрат в установлених межах і за рахунок бюджетних призначень на забезпечення діяльності Верховної Ради України.

Народному депутату, обраному в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, місцеві органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, в управлінні яких знаходиться відповідно державна власність чи комунальна власність територіальної громади, надають окреме технічно обладнане службове приміщення в обласному центрі або (за заявою народного депутата) в районах, містах області, яка закріплена за народним депутатом депутатською фракцією (групою), з розташуванням у ньому постійного робочого місця помічника-консультанта народного депутата з наступним відшкодуванням витрат в установлених межах і за рахунок бюджетних призначень на забезпечення діяльності Верховної Ради України.

У межах виконання депутатських повноважень народний депутат має право безперешкодно і безкоштовно скористатись урядовим та іншими видами зв'язку, які є у наявності в органів державної влади та органів місцевого самоврядування чи підприємства, установи та організації.

Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи зобов'язані сприяти організації звітів народних депутатів та їх зустрічей з виборцями. З цією метою відповідна місцева державна адміністрація, орган місцевого самоврядування надає безоплатно окреме пристосоване приміщення, обладнане засобами зв'язку, завчасно сповіщає виборців про час та місце звіту або зустрічі, інформує про це місцеві засоби масової інформації.

Витрати, пов'язані з організацією та проведенням зустрічей народного депутата з виборцями та звітів народних депутатів, здійснюються за рахунок бюджетних призначень на забезпечення діяльності Верховної Ради України.

При виконанні свої обов'язків народний депутат повинен дотримуватися загальноновизнаних норм моралі; завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу.

Видається доцільним удосконалити механізми зв'язку виборців з народним депутатом, що передбачає подальший розвиток інституту участі громадян та їх об'єднань у законотворчій діяльності та налагодження системи зворотного зв'язку між законодавцем та громадянським суспільством.

2.6. Взаємодія народного депутата України з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав

Взаємовідносини народного депутата України з органами державної влади та органами місцевого самоврядування врегульовано у главі другій статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України». Взаємодія народних обранців з органами державної влади, органами місцевого самоврядування підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав виходить із його повноважень, напрямів діяльності та особливого правового статусу народного депутата.

Конституція закріплює низку гарантій, покликаних забезпечити сприятливі умови для виконання народними депутатами своїх повноважень. Йдеться, передусім, про право народного депутата здійснювати контрольні повноваження,

передбачені Конституцією України, про що детально викладено у підрозділі 2.3.

Відповідно до частини другої статті 17 зазначеного Закону «Про статус народного депутата України» народний депутат користується правом невідкладного прийому з питань депутатської діяльності керівниками та іншими посадовими особами, розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій.

За Законом України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. порядок прийому громадян керівниками та іншими посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, установ, організацій, незалежно від форм власності, об'єднань громадян, підприємств визначається їх керівниками. Керівники та інші посадові особи зобов'язані регулярно проводити особистий прийом громадян у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання. Графіки прийому доводяться до відома громадян. Народний депутат України може використовувати встановлений загальний порядок прийому відповідними керівниками для розгляду питань депутатської діяльності.

Разом із тим, враховуючи особливості статусу народного депутата України, Закон України «Про статус народного депутата України» наділяє його правом невідкладного прийому саме як народного депутата України.

Оскільки у законодавстві поняття «невідкладний прийом» не визначено, у Рішенні Конституційного Суду України від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003 викладено правову позицію щодо права народного депутата України на невідкладний прийом, згідно з яким «невідкладним є позачерговий прийом народного депутата України з питань його депутатської діяльності, який не може бути відкладений на тривалий час

і здійснюється керівниками та іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, громадських організацій і політичних партій раніше прийому інших посадових осіб та громадян відповідно до попередньо погоджених часу і місця»*.

Народний депутат діючого скликання при пред'явленні посвідчення народного депутата України користується правом безперешкодно відвідувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також правом безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, незалежно від їх підпорядкування, форм власності, режиму секретності. Вимоги про пред'явлення чи оформлення інших документів, а також особистий огляд народного депутата, огляд та перевірка його речей забороняються, якщо інше не встановлено законом (частина третя статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Конституційним Судом України у вищезгаданому Рішенні від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003 надано офіційне тлумачення даного положення Закону, згідно з яким «ці права не можуть бути обмежені з підстав підпорядкування, форм власності таких об'єктів, встановленого на них режиму секретності. Визначені частиною третьою зазначеної статті права народного депутата України здійснюються з урахуванням встановленого законом спеціального режиму доступу на окремі об'єкти, зокрема пред'явлення інших документів, ніж посвідчення

* Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) від 10.04.2003 № 7-рп/2003 // Голос України. — 15.05.2003. — № 88.

народного депутата України, чи їх оформлення, особистий огляд, огляд та перевірка речей відвідувача».

У цьому контексті варто зауважити, що з урахуванням спеціального режиму доступу на окремі об'єкти, право народного депутата України на безперешкодний доступ на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, не поширюються на приміщення, в яких перебуває Президент України, оскільки серед повноважень Президента України, вичерпно визначених Конституцією України, відсутній його обов'язок приймати народного депутата України. Таке застереження не стосується можливості безперешкодного відвідування народними депутатами України Адміністрації Президента України, що створюється Президентом України для забезпечення його діяльності.

Виходячи із статті 80 Конституції України та статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України», якими гарантується загальний правовий режим недоторканості народних депутатів України, забороняється особистий огляд народного депутата, огляд та перевірка його речей, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата. Допускається лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт (у Російській Федерації, наприклад, без звернення до парламенту за одержанням згоди, депутата можна затримати, заарештувати, обшукати, якщо він затриманий на місці вчинення злочину). З цього приводу Конституційним Судом України прийнято декілька Рішень, зокрема, справа про гарантії діяльності народного депутата України від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003; справа про гарантії депутатської недоторканності від 26.06.2003 р. № 12-рп/2003*.

* Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення

Народний депутат має право порушувати у Верховній Раді України або її органах питання про необхідність проведення перевірок додержання законів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та об'єднаннями громадян, розташованими на території України, чи їх посадовими особами, про проведення розслідувань з питань, що становлять суспільний інтерес, та брати участь у таких розслідуваннях в порядку, встановленому законом (частина четверта статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Як представник державної влади народний депутат у разі порушення прав, свобод і інтересів людини та громадянина, що охороняються законом, та інших порушень законності має право на місці вимагати негайного припинення порушення або звертатися з вимогою до відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ та організацій припинити такі порушення. У разі порушення законності народний депутат може звернутися з депутатським зверненням до відповідних посадових осіб правоохоронних органів чи органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль у відповідній галузі.

Народний депутат України має право звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за явності відомостей про порушення прав і свобод людини

положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26.06.2003 № 12-рп/2003 // Урядовий кур'єр. — 16.07.2003. — № 129.

і громадянина (стаття 16 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

Посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ та організацій, а також працівники правоохоронних органів, до яких звернуто вимогу народного депутата про припинення порушення законності, зобов'язані негайно вжити заходів щодо усунення порушення, а за необхідності — притягнути винних до відповідальності з наступним інформуванням про це народного депутата. У разі невжиття заходів щодо усунення порушення посадові особи несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку (частина п'ята статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Стаття 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та стаття 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. містить визначення посадової особи місцевого самоврядування. Зокрема, «посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету».

Згідно з частиною першою статті 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

Отримуючи владу від народу, народний депутат України як повноважний представник Українського народу, має право брати участь у розгляді в органах державної влади і органах місцевого самоврядування пропозицій та вимог виборців, інших питань, пов'язаних із здійсненням депутатських повноважень. Передбачено також право народного депутата брати

участь з правом дорадчого голосу у роботі сесій сільських, селищних, міських, районних у містах (в містах з районним поділом), районних і обласних рад та засіданнях їх органів.

Відповідно до частини восьмої статті 17 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат має право у разі необхідності залучати до участі у розгляді пропозицій, заяв і скарг, які надійшли на його ім'я, а також у прийомі громадян, посадових осіб органів державної влади і органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ та організацій. Керівник органу державної влади чи органу місцевого самоврядування зобов'язаний бути присутнім на прийомі народного депутата особисто або уповноважити на це замість себе іншу посадову особу за погодженням з народним депутатом.

Зокрема, у разі вирішення колективного трудового спору може бути створений трудовий арбітраж — орган, який складається із залучених сторонами фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті трудового спору (конфлікту). До складу трудового арбітражу можуть входити народні депутати України (стаття 11 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Національна служба посередництва і примирення, в межах свої компетенції, може залучати до участі в примирних процедурах народних депутатів України (стаття 15 згаданого Закону).

Виконавчі органи органів місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, правоохоронні органи з питань, які віднесені до їх компетенції, зобов'язані забезпечити народному депутату безоплатну допомогу з правових питань, що виникають у зв'язку з виконанням його депутатських повноважень (стаття 19 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Народний депутат має право одержати інформацію з питань, пов'язаних із здійсненням ним депутатських повноважень, від органів державної влади та органів місцевого

самоврядування, їх посадових осіб, які зобов'язані надати йому таку інформацію в порядку та строки, визначені Законом України «Про статус народного депутата України» (частина дев'ята статті 17 зазначеного Закону).

На вимогу народного депутата посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити його консультаціями відповідних фахівців з питань депутатської діяльності і надати невідкладно, а за відсутності такої можливості — не пізніш як у п'ятиденний строк, необхідні інформацію і документацію.

Відповідно до статті 188¹⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення за невиконання законних вимог народного депутата України щодо недодержання встановлених законодавством строків надання інформації народному депутату України — тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Народний депутат має право знайомитися з будь-якою конфіденційною та таємною інформацією з питань депутатської діяльності. Він має право використовувати лише для виконання своїх повноважень інформацію, яка становить державну таємницю і стала йому відомою під час їх виконання. Однак доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності надається після взяття народним депутатом письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці (частина шоста статті 27 Закону України «Про державну таємницю»).

При чому народний депутат не зобов'язаний повідомляти про джерело інформації, яку він використовує, а також не може розголошувати інформацію, яка стала йому відомою під час здійснення депутатських повноважень, якщо ця інформація: була йому надана під час підготовки чи розгляду питань, що були розглянуті на закритих засіданнях

Верховної Ради України та її органів; є конфіденційною чи таємною відповідно до закону і стала йому відомою у зв'язку з виконанням депутатських повноважень (стаття 19 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Народний обранець, який не має спеціальних повноважень на представництво Верховної Ради України, має право вступати у відносини з посадовими особами і державними органами іноземних держав лише від свого імені. При чому у відносинах з посадовими особами, державними органами і громадянами іноземних держав народний депутат має право захищати незалежність та суверенітет, інтереси України, її громадян і не завдавати своїми вчинками шкоди Україні та її громадянам. Це право виникає у народного депутата з моменту прийняття, відповідно до статті 79 Конституції України, присяги перед Верховною Радою України, згідно з якою народний депутат присягається на вірність Україні та своїми діями зобов'язується боронити суверенітет і незалежність країни, дбати про благо Вітчизни та добробут українського народу.

2.7. Організаційне, правове, наукове, інформаційне, документальне та інше забезпечення діяльності народних депутатів

Відповідно до статті 7 Регламенту Верховної Ради України організаційне, правове, наукове, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності Верховної Ради, її органів, народних депутатів, депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді здійснює Апарат Верховної Ради.

Структура Апарату Верховної Ради затверджується більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу

Верховної Ради за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту. Апарат Верховної Ради діє на основі Положення про Апарат Верховної Ради, яке затверджується постановою Верховної Ради. Положення про структурний підрозділ Апарату парламенту затверджується Головою Верховної Ради України.

Структуру Апарату Верховної Ради України затверджено Постановою Верховної Ради України «Про структуру апарату Верховної Ради України» від 20 квітня 2000 р. № 1678-III. За цією Постановою він складається з: керівництва Апарату; секретаріатів Голови, Першого заступника Голови та заступника Голови Верховної Ради України; секретаріатів комітетів, депутатських фракцій і груп; Головного науково-експертного управління; Головного юридичного управління; Головного управління документального забезпечення; Головного організаційного управління; Інформаційного управління; Управління комп'ютеризованих систем; Управління по зв'язках з місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування; Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків; Управління кадрів; Відділу зв'язків з органами правосуддя; Відділу контролю; Відділу з питань звернень громадян; Першого відділу; Сектору мобілізаційної роботи; Управління справами. У пункті 4 зазначеної Постанови передбачено, що при Верховній Раді України функціонує як самостійний підрозділ Інститут законодавства Верховної Ради України.

У пункті 1 Постанови Верховної Ради України «Про граничну чисельність Апарату Верховної Ради України» від 1 липня 2004 року № 1944-IV передбачено, що вказана чисельність становить 1115 штатних одиниць.

Виходячи з особливої ролі та значення діяльності Апарату Верховної Ради України у забезпеченні роботи вищого законодавчого органу державної влади, окремою статтею у Регламенті Верховної Ради України врегульовано питання здійснення керівництва його роботою. Регламентом передбачено

(стаття 8), що Керівник Апарату Верховної Ради України призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою. Кандидатуру на посаду керівника Апарату Верховної Ради України визначає і пропонує Верховній Раді Голова Верховної Ради України. Керівник Апарату Верховної Ради України відповідальний перед Верховною Радою і підзвітний їй.

Діяльність Апарату Верховної Ради України регулюється також Положенням про Апарат Верховної Ради України, затвердженим Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 25 серпня 2011 р. № 769.

На Апарат покладаються такі завдання у сфері організаційного забезпечення: організаційне забезпечення реалізації Верховною Радою України своїх конституційних повноважень; реєстрація законопроектів, поданих на розгляд Верховної Ради України суб'єктами права законодавчої ініціативи, ведення бази даних та контроль за їх проходженням у комітетах Верховної Ради України і Спеціальній контрольній комісії Верховної Ради України з питань приватизації; підготовка за пропозиціями суб'єктів права законодавчої ініціативи та комітетів Верховної Ради України і Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації проектів перспективних і поточних планів законопроектної роботи Верховної Ради України, проектів порядку денного сесії та розкладу пленарних засідань сесії Верховної Ради України, аналітичних матеріалів про стан їх реалізації; забезпечення діяльності комітетів Верховної Ради України і Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації та надання їм організаційно-інформаційної і консультативно-методичної допомоги в процесі розробки та опрацювання поданих на розгляд законопроектів, оформленні прийнятих Верховною Радою України актів, а також забезпечення взаємодії комітетів Верховної Ради України в процесі законотворення; організаційно-методичне забезпечення

роботи зареєстрованих у Верховній Раді України депутатських фракцій (депутатських груп) тощо.

Стосовно організаційного забезпечення діяльності народних депутатів Апарат виконує завдання щодо подання їм консультативної та організаційної допомоги у виконанні планів законопроектної роботи, доопрацюванні законопроектів, забезпечення народних депутатів України законопроектами та інформаційними матеріалами з питань, що вносяться на розгляд Верховної Ради України, обліку та узагальнення пропозицій і зауважень, висловлених при обговоренні законопроектів та інших питань на засіданнях Верховної Ради України, а також пропозицій і зауважень, що надходять до проектів актів, опублікованих для всенародного обговорення, організації системи навчання і стажування народних депутатів України, забезпечення взаємодії депутатських фракцій з комітетами та ін.

Організаційне забезпечення діяльності народних депутатів здійснюють, насамперед, працівники Головного організаційного управління та секретаріатів парламентських комітетів.

У сфері правового і наукового забезпечення на Апарат покладаються такі завдання: підготовка матеріалів, пов'язаних з розробкою законопроектів і законодавчих пропозицій; розробка або участь у розробці за дорученням керівництва Верховної Ради України проектів законодавчих актів, актів комітетів і комісій Верховної Ради України; експертиза законопроектів, що подаються до Верховної Ради України суб'єктами права законодавчої ініціативи, організація наукової експертизи в наукових установах; експертиза актів законодавства щодо їх відповідності Конституції України і законам України; участь у доопрацюванні проектів законодавчих актів після першого, другого і наступних читань; візування законопроектів, що подаються на розгляд Верховної Ради України у другому та наступних читаннях; надання наукової

та правової допомоги комітетам і комісіям Верховної Ради України в підготовці законопроектів, консультування народних депутатів України з цих питань; організація систематизованого обліку законодавства; підготовка відповідних довідкових та науково-аналітичних матеріалів з питань, що розглядаються Верховною Радою України; здійснення аналізу практики застосування законодавства з метою його вдосконалення та сприяння реалізації функції парламентського контролю Верховною Радою України та її органами; розробка на основі аналізу і практики застосування законодавства України прогнозів розвитку його відповідних галузей; забезпечення представництва Верховної Ради України в Конституційному Суді України та інших судових органах при розгляді справ; підготовка наукових висновків щодо законопроектів з питань європейської інтеграції та міжнародних відносин; встановлення та розвиток зв'язків з відповідними службами парламентів зарубіжних країн з питань парламентського права, розвитку і вдосконалення законодавства, законопроектної роботи, обміну досвідом; підготовка узагальнюючих матеріалів і пропозицій для Верховної Ради України щодо вдосконалення роботи Апарату; здійснення експертизи пропозицій Президента України щодо прийнятих Верховною Радою України законів; підготовка за дорученням керівництва Верховної Ради України висновків з окремих правових питань.

Правове та наукове забезпечення діяльності народних депутатів здійснюють фахівці Головного юридичного управління, Головного науково-експертного управління, секретаріатів комітетів Верховної Ради України.

На Апарат покладаються завдання у сфері інформаційного та комп'ютерно-технологічного забезпечення щодо: забезпечення Верховної Ради України, її комітетів, Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації та народних депутатів України відповідною

внутрішньою і міжнародною інформацією з правових, політичних, економічних, соціальних, інших питань на основі сучасних методів і засобів обробки даних комп'ютерних мереж і телекомунікацій; формування та підтримання в належному стані інтегрованого банку даних, що забезпечує законопроектну та правозастосовну діяльність, розробку проектів рішень з проблемних питань, пов'язаних із законодавчою діяльністю Верховної Ради України; організація, створення і забезпечення функціонування комп'ютеризованої інформаційної системи колективного користування, що охоплює законотворчий процес; інформаційно-технологічне забезпечення ведення пленарних засідань Верховної Ради України; методичне і технологічне супроводження комп'ютеризованої обробки законопроектів на всіх стадіях їх проходження у комітетах Верховної Ради України; ведення баз даних процесу законотворення; формування баз даних актів Верховної Ради України, забезпечення доступу користувачів до баз даних законодавчих актів зарубіжних країн: організація і проведення науково-дослідних та конструкторських робіт із створення проблемно-орієнтованих комплексів і робочих місць у залі засідань Верховної Ради України, комітетах та Апараті, удосконалення системи правової інформації, участь у реалізації завдань правової інформатизації України; організація і здійснення інформаційно-бібліотечного забезпечення діяльності Верховної Ради України.

Інформаційне забезпечення народних депутатів здійснюється Інформаційним управлінням, Управлінням комп'ютеризованих систем та секретаріатами парламентських комітетів.

За статтею 12 Регламенту Верховної Ради України на Апарат Верховної Ради України покладено обов'язки щодо інформаційного забезпечення новообраних народних депутатів до першої сесії Верховної Ради. Не пізніш як через сім днів після офіційного оприлюднення Центральною виборчою комісією

результатів виборів Апарат надсилає народним депутатам: Конституцію України; текст офіційного оприлюднення Центральною виборчою комісією результатів виборів народних депутатів України; Регламент Верховної Ради України; Закон України «Про статус народного депутата України»; Закон України «Про комітети Верховної Ради України»; закони про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України; Положення про помічника-консультанта народного депутата України; Положення про Апарат Верховної Ради України; список посадових осіб Апарату Верховної Ради та їх службові телефони; довідковий матеріал про обраних народних депутатів, який повинен містити такі дані: прізвище, ім'я та по батькові народного депутата, рік народження, освіта, професія, останнє місце роботи, посада, партійність і належність до політичної партії, поштова адреса та номери телефонів, вказані народним депутатом; постанову Верховної Ради про перелік комітетів Верховної Ради попереднього скликання.

У 1990 році у Верховній Раді України була заснована комп'ютеризована інформаційно-пошукова система, яка охоплює автоматизацію всього циклу законотворчої та організаційної діяльності органів Верховної Ради України та її Апарату. Роботу системи, комп'ютеризоване опрацювання та контроль проходження проектів нормативних актів, програмно-технічне супроводження прикладних програмних комплексів, програмно-інформаційне супроводження баз даних нормативно-правових документів парламенту забезпечує Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України. Завдяки комп'ютеризованій базі даних «Законодавство України» можна оперативно відшукати: чинні нормативно-правові акти та такі, що втратили чинність; внесені на розгляд парламенту законопроекти, їх зміст та супровідні документи (подання, пояснювальні записки тощо), стан проходження тощо.

У системі науково-інформаційного забезпечення Верховної Ради України особливе місце займає її бібліотечний підрозділ, що у складі Інформаційного управління Апарату відповідає за формування, зберігання та ефективне використання парламентського бібліотечного фонду. За профілем комплектування бібліотечний фонд Верховної Ради є впорядкованим зібранням документів з питань права та парламентаризму, політики та економіки, науки, освіти, культури та інших питань функціонування і розвитку українського суспільства та країн світу. Бібліотечний фонд укомплектований як підручниками, монографіями, колективними виданнями, так і газетно-журнальною періодикою, аудіовізуальними матеріалами, аналітичними матеріалами. Бібліотечний фонд Верховної Ради формується з офіційних та інших видань (переважно наукового профілю).

Електронну частину бібліотечного фонду становлять інформаційні ресурси, розміщені на CD-ROM і на бібліотечній сторінці парламентського веб-порталу.

Активно залучаються до виконання читацьких запитів ресурси інших бібліотек та інформаційних центрів, серед яких — Національна парламентська бібліотека України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка; державні наукові, галузеві, спеціалізовані та універсальні бібліотеки.

Бібліотечне обслуговування здійснюється з урахуванням запитів народних депутатів України, їх помічників-консультантів та працівників Апарату. Основні види бібліотечних послуг: надання в паперовому або іншому вигляді документів з бібліотечного фонду Верховної Ради та з фондів бібліотек інших систем і відомств України; складання тематичних добірок документів, підготовка бібліографічних покажчиків до законопроектів та з проблем парламентської діяльності; здійснення інформаційно-бібліографічного пошуку

з використанням паперових та електронних вітчизняних і зарубіжних бібліотечних ресурсів; підготовка бібліографічних і фактографічних довідок з питань, що розглядаються на пленарних засіданнях Верховної Ради України та засіданнях парламентських комітетів; інформування про нові надходження до фондів бібліотеки.

Документальне обслуговування Верховної Ради України здійснює Головне управління документального забезпечення Апарату Верховної Ради України. Особливості організації системи документального забезпечення у Верховній Раді України пов'язані зі специфікою діяльності парламенту, що полягає у здійсненні законодавчої функції. А це зумовлює переважання в його документообігу законодавчих ініціатив, оформлення рішень щодо них, їх стенографування, редакційне опрацювання стенограм, текстів проектів та прийнятих законодавчих актів, своєчасне ознайомлення народних депутатів України з текстами зареєстрованих чи доопрацьованих законопроектів, висновками та пропозиціями щодо них тощо.

Належне документальне забезпечення діяльності Верховної Ради при постійному зростанні документообігу досягається головним чином за рахунок підвищення ефективності праці, завдяки автоматизації та сучасним комп'ютерним технологіям. Не менш відповідальною ділянкою в системі документального забезпечення Верховної Ради є робота архівної служби. Крім документів, які є предметом розгляду і прийняття рішень на пленарних засіданнях Верховної Ради, до архіву передаються також матеріали засідань комітетів та спеціальних комісій парламенту, тексти законопроектів та супровідних документів, листи, запити, звернення до Верховної Ради тощо.

Фінансове, господарське, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення діяльності верховної Ради України здійснює Управління справами Апарату Верховної Ради України.

При цьому фінансування діяльності Верховної Ради України та структурних підрозділів її апарату здійснюється відповідно до видатків, передбачених кошторисом витрат на здійснення повноважень Верховної Ради України.

Базовою установою науково-правового забезпечення законодавчої діяльності Верховної Ради України є Інститут законодавства Верховної Ради України. Його створено 7 жовтня 1994 р. Постановою Президії Верховної Ради України на виконання рішення Верховної Ради від 22 жовтня 1992 р. Положення про Інститут законодавства затверджене Розпорядженням Голови Верховної Ради України № 770 від 4 серпня 2003 р. (зміни вносилися згідно з Розпорядженнями від 19 листопада 2003, 10 грудня 2004, 30 березня 2006 р.).

Загальне керівництво діяльністю Інституту здійснює Голова Верховної Ради України, а оперативну координацію з іншими структурними підрозділами парламенту — Керівник його Апарату.

Основними завданнями Інституту є підготовка пропозицій щодо формування стратегії державної правової політики Верховної Ради України; розробка наукових концепцій розвитку національного законодавства; проведення порівняльних досліджень законодавства України й законодавств іноземних держав та проблеми приведення національного законодавства у відповідність з нормами міжнародного права. На Інститут також покладено завдання щодо підготовки проектів перспективних та поточних державних програм законопроектних робіт Верховної Ради України; організації моніторингу ефективності чинного законодавства України та прогнозування наслідків його застосування; підготовки проектів законів з найважливіших питань розвитку суспільства і держави та їх наукове обґрунтування; проведення наукової експертизи проектів законодавчих актів України тощо.

Інститут здійснює свою діяльність у тісній співпраці з комітетами Верховної Ради України. За зверненнями

парламентських комітетів готуються експертні висновки щодо законопроектів, а також інші науково-аналітичні матеріали.

Інститут також проводить за зверненнями голів парламентських комітетів передбачені статтею 103 Регламенту Верховної Ради України інформаційне та наукове дослідження стосовно законопроектів, внесених на розгляд парламенту.

Важливе місце в роботі Інституту приділяється проблемам порівняльного правознавства, співпраці із зарубіжними науковими установами й організаціями, що сприяє збагаченню національних правових традицій та забезпечує можливість безпосередньої участі України у формуванні загальноєвропейського правового простору. Відповідно співробітники Інституту вивчають досвід організації законотворчої та законодавчої діяльності зарубіжних країн.

Висвітлення діяльності парламенту здійснюється за допомоги друкованого періодичного офіційного видання «Голос України», головними завданнями якого є:

- офіційне оприлюднення та доведення до відома населення законів України та інших нормативно-правових актів, їх роз'яснення, офіційної інформації загальнодержавного значення;

- забезпечення інформаційної діяльності Верховної Ради України;

- всебічне висвітлення діяльності Верховної Ради України, депутатських фракцій і груп, комітетів, тимчасових спеціальних комісій і тимчасових слідчих комісій, народних депутатів України, органів місцевого самоврядування;

- забезпечення гласності в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій;

- висвітлення актуальних проблем державотворення і життя суспільства, проблем соціально-економічних перетворень та соціального захисту населення, питання зміцнення

законності та правопорядку, культурного життя, інших соціально-політичних проблем України.

Для виконання поставлених завдань Редакція газети «Голос України» забезпечує одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність Верховної Ради України, про події в Україні та за кордоном; публікує в Газеті офіційні тексти законів України, міжнародних договорів, постанов та іншої офіційної інформації, оприлюднення якої передбачено Регламентом Верховної Ради України, а також статті, репортажі, коментарі, інтерв'ю, огляди тощо.

Відповідно до прийнятого в жовтні 1998 року рішення Верховної Ради України кожна депутатська фракція (група), а також кожен комітет Верховної Ради мають у газеті «Голос України» щомісячну квоту в обсязі газетної сторінки формату А3, пропорційну чисельності депутатської фракції (групи) або комітету. У разі невикористання квота не переходить на наступний місяць. Газета виходить двома мовами — українською і російською, має власних кореспондентів в усіх регіонах України й за кордоном.

Водночас відзначимо, що особливості використання газетної площі газети «Голос України» визначаються Верховною Радою України як засновником газети у відповідності до чинного законодавства України.

Також у парламенті видається журнал «Віче», у якому друкуються статті з проблем державотворення, громадянського суспільства, розвитку парламентаризму та місцевого самоврядування, висвітлення соціально-економічного поступу країни та її впливу на геополітичну ситуацію у світовому контексті. Постановою Президії ВАК України від 9 червня 1999 року журнал «Віче» включено до переліку видань, публікації в яких зараховуються як наукові роботи при захисті дисертацій у галузі політичних та соціологічних наук. «Віче» широко висвітлює також гуманітарні проблеми, питання

культури, освіти, духовності, політико-правові позиції, виходячи з конституційних засад державного ладу, захисту інтересів громадян, збалансованого представлення політичних сил парламенту і країни в цілому, принципу рівності всіх форм власності.

Видання висвітлює різні точки зору з порушуваних проблем, щоб якомога повніше реалізувати право людини на свободу слова та інформацію. Саме з цією метою журналісти «Віче», висвітлюючи конкретні теми, залучають до співпраці законодавців, науковців, експертів, використовують моніторингові та прогностичні дослідження. Практично в кожній публікації з тієї чи іншої проблеми йдеться про вітчизняний та зарубіжний досвід, контекст явища, екскурс в історію, версії розвитку події тощо.

27 січня 1997 року розпочало свою діяльність видавництво Верховної Ради України (Парламентське видавництво), яке виконує завдання, покладені на нього Верховною Радою України:

- редакційно-видавниче забезпечення діяльності Верховної Ради України та її апарату;
- видання офіційних текстів законів, постанов та інших актів, прийнятих Верховною Радою України;
- надання редакційно-видавничої допомоги комітетам Верховної Ради України з підготовки, організації випуску та поширення матеріалів з питань парламентської діяльності;
- сприяння у забезпеченні органів виконавчої та судової влади, місцевого самоврядування друкованими офіційними, інформаційно-методичними та іншими виданнями;
- виготовлення іншої друкованої продукції за профілем видавництва.

Парламентське видавництво готує та розповсюджує за передплатою видання в тематичних серіях. У серії «Закони України» оперативно видаються та надходять до читачів тексти законів у новій редакції, з доповненнями, змінами.

У серії «Бібліотека офіційних видань» випущені практично всі кодекси України. У видавництві також готується серія видань «Парламентські слухання». Видавництво бере активну участь в освітніх програмах.

У Верховній Раді функціонує телеканал «Рада», основним напрямом діяльності якого є всебічне висвітлення процесів законотворення і розвитку парламентаризму в Україні. Завдяки прямим трансляціям із сесійної зали парламенту глядачі каналу мають можливість спостерігати за процесом законотворення в реальному часі без цензури і скорочень.

Журналісти, оператори, режисери, інженери телеканалу «Рада» постійно працюють над наповненням ефірного мовлення різноманітними за жанрами і формою передачами.

2.8. Організація роботи служби (офісу) депутата

Ефективність роботи народного депутата України пов'язана з діяльністю вдало підбраного штату його помічників-консультантів. Місце роботи таких помічників нерідко називають секретаріатом або особистим апаратом народного депутата України.

Отже, ми можемо назвати секретаріат або особистий апарат народного депутата, тобто його офіс, службою із законодавчо визначеної кількості помічників-консультантів, об'єднану спільним завданням — допомагати народному обранцю реалізовувати свої права та виконувати обов'язки відносно Конституції України та Закону України «Про статус народного депутата України».

Слід зазначити, що народний депутат України відповідно до статті 34 зазначеного Закону може мати до тридцяти одного помічника-консультанта, правовий статус і умови діяльності яких визначаються цим та іншими законами та

прийнятим відповідно до них Положенням про помічника-консультанта народного депутата України, яке затверджується Верховною Радою України (додається).

Помічники-консультанти народного депутата працюють за строковим трудовим договором на постійній основі чи за сумісництвом, або на громадських засадах. Як правило, працівники депутатського офісу розподіляються на декілька груп, що спеціалізуються по конкретних ділянках роботи. Частина з них постійно знаходиться з депутатом, консультуючи його, допомагаючи у виконанні депутатських обов'язків, друга частина постійно знаходиться у виборчих округах (регіонах) і веде роботу з виборцями. Важливо віднайти таку схему зв'язків депутата і помічників, щоб офіс функціонував як єдина система, збагачував своїх працівників за рахунок взаємообміну інформацією та досвідом, давав можливість депутату здійснювати постійний діалог з громадянами.

Цей діалог, його уроки і висновки враховуються при роботі над законопроектами, взаємодії з органами державної влади в центрі і на місцях, у роботі з виборцями і в контактах з пресою. Відкритість, прозорість в роботі, уважне ставлення до кожного звернення виборця — головний принцип функціонування офісу народного депутата. Зрозумілі високі вимоги до його працівників, їхнього рівня освіти, досвіду, моральних якостей.

В ідеалі офіс депутата мав би бути розташований у приміщенні, доступ до якого виборцям, в т. ч. фахівцям, всім бажаючим громадянам є відкритим, тобто без обтяжливої процедури оформлення щоразу перепустки до приміщень парламенту, в яких тільки і можна зустрітися із самим депутатом, або його помічниками-консультантами. Іноді висловлюються пропозиції з боку деяких депутатів та їхніх помічників щодо використання під офіси депутатів площ перших поверхів готельних будинків, в яких проживають депутати, або щодо будівництва спеціального офісного корпусу

парламенту, вхід до якого буде можливий для кожного громадянина України за пред'явленням паспорту. Очевидно, що зазначене питання можна було б розглядати як складову перспективного плану розвитку українського парламентаризму з урахуванням існуючих фінансових, матеріально-технічних, кадрових можливостей.

Народний депутат відповідно до статті 34 Закону України «Про статус народного депутата України» самостійно визначає кількість помічників-консультантів, які працюють за строковим трудовим договором на постійній основі, за сумісництвом і на громадських засадах у межах загального фонду, який встановлюється йому для оплати праці помічників-консультантів Постановою Верховної Ради України, здійснює їх підбір, розподіляє обов'язки між ними та здійснює особисто розподіл місячного фонду заробітної плати помічників-консультантів. Народний депутат має право у межах загального фонду, виділеного йому для оплати праці помічників-консультантів та не використаного ним для цієї мети, сплачувати визначені договорами чи угодами роботи, послуги, пов'язані із здійсненням депутатських повноважень. На чотирьох помічників-консультантів народного депутата поширюється дія Закону України «Про державну службу», їм присвоюється не вище ніж сьомий ранг державного службовця четвертої категорії, вони прикріплюються для кадрового та фінансового обслуговування до Апарату Верховної Ради України.

Враховуючи, що народний депутат України самостійно здійснює підбір помічників-консультантів, варто говорити про його критерії, напрями та шляхи пошуку претендентів на цю посаду. Йдеться про обов'язкову вищу, або середню спеціальну освіту, гармонійне поєднання в офісі досвідчених і молодих фахівців, юристів і економістів, аналітиків і організаторів, залучення осіб з чітко вираженою комунікабельністю.

У Верховній Раді України добре зарекомендували себе, зокрема, випускники програми «Помічник Голови Комітету

Верховної Ради України» (інтерни), яка фінансується Агентством США з міжнародного розвитку і діє вже понад 15 років.

Програма надає молодим громадянам України можливість набуття певного досвіду роботи в парламенті, безпосередньої участі у законотворчому процесі, допомагає відчувати напруженість і відповідальність в роботі Верховної Ради України.

Працюючи в її комітетах, підрозділах Апарату парламенту, інтерни виконують важливі доручення, серед яких слід виділити: підготовку аналітичних записок з окремих питань для голови, інших членів Комітету, що відносяться до предмету його відання; виконання завдань підрозділу Апарату; участь у підготовці і оформленні проектів законів до першого читання, порівняльних таблиць із пропозиціями до законопроектів у другому і третьому читаннях; надання допомоги працівникам секретаріатів комітетів у опрацюванні листів і звернень громадян; участь у підготовці заходів комітетів тощо.

Не випадково цих молодих людей ми зустрічаємо не лише на посадах помічників-консультантів народних депутатів України, але й спеціалістів секретаріатів комітетів, управлінь Апарату парламенту, вони успішно проходять конкурсні відбори на відповідальні посади в міністерствах, відомствах України. Майже третина учасників стажування стають помічниками-консультантами народних депутатів України та працівниками Апарату парламенту, понад десять відсотків — працівниками апарату в органах виконавчої влади, продовжують кар'єру в посольствах іноземних держав в Україні, дослідницьких центрах, наукових закладах України, засобах масової інформації, в політичних партіях, громадських організаціях, представництвах міжнародних організацій в Україні.

Саме інтерни, набуваючи у парламенті унікального досвіду роботи, вчаться відповідати моделі сучасного державного службовця. Вища освіта, знання іноземних мов, вміння, в разі потреби, вести роботу веб-сайтів комітету, фракції

(групи), народного депутата — все це допомагає їм ставати сумлінними, професійними його помічниками.

Своєрідне ядро всього офісу складають помічники-консультанти, які діють на платній основі і очолюють роботу за конкретними напрямками.

У Верховній Раді України, як і в інших парламентах світу, серед основних моментів, що впливають на оцінку претендентів на роботу в офісі депутата, можна назвати їхній рівень освіти, попередній досвід і професійні навички. У кожному парламенті кількість працівників особистого апарату різна і залежить від наявних фінансових ресурсів, традицій. Здебільшого, це число перебуває в межах від одного до двадцяти. Офіс депутатів утримується за рахунок парламентських, їх особистих та партійних коштів. В українському парламенті для чотирьох помічників-консультантів передбачено статус державного службовця.

Беручи до уваги ту обставину, що народний депутат України є по суті одноосібним організатором трудового процесу в своєму офісі, ефективність роботи помічників-консультантів депутата значною мірою залежить від гармонійного поєднання правових, ділових, особистісних аспектів взаємостосунків «депутат-помічник», взаємоповаги, взаємоцінування, вміння за безліччю поточних питань, завдань, проблем, обов'язків не упустити стратегічну лінію поведінки, що впливає із перспективного плану роботи депутата, його планів на найближчий тиждень, місяць, рік.

Планування роботи в офісі відіграє важливу роль, полегшує роботу помічників і у відборі інформації, відслідковуванні проходження проектів законів, і т. і., спілкуванні з виборцями, пресою, органами влади, прийомними інших депутатів, допомагає більш ефективно витратити свій робочий час.

Для депутата важливо таким чином розподілити обов'язки між своїми помічниками, щоб уникнути непотрібної

метушні, дублювання обов'язків і виникнення на цьому ґрунті непорозумінь. Як показує практика, з чотирьох помічників — державних службовців двоє можуть працювати в стінах парламенту, двоє — на окрузі. Ці пропорції залежать від того, чи займає депутат керівні посади в парламенті (керівник фракції, комітету, підкомітету, комісії), чи ні.

Організація роботи депутата в регіоні диктує необхідність існування чотирьох посадових одиниць: керівника депутатської прийомної, референта, юриста і прес-секретаря.

Хоча кожний помічник може виконувати особисті доручення депутата, має бути людина, що координує дії всієї групи. Саме керівник депутатської прийомної забезпечує виконання більшої частини адміністративно-господарчих функцій — проведення прийому громадян, зустрічей з виборцями, всіх заходів за участю депутата, взаємозв'язок з місцевими органами державної влади, органами самоврядування, планування роботи депутата під час перебування в окрузі (регіоні).

Референт депутатської прийомної налагоджує діловодство, інформаційний обмін між депутатом і його прийомною, допомагає у всіх питаннях керівнику прийомної.

Юрист надає допомогу і депутату, і виборцю у вирішенні правових питань, виробляє рекомендації, спрямовані на пошук шляхів вирішення цих питань у відповідності із законом, якщо вони не можуть бути вирішені терміново в силу існуючих юридичних обмежень. Помічник-юрист може активно залучати до роботи інших колег — правознавців, збільшуючи результативність депутатського офісу.

Щодо прес-секретар, то, як правило, депутати використовують цю вакантну посаду не в окрузі (регіоні), а в самому парламенті з огляду на важливість їхніх контактів із загальнонаціональними ЗМІ. У такому випадку прес-секретар допомагає своїм колегам в регіоні поділити роботу з місцевими ЗМІ між собою, координує цю роботу в цілому.

Спільна робота депутата і його помічників-консультантів має характеризуватися вмінням уникати крайнощів. Помічник має бути з одного боку ініціативним, відповідальним, а з іншого — пам'ятати, що він не самостійний керівник, а представник обраного народом парламентарія.

З організаційної точки зору на сьогодні залишається не вирішеною необхідною мірою кожним офісом проблема чіткого обліку депутатської кореспонденції, листів, звернень громадян, її аналізу. Корисним було б налагодження систематичного навчання помічників-консультантів з цих питань на зразок того, що періодично пропонує Програма сприяння парламенту України, практикування зарубіжного стажування, розробка типових посадових інструкцій для тих помічників, які є державними службовцями.

Видається доцільним послатися на досвід визначення посадових інструкцій помічників депутата у парламенті Великої Британії, де передбачено існування декількох посад для помічників. Це секретарі (офіс-менеджери), помічники, що виконують соціальні роботи, помічники-аналітики.

Секретарі (офіс-менеджери) поділяються на головних та молодших. Головні секретарі виконують:

- секретарську та адміністративну роботу;
- організовують роботу в офісі;
- координують інших помічників;
- контролюють виконання бюджету;
- відповідають на телефонні дзвінки, приймають відвідувачів;
- розробляють проекти резолюцій, віддають листи на підпис;
- узгоджують розклад та організовують зустрічі.

Молодші секретарі виконують:

- копіювальні роботи;
- займаються діловодством;
- відправляють пошту;

- роблять нотатки;
- виконують доручення парламентарів.

Соціальні працівники також поділяються на головних і молодших. Вони повинні:

- надавати поради і підтримку особам у сфері фінансових питань, питань з охорони здоров'я, житлових питань та інших соціальних питань;
- підтримувати зв'язок з державними органами, волонтерськими організаціями та іншими для вирішення різноманітних проблем;
- вести листування з мешканцями округів та проводити зустрічі з ними;
- виконувати аналіз характеру запитів та підготовку доповідей;
- вести запис контактів клієнтів.

Аналітики також бувають головними та молодшими. Головні аналітики виконують більш складну роботу, наприклад:

- проводять дослідження зі складних питань;
- готують аналіз та пояснення до різноманітних питань на парламентські засідання та засідання комітетів, матеріали для статей та прес-релізів;
- підтримують зв'язки з політичними партіями, лобістськими групами;
- працюють з медіа;
- інколи можуть виконувати соціальну роботу та індивідуально займатися з кореспонденцією.

Молодші аналітики не мають справ з політичними групами і лобістами, а також з пресою, вони працюють з відвідувачами, виконують іноді деякі адміністративні завдання.

На сайті парламенту Великої Британії можна знайти об'яви парламентарів про наявність не лише платних вакантних місць помічника, але й місць для волонтерів. Так, наприклад, в одній з об'яв йдеться про те, що існує вакансія для волонтера на посаду помічника парламентаря, який має

підтримувати зв'язки з громадськістю. До його обов'язків належатиме допомога парламентарію зі щоденною роботою, підтримування зв'язків зі школами, громадськими організаціями та групами, які розташовані в округах; розгляд скарг громадян, виконання загальних адміністративних функцій. У повідомленні також йдеться про те, що така робота підходить студентам та випускникам вищих навчальних закладів, які хочуть отримати новий цікавий досвід та знання в сфері парламентської роботи. Вказується бажана дата початку роботи помічника і перераховуються детально обов'язки, які кандидат має виконувати в разі прийняття на роботу. Також вказуються особливі вимоги до кандидата, наявність яких підвищить шанси бути прийнятим на цю посаду. Серед таких вимог — оригінальна презентація; щирий інтерес до питань, пов'язаних з людьми; бажання завзято працювати, приділяти велику увагу деталям, наявність організаторських здібностей; уміння розставляти пріоритети та працювати за розкладом; гарні комунікативні навички, почуття гумору, вміння працювати в команді; наявність інтересу до політики і знання про роботу парламентарія. В деяких об'явах навіть вказуються відомості про заробітну плату, яка буде виплачуватися помічнику, та надається адреса електронної пошти, на яку кандидати можуть надсилати резюме.

Виконуючи доручення депутата, помічник-консультант звертається до різних джерел інформації, запрошує необхідних експертів, опрацьовує відповідну наукову, довідкову літературу, організовує проведення за погодженням із депутатом необхідних досліджень, опитувань. При цьому він може розраховувати на кваліфіковану допомогу з боку Парламентської бібліотеки, відділу інформаційно-бібліотечного забезпечення Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України. В процесі зазначеної роботи помічник-консультант здійснює самоосвіту, подальше оволодіння новими знаннями, розширює свій круговид, тобто, по суті, підвищує

свою кваліфікацію. Практика показує, що своєрідною для помічника-консультанта формою підвищення кваліфікації є участь в роботі «круглих столів», наукових конференцій за проблемами, що становлять інтерес для народного депутата.

Міркуючи над шляхами подальшого удосконалення організації навчання помічників-консультантів, корисно звертатися до результатів опитування народних депутатів України, які проводяться з 1998 року Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) на замовлення Програми сприяння парламенту України з актуальних питань організації діяльності Верховної Ради України і засвідчують погляди народних обранців зокрема, на проблему підвищення рівня професіоналізму Апарату парламенту, помічників-консультантів. Наведемо деякі з них.

Перше запитання у розділі про Апарат Верховної Ради України та інші допоміжні інституції, було в останньому опитуванні (2009 р.) таким: «Чи вважаєте Ви, що парламент у цілому має достатню кількість кваліфікованих професійних кадрів?» Майже дві третини народних депутатів у Верховній Раді України 6-го скликання вважають, що український парламент у цілому має достатню кількість кваліфікованих кадрів. Оскільки у цьому запитанні наголошувалося, що оцінка стосується власне Апарату Верховної Ради, а не, наприклад, помічників-консультантів депутатів, ми можемо зробити висновок, що більшість народних обранців досить високо оцінює роботу парламентських органів, зокрема підрозділів Апарату парламенту та секретаріатів парламентських комітетів.

Водночас, у майже третини народних депутатів України існує думка, що у парламенті немає достатньої кількості професійних кваліфікованих кадрів. Можна припустити, що однією із причин, що формують таку думку, є практично незмінна чисельність підрозділів Апарату та секретаріатів комітету, незважаючи на те, що обсяги завдань, які на них покладаються, щороку зростають. Тобто тут депутати оцінювали

скоріше не рівень кваліфікації працівників Апарату, а їх недостатню чисельність.

Показово, що відповідаючи на запитання «Якби парламент отримав більше фінансування для оплати праці додаткового персоналу, яким підрозділам слід було б надати пріоритет у збільшенні чисельності персоналу?», народні депутати називають такими комітети, а також патронажну службу народних обранців — помічників-консультантів народних депутатів. Не випадково, що парламентарії назвали пріоритетним збільшення кількості своїх помічників-консультантів, щоденно стикаючись із проблемними питаннями їхньої діяльності.

Якщо розглянути відповіді депутатів, обраних до Верховної Ради України 6-го скликання, то одним із найважливіших якостей працівника Апарату Верховної Ради України, на їхню думку, є вміння аналізувати можливі позитивні та негативні наслідки проектів законів.

Наступними за пріоритетністю вміннями працівника Апарату Верховної Ради депутати назвали правовий аналіз (18,3 %) та техніку законопроектування (16,7 %). З огляду на неодноразову критичну оцінку фахівцями якості як проектів законів, так і вже прийнятих законів, цей вибір є зрозумілим.

Низькою виявляється, за даними зазначених опитувань, пріоритетність знань про проблемні питання виборців. У період запровадження пропорційної виборчої системи у 2006 році прямий зв'язок депутатів із виборцями ускладнився. Передбачається, що з повернення до змішаної виборчої системи відновляться ефективні механізми спілкування виборців і представників його інтересів у єдиному законодавчому органі. З огляду на те, що представники Апарату парламенту, помічники-консультанти депутатів відіграють важливу роль у реагуванні на звернення виборців, цим питанням слід приділяти, на наш погляд, більше уваги, в т. ч. при проведенні відповідних семінарів.

В останньому опитуванні вперше було задане запитання стосовно знань і навичок, необхідних поміщикам-консультантам народних депутатів. Найбільш пріоритетними для них визнано навички аналізу публічної політики та знання техніки законопроектування (відповідно, 25,2 % і 23,6 %). Правовий аналіз також є доволі пріоритетним (18,7 %). Практичний досвід у певній профільній сфері та знання проблем виборців вважають пріоритетом для своїх помічників-консультантів відповідно 12,2 % та 11,4 % народних обранців.

Загалом із розглянутих навичок і вмінь, необхідних для працівників Апарату парламенту та помічників-консультантів народних депутатів, виділяються такі пріоритети, спільні для обох категорій: аналіз публічної політики, знання техніки законопроектування та навички правового аналізу.

Ці результати можуть слугувати парламентським службам, що відповідають за підвищення кваліфікації персоналу парламенту, при розробці відповідних навчальних програм, для інституалізації навчання помічників-консультантів депутата.

В Інституті законодавства Верховної Ради України діє Українська школа законотворчості, яка отримала ліцензію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і успішно готує кадри для законопроектної роботи.

Українська школа законотворчості має шестирічний досвід роботи по підвищенню кваліфікації працівників секретаріатів комітетів і фракцій (груп) Верховної Ради України, помічників народних депутатів України, представників органів місцевого самоврядування.

Викладачами Української школи законотворчості є провідні українські вчені та практики, зарубіжні експерти. Їх лекції підготовлені з урахуванням потреб слухацької аудиторії Школи та є унікальними авторськими розробками.

Після проходження навчального курсу слухачі отримують сертифікати та свідоцтва про підвищення кваліфікації державного зразка.

Помічники-консультанти народного депутата можуть відігравати значну роль в законотворчому процесі. Для цього, в першу чергу, їм слід бути детально обізнаними із законодавчою процедурою, чітко уявляти всі стадії законотворчої роботи, розуміти суть і можливі наслідки кожної стадії. Формами діяльності помічника-консультанта у зазначеному напрямі є:

1) інформування депутата з питань, що виносяться на розгляд Верховної Ради України, або дискутуються в стінах Верховної Ради;

2) організація на прохання депутата експертизи законодавчих та інших нормативно-правових актів;

3) підготовка довідок щодо стану законодавства в певній галузі, ведення інформаційної бази даних по тих його розділах, що знаходяться у сфері депутатських інтересів;

4) підготовка і проведення зустрічей з експертами, а також представниками організацій та установ, зацікавлених просуванні або блокуванні конкретних законопроектів;

5) підбір експертів, експертних груп, що готують для депутата тексти законопроектів;

6) підготовка спільно із співробітниками секретаріату профільного комітету, членом якого є депутат, робочих документів і матеріалів до розгляду на комітетських та пленарних засіданнях;

7) підготовка текстів виступів депутата при розгляді законопроектів у комітеті або на сесії;

8) забезпечення взаємодії з пресою в ході проходження законопроектів, в яких депутат є зацікавленим.

Передумовою ефективної законотворчої роботи помічників-консультантів депутата є їхній плідний контакт із співробітниками Апарату парламенту і, в першу чергу, апарату комітету, членом якого є депутат. Адже саме апарат відповідального комітету забезпечує вдале проходження законопроекту на всіх етапах законодавчої процедури. Завдання

апарату комітету полягає в організаційному забезпеченні роботи депутатів, що зумовлює залучення помічників народного депутата, який виступає ініціатором законопроекту, до роботи над законопроектом, у тому числі до його написання, а також до вирішення організаційних питань участі експертів, громадських об'єднань та інших зацікавлених сторін у роботі законопроекту.

Стосовно законопроектів, в яких депутат є особливо зацікавленим, корисно мати в офісі спеціальне дос'є, що постійно оновлюється. У ньому має бути, зокрема, наступна інформація: мета проекту, її опис; перелік заходів, що проведені у процесі роботи над проектом; прогноз соціально-економічних наслідків його прийняття, фінансово-економічне обґрунтування; матеріали експертиз законопроекту; листи-звернення, що надходять до депутата з цього питання; інформація щодо діяльності непарламентських груп, зацікавлених у просуванні законопроекту; підбірка матеріалів преси, публічних заяв, виступів за темою законопроекту. Наявність такого дос'є може полегшити життя помічнику депутата, на якого покладается організація та забезпечення законопроектної роботи.

Важливим напрямом діяльності помічників-консультантів є надання депутату допомоги у спілкуванні із засобами масової інформації. Саме вони мають потурбуватися про те, щоб їхній депутат був відомою людиною. Слід пам'ятати, що журналістів цікавлять в першу чергу ті новини, які будуть опубліковані або показані. Це може бути розповідь не лише про довгоочікуваний закон, але й про цікаві пропозиції від громадськості, що були враховані, про перспективи розвитку регіонів, вирішення гострих екологічних проблем тощо.

Важливо своєчасно забезпечувати депутата актуальною структурованою інформацією, оприлюдненою в ЗМІ. Наприклад: публікаціями, які висвітлюють роботу парламенту; стан справ у галузі, що цікавить депутата; міжнародні події та ін.

Для успішної роботи з пресою важливо використовувати не лише центральні, а й місцеві видання, мати спеціальні папки з матеріалами, що можуть зацікавити пресу: декілька варіантів біографії — від короткого до розгорнутого; набір світлин депутата — на виробництві, в колі сім'ї, на відпочинку, в парламенті; екземпляри передвиборчих програм; інтерв'ю в місцевих газетах; довідки щодо соціально-економічної ситуації в регіоні; відгуки виборців щодо конкретних добрих справ депутата; інформація про допомогу виданням; періодичні звіти про роботу депутата та ін.

Важливим є налагодження плідних контактів з центральними ЗМІ. Спілкування з їх журналістами — це спілкування з високоосвіченими, інформованими фахівцями, гострими полемістами, що сприяє підтримувannya депутатом достойної професійної форми політика. Доброзичливе ставлення до журналістів сприяє позитивному іміджу депутата.

Корисно мати в офісі картотеку на кожне видання, агентство, канал, в якій зазначати орієнтацію газети, основних акціонерів, тираж, специфіку аудиторії даного видання, прізвища і телефони парламентських журналістів, інших журналістів.

Безперечно, що від прес-секретаря депутата багато в чому залежить, яким буде його образ в очах виборця.

Сприяти ефективній взаємодії депутата з громадськістю має створення електронного офісу народного депутата України на базі персонального веб-сайту, але за умови визначення концептуальних підходів, філософії та ідеології такого веб-сайту, а відповідно-підбору необхідного фахівця-помічника.

Народному депутату України при створенні власного веб-сайту можуть стати в нагоді, на наш погляд, довготермінові рекомендації Міжпарламентського союзу стосовно створення та наповнення парламентських веб-сайтів, серед яких виділяються такі проблеми. Точність — чи є точним зміст документів, як швидко виправляються помилки. Своєчасність —

як швидко документи стають доступними користувачам. Повнота — чи подано посилання на всі документи та дії, пов'язані із законопроектом. Зрозумілість — чи подається пояснення різних правових виразів. Вплив — чи подаються аналітичні документи і пояснюють очікуваний вплив запропонованого законопроекту, яким чином він впливає на чинний закон. Зручність користування веб-сайтом — наскільки зрозумілою є веб-сторінка для різних користувачів, яким чином це можна перевірити.

Нині на робочому місці народних депутатів України реалізований доступ до таких електронних сервісів:

- чинне законодавство (закони та нормативні акти, включаючи документи, видані іншими органами влади);
- законопроекти (тексти, висновки, порівняльні таблиці, результати голосування тощо);
- розклади засідань, порядок денний;
- стенограми засідань парламенту;
- результати розгляду питань (поіменне голосування);
- портал парламенту України та сайту Голови Верховної Ради України;
- сайти комітетів Верховної Ради України;
- персональна електронна скринька народного депутата;
- автоматизована система запитів народних депутатів, доручень Верховної Ради України;
- доступ до мережі Інтернет.

Для ефективної організації діяльності офісу депутата корисним є європейський досвід з цього питання.

У більшості європейських держав передбачена можливість для парламентарія мати помічників. Але принципи підбору, функціональні права та обов'язки помічників різняться.

У переважній більшості держав законом заборонено наймати в якості помічників родичів депутатів, але в деяких державах це не заборонено. Прикладом такої держави може

стати Велика Британія, де парламентарям дозволяється наймати в якості помічників своїх родичів, але відомості про це фіксуються в спеціальному реєстрі, де зазначається ім'я та прізвище особи-родича, а також інформація про те, в якості кого він чи вона були прийняті на службу. Такі списки подаються на початку нового скликання парламенту та постійно оновлюються. Ці реєстри можна знайти також і в Інтернеті.

У Швеції законом не передбачено фінансування помічників, хоча держава надає фінансування для утримання помічників та персоналу центральних офісів партій, які представлені у парламенті. У Нідерландах депутати можуть мати особистого помічника, який займається поштою, відповідає на електронні листи та виконує інші доручення парламентарія.

У Литві передбачено відчислення у фонд заробітної плати помічників-секретарів членів Сейму у розмірі п'яти середніх заробітних плат.

В Італії із 629 помічників парламентарів лише 54 працюють згідно правил найму.

У Німеччині суворо заборонено наймати чоловіка чи дружину своїм помічником. Видача і розподіл коштів на фінансування помічників контролюється Адміністрацією Бундестагу. Депутатам надають 13 660 євро щомісячно на утримання помічників, але ці гроші вони ніколи не отримують особисто, їх платять безпосередньо помічникам. Помічники в парламенті Німеччини не мають права бути державними службовцями, між ними та Адміністрацією Бундестагу не існує жодного контракту. Ті родичі, які працюють на депутатів Бундестагу, не мають права отримувати плату з державного бюджету. Заробітну плату їм мають платити депутати зі своєї власної заробітної платні.

У Франції парламентарій має право найняти трьох помічників, які мають виконувати роботу як у парламенті, так і в округах.

У Латвії кожен член Сейму має право мати двох помічників. Заробітна плата помічників виплачується з державного бюджету.

У Великій Британії безпосередніми роботодавцями є парламентарії, але адміністрація парламенту надає рекомендації парламентаріям, в тому числі і щодо розмірів оплати роботи помічників. Законом передбачено право парламентарія наймати до трьох помічників на повний робочий день. Наприкінці року депутати можуть використати зекономлені кошти для виплати бонусів і премій поміщикам. Рекомендовано також дотримуватися різниці у сумі заробітної плати помічників, які знаходяться на території Лондона і тих, хто працює і мешкає в округах. Лондонським поміщикам рекомендовано виплачувати більшу заробітну платню.

Члени парламенту мають засвідчити, що вони наймають помічників для забезпечення дійсної потреби у допомозі для виконання парламентських обов'язків депутата. Також депутат має засвідчити, що помічник має здібності і можливості, а іноді й кваліфікацію, для виконання потрібної роботи, що та робота, яку збирається виконувати помічник, відповідає сумі зарплати, передбаченої за її виконання, а також вибір саме цієї кандидатури є доцільним для допомоги у виконанні обов'язків парламентарія.

Депутат має подавати копію укладеного контракту з кожним поміщиком та документ, що містить опис обсягу роботи та перелік функцій кожного помічника. Якщо ці документи відсутні, то заробітна плата поміщику не виплачується.

Помічники мають право на 24 окремих поїздки щорічно. Ці подорожі здійснюються між Лондоном та округами і повинні бути в межах виконання завдань, які пов'язані з парламентською роботою.

Кожен член парламенту Ірландії може мати помічника-секретаря, якого наймають на повний робочий день, або декілька помічників-секретарів, які б працювали неповний

робочий день, що загалом би складало за довжиною повний робочий день. Якщо депутат найняв помічника на неповний робочий день, він має ділити такого помічника з іншим членом парламенту. Таким чином такий помічник працює півдня на одного депутата, а іншу половину дня допомагає іншому депутатові.

Найбільш відкритим щодо даних про помічників парламентаріїв є Європейський Парламент, який єдиний оприлюднює імена помічників депутатів парламенту. Їх можна знайти і в Інтернеті на сайті парламенту. Помічники депутатів Європейського Парламенту офіційно реєструються під час виконання своїх обов'язків, на початку кожного парламентського терміну скарбники визначають максимально допустиму кількість помічників, які можуть бути прийнятими на роботу депутатами.

Підсумовуючи, наголосимо на важливій ролі помічників-консультантів депутата у забезпеченні ефективного здійснення народним депутатом його повноважень. Цьому має сприяти висока культура організації діяльності його офісу, що забезпечить ефективну взаємодію народного депутата України з колективом його помічників-консультантів.

ДОДАТКИ

Додаток 1

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

м. Київ № 664 1 липня 2003 року

**Про Порядок забезпечення народних депутатів України,
органів Верховної Ради України та структурних підрозділів
Апарату Верховної Ради України комп'ютерною технікою,
програмними засобами та доступом
до інформаційних ресурсів**

1. Затвердити Порядок забезпечення народних депутатів України, органів Верховної Ради України та структурних підрозділів Апарату Верховної Ради України комп'ютерною технікою, програмними засобами та доступом до інформаційних ресурсів (додається).

2. Управлінню справами Апарату Верховної Ради України за поданням Управління комп'ютеризованих систем та Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України щороку передбачати у проекті кошторису Верховної Ради

України витрати на придбання комп'ютерної техніки, запасних частин до неї, витратних матеріалів, програмних засобів та інформаційних ресурсів для забезпечення народних депутатів України, органів Верховної Ради України та структурних підрозділів Апарату Верховної Ради України.

3. Вважати такими, що втратили чинність, розпорядження Голови Верховної Ради України від 10 травня 2000 року № 378 «Про порядок забезпечення та використання ПЕОМ, комп'ютерної мережі та комп'ютерних систем» та розпорядження Керівника Апарату Верховної Ради України від 30 серпня 1999 року № 1565 «Про порядок обліку, обслуговування, ремонту, заміни витратних матеріалів, під'єднання до локальної мережі, встановлення ліцензійного програмного забезпечення позабалансової персональної обчислювальної техніки, яка тимчасово використовується в підрозділах апарату та комітетах і фракціях Верховної Ради України».

4. Контроль за виконанням цього Розпорядження покласти на Керівника Апарату Верховної Ради України Зайчука В. О.

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Голови
Верховної Ради України
від 1 липня 2003 року № 664

ПОРЯДОК
забезпечення народних депутатів України,
органів Верховної Ради України та структурних
підрозділів Апарату Верховної Ради України
комп'ютерною технікою, програмними засобами
та доступом до інформаційних ресурсів

1. Відповідно до частини третьої статті 28 Закону України «Про статус народного депутата України» службовий кабінет народного депутата України на строк виконання його депутатських повноважень обладнується персональним комп'ютером з підключенням його до інформаційних мереж та наданням адреси електронної пошти.

1.1. Комп'ютерна техніка (комп'ютер і принтер) встановлюється у приміщеннях Верховної Ради України на персональних робочих місцях народних депутатів України з під'єднанням до локальної комп'ютерної мережі, наданням доступу до мережі Інтернет та інформаційних ресурсів Верховної Ради України. Народним депутатам України для роботи у виборчих округах періодично видаються компакт-диски з базами даних, сформованими у Верховній Раді України.

1.2. Після завершення депутатських повноважень комп'ютерна техніка повертається народними депутатами України до Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України.

1.3. У разі дострокового припинення повноважень народного депутата України повернення наданої народному

депутатові комп'ютерної техніки до Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України забезпечується секретаріатом комітету Верховної Ради України, в якому працював народний депутат.

2. Секретаріати комітетів Верховної Ради України, депутатських фракцій і груп отримують у користування комп'ютерну техніку, яка встановлюється на робочих місцях працівників секретаріату у приміщеннях Верховної Ради України з під'єднанням до локальної комп'ютерної мережі, наданням доступу до мережі Інтернет та інформаційних ресурсів Верховної Ради України.

2.1. Секретаріатам комітетів Верховної Ради України комп'ютерна техніка надається відповідно до плану й розподілу, який формується на підставі заявок, з урахуванням фінансових і технічних можливостей. План розподілу комп'ютерної техніки затверджується Керівником Апарату Верховної Ради України.

2.1. Секретаріатам депутатських фракцій і груп надається від одного до трьох комп'ютерів із принтерами, залежно від кількості членів депутатської фракції або групи (до 30 членів депутатської фракції або групи — 1 комп'ютер; від 31 до 60 — 2; понад 61 — 3).

3. У структурних підрозділах Апарату Верховної Ради України першочергово встановлюється й модернізується комп'ютерна техніка на тих робочих місцях, на яких здійснюється наповнення інформаційних баз даних, опрацювання документів в електронному вигляді, підготовка експертних висновків до поданих проектів законодавчих актів.

4. Тимчасові спеціальні та тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України забезпечується комп'ютерною технікою, наданою секретаріату комітету Верховної Ради України, який є профільним із питань віднесених до компетенції такої комісії, якщо інше не визначено рішенням Верховної Ради України про утворення цих комісій.

5. На комп'ютерне обладнання, що використовується в приміщеннях Верховної Ради України, встановлюється ліцензійне програмне забезпечення, яке на законних підставах, віднесено до майна, що забезпечує діяльність Верховної Ради України.

5.1. На комп'ютери загального призначення в обов'язковому порядку встановлюються:

- одна з версій операційної системи Windows'95/98/2000/XP;
- інтегровані офісні системи MS Office;
- допоміжне програмне забезпечення (драйвери, утиліти, антивірусні програми, система стеження за технічним станом комп'ютера).

5.2. На комп'ютери, підключені до локальної комп'ютерної мережі, встановлюються:

- програмні продукти для навігації по Інтернет та перегляду Netscape Communicator, MS Explorer;
- програмне забезпечення електронної пошти Outlook Express.

5.3. За вибором керівника секретаріату депутатської фракції чи групи, секретаріату комітету, структурного підрозділу Апарату Верховної Ради України на одному з комп'ютерів встановлюється автоматизована система документообігу та адреса електронної пошти для реалізації комунікативної функції.

5.4. Автоматизовані системи: «Законотворець», «Інформаційно-пошукова система «Законодавство України», «Консультант Плюс» (довідково-правова система законодавства Російської Федерації) встановлюється на комп'ютери загального призначення за письмовою заявою керівника структурного підрозділу Апарату Верховної Ради України. Інші автоматизовані системи інформаційно-технологічного забезпечення діяльності Верховної Ради України, перелік яких затверджено розпорядженням

Голови Верховної Ради України від 01.07.2003 р. № 663, встановлюються тільки на робочі місця працівників, на яких покладено виконання відповідних інформаційно-технологічних функцій і які пройшли атестацію (стажування) в Управлінні комп'ютеризованих систем.

5.5. Видавничі та графічні програмні засоби за умови їх наявності в Управлінні комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України встановлюються на комп'ютери загального призначення за письмовою заявкою керівника структурного підрозділу Апарату Верховної Ради України.

5.6. Програмні засоби, придбані за власні кошти користувача, можуть бути встановлені виключно фахівцями Управління комп'ютеризованих систем за наявності оригіналу документа, що засвідчує його ліцензійну чистоту, заявки керівника структурного підрозділу Апарату Верховної Ради України з обґрунтуванням необхідності використання придбаного програмного забезпечення.

5.7. У разі відсутності в Управлінні комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України спеціалізованого прикладного програмного забезпечення його придбання здійснюється за письмовою заявкою керівника структурного підрозділу на ім'я Керівника Апарату Верховної Ради України з техніко-економічним обґрунтуванням необхідності придбання такого прикладного програмного забезпечення.

6. Під'єднання користувачів до веб-сервісу здійснюється фахівцями Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України за письмовою заявкою керівника структурного підрозділу Апарату Верховної Ради України. У заявці має бути вказано прізвище, ім'я, по батькові користувача та його контактний телефон, обліковий номер комп'ютера, адреса приміщення, де встановлено комп'ютер.

Програмне забезпечення для пошуку й перегляду інформації встановлюється на робочі станції, що стоять на балансовому обліку Управління справами Верховної Ради України. При встановленні програмного забезпечення робочій станції присвоюється унікальна мережна адреса (IP-адреса). Користувачеві видається реєстраційна картка з параметрами під'єднання робочої станції до комп'ютерної мережі Верховної Ради України, серед яких є пароль доступу до поштової скриньки електронної пошти. Інформація, яка міститься у реєстраційній картці, є конфіденційною і не може передаватися й розголошуватися іншим особам.

7. Користувачі комп'ютерної техніки (народні депутати України, помічники-консультанти народних депутатів України, працівники Апарату Верховної Ради України) зобов'язані дбайливо ставитися до наданого їм у користування комп'ютерного обладнання, програмного забезпечення, інформаційних баз даних. За зберігання власної інформації, її копіювання, архівування тощо відповідає користувач комп'ютерної техніки.

8. З метою запобігання пошкодженню програмного забезпечення, баз даних комп'ютерними вірусами, дискети, які надходять з інформацією, обов'язково підлягають перевірці за допомогою антивірусних програм на відповідних робочих місцях користувачів.

9. Користувачам комп'ютерної техніки забороняється:

- відкривати корпус комп'ютера;
- під'єднувати додаткове периферійне обладнання;
- переміщувати комп'ютер із місця на місце;
- змінювати конфігурацію системних файлів;
- самостійно встановлювати програмне забезпечення та запрошувати сторонніх осіб для виконання таких робіт;
- розголошувати пароль доступу до електронної пошти;
- встановлювати пароль, який закриває доступ до файлів налагодження комп'ютера;

- зберігати та використовувати на комп'ютері ігрові та розважальні програми;
- використовувати комп'ютер і встановлене програмне забезпечення у неслужбових цілях, здійснювати заходи, що можуть призвести до їх знищення та втрати дієздатності;
- здійснювати копіювання ліцензійного програмного забезпечення, інформаційних баз даних і передавати їх іншим особам;
- самостійно під'єднувати комп'ютери до локальної комп'ютерної мережі;
- самостійно ремонтувати або проводити технічне обслуговування комп'ютерного обладнання.

10. У разі виявлення фактів порушення правил користування наданими комп'ютерним обладнанням, програмним забезпеченням, інформаційними базами даних фахівці Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України складають акт про відповідне порушення і передають на розгляд Керівника Апарату Верховної Ради України для вжиття необхідних заходів.

11. У приміщеннях Верховної Ради України на персональних робочих місцях народних депутатів України, працівників Апарату Верховної Ради України може використовуватися комп'ютерна техніка, яка є у приватній власності відповідно народного депутата України, працівника Апарату Верховної Ради України (далі — власник комп'ютерної техніки), тільки з письмового дозволу Керівника Апарату Верховної Ради України з обов'язковим погодженням з сектором з питань технічного захисту інформації Управління справами Верховної Ради України та за таких умов:

11.1 У письмовій заявці на використання власної комп'ютерної техніки вказуються складові частини комп'ютерної техніки, з зазначенням їх серійних номерів та майбутнім місцезосташуванням у приміщенні Верховної Ради України, а також причини необхідності використання

такої техніки у приміщеннях Верховної Ради України. До заявки має бути додана копія технічного паспорту.

11.2. На підставі письмового дозволу Керівника Апарату Верховної Ради України комп'ютерна техніка, яка є у приватній власності, заноситься на позабалансовий облік Управління справами Апарату Верховної Ради України.

11.3. До загальної комп'ютерної мережі Верховної Ради України з правом доступу до інформаційних ресурсів може під'єднуватися лише комп'ютерна техніка, що сертифікована для роботи в комп'ютерних мережах. Під'єднання комп'ютерної техніки, яка є у приватній власності, здійснюється за письмовою заявкою на ім'я Керівника Апарату Верховної Ради України та за письмовою згодою сектору з питань технічного захисту інформації Управління справами Верховної Ради України.

11.4. На комп'ютер, який є у приватній власності і щодо якого є отриманий у відповідному порядку дозвіл, фахівці Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України в присутності власника комп'ютерної техніки встановлюють ліцензійне базове та прикладне програмне забезпечення.

11.5. Друкуючі пристрої комп'ютерної техніки, яка є у приватній власності, забезпечуються необхідними витратними матеріалами за умови їх сумісності з тими, що використовуються у Верховній Раді України.

11.6. Якщо комп'ютерна техніка, яка є у приватній власності, вийшла з ладу, її ремонт Управлінням комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України не здійснюється.

11.7. Вивезення комп'ютерної техніки, яка є у приватній власності, здійснюється за згодою Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України після зняття її з позабалансового обліку Управління справами Верховної Ради України.

12. Комп'ютерна техніка, що передається у тимчасове користування народному депутатові України, секретаріату комітету Верховної Ради України, секретаріату депутатської фракції (групи) Верховної Ради України (далі — тимчасовий власник комп'ютерної техніки) міжнародними, благодійними, державними й недержавними організаціями також може використовуватися на робочих місцях у приміщеннях Верховної Ради України тільки з письмового дозволу Керівника Апарату Верховної Ради України з обов'язковим погодженням з сектором з питань технічного захисту інформації Управління справами Апарату Верховної Ради України та за таких умов:

12.1. У письмовій заявці на використання комп'ютерної техніки, наданої у тимчасове користування, вказуються складові частини комп'ютерної техніки, з зазначенням їх серійних номерів та майбутнім місцезнаходженням у приміщенні Верховній Раді України. До заявки має бути доданий дарунковий сертифікат або договір про передачу комп'ютерного обладнання.

12.2. На підставі письмового дозволу Керівника Апарату Верховної Ради України комп'ютерна техніка, надана у тимчасове користування, заноситься на позабалансовий облік Управління справами Апарату Верховної Ради України.

12.3. До загальної комп'ютерної мережі Верховної Ради України з правом доступу до інформаційних ресурсів може під'єднуватися лише комп'ютерна техніка, що сертифікована для роботи в комп'ютерних мережах. Під'єднання комп'ютерної техніки, наданої у тимчасове користування, здійснюється за письмовою заявкою на ім'я Керівника Апарату Верховної Ради України та за письмовою згодою сектору з питань технічного захисту інформації Управління справами Верховної Ради України.

12.4. На комп'ютер, наданий у тимчасове користування і щодо якого є отриманий у відповідному порядку дозвіл, фахівці Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України в присутності тимчасового власника комп'ютерної техніки встановлюють ліцензійне базове та прикладне програмне забезпечення.

12.5. Друкуючі пристрої комп'ютерної техніки, наданої у тимчасове користування, забезпечуються необхідними витратними матеріалами за умови їх сумісності з тими, що використовуються у Верховній Раді України.

12.6. Якщо комп'ютерна техніка, надана у тимчасове користування, вийшла з ладу, її ремонт Управлінням комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України не здійснюється.

12.7. Вивезення комп'ютерної техніки, наданої у тимчасове користування, здійснюється за згодою Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України після зняття її з позабалансового обліку Управління справами Верховної Ради України.

13. У наданні дозволу на використання в приміщенні Верховної Ради України комп'ютерної техніки, яка є у приватній власності чи передана у тимчасове користування, може бути відмовлено у таких випадках:

- комп'ютерна техніка буде використовуватися у приміщеннях, призначених для обробки інформації з обмеженим доступом, або без відповідного підключення до загальної комп'ютерної мережі Верховної Ради України з дотриманням встановлених правил;
- на комп'ютері використовується неліцензійна операційна система і власник відмовляється від її заміни на ліцензійну;
- модель комп'ютера не сертифікована для Windows/98/2000/XP (модель не зазначена у списку апаратної сумісності Microsoft Hardware Compatibility List).

14. У під'єднанні до загальної комп'ютерної мережі Верховної Ради України комп'ютерної техніки, яка є у приватній власності чи передана у тимчасове користування, може бути відмовлено у таких випадках:

- комп'ютерна техніка буде використовуватися у приміщеннях, призначених для обробки інформації з обмеженим доступом;

- модель комп'ютера не сертифікована для роботи у комп'ютерних мережах;

- не рекомендовано на підставі результатів експертизи сектором технічного захисту інформації відділу зв'язку і телерадіосистем Управління справами Апарату Верховної Ради України;

- комп'ютер не має мережного адаптера 10/100 Ethernet із підтримкою стандартів IEEE VLAN (802.1A), IEEE 802.3, IEEE 802.3u, IEEE Intel Priority Packet (801.1p);

- вичерпані закладені технічні можливості мережного обладнання.

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

**ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ПРОЕКТІВ ЗАКОНІВ
ТА ОСНОВНІ ВИМОГИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ**

(Методичні рекомендації)

Видання третє, виправлене і доповнене

З М І С Т

ВСТУП

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

СКЛАДЕННЯ ТЕКСТУ ПРОЕКТУ

Структура законопроекту

Мова і термінологія законопроекту

Викладення нормативних положень

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНІВ

**ПІДГОТОВКА ПЕРЕЛІКУ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ
ПРО ВИЗНАННЯ ЇХ ТАКИМИ, ЩО ВТРАТИЛИ
ЧИННІСТЬ**

**СУПРОВІДНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ПОДАЮТЬСЯ
ІЗ ЗАКОНОПРОЕКТОМ**

ВСТУП

Законодавча діяльність Верховної Ради України у контексті еволюції законодавства України засвідчила існування проблеми якості законів. Поряд з іншими чинниками, що так чи інакше впливають на якість законів, ця проблема, зокрема, зумовлена також і недодержанням вимог законодавчої техніки у процесі законотворення.

Натомість саме законодавча техніка (рівень її розвитку) як невід'ємна частина законотворення значною мірою здатна забезпечити належну якість і ефективність усього законодавчого масиву, що, безумовно, має сприяти адекватному впливу законодавства на політичні, економічні та соціальні відносини у державі. Адже відповідний рівень законодавчої техніки, що є надійним гарантом вдосконалення законодавства, правильного застосування та повної відповідності волі законодавця, сприяє утвердженню в державі принципу верховенства закону.

У той же час недооцінка правил законодавчої техніки або їх ігнорування чи спрощення можуть призвести до численних законодавчих та правозастосовчих помилок.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Законодавча техніка — це система усталених теоретико-прикладних правил, вироблених на підставі багаторічної практики законотворчості, якими окреслено засоби і методи розробки та написання проектів законів, що забезпечують точну й повну відповідність положень, що викладаються, їх змісту і призначенню, вичерпний обсяг правового регулювання, ясність та доступність правового матеріалу тощо.

Основними взаємозв'язаними складовими елементами законодавчої техніки є:

- методологія складання законопроекту;
- визначення структури закону, адекватної його змісту;
- правила і засоби викладення нормативних положень законопроекту;
- мова і термінологія законопроекту;
- правила внесення змін до закону.

Ці методичні рекомендації розроблені з метою уніфікації написання проектів законів та дотримання вимог законодавчої техніки при підготовці законопроектів про внесення змін до чинних законодавчих актів.

Закон — це державний нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів цих відносин.

Основним Законом України є Конституція України. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Перш ніж приступити до написання проекту закону, слід проаналізувати, чи питання, які передбачається вирішити

в ньому, належать до сфери регулювання законом. Статтею 92 Конституції України визначено питання, що регулюються виключно законами.

Перед викладенням нормативних положень законопроекту необхідно вивчити міжнародні договори України, які стосуються теми проекту. При цьому слід враховувати вимоги статті 9 Конституції України, згідно з якою чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Під час розробки законопроектів варто також враховувати положення Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV і Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), зважаючи на їх значення для реалізації проголошеного Україною курсу на європейську інтеграцію. У разі протиріччя положень проекту з вимогами УПС їх необхідно привести у відповідність до Угоди, за винятком тих випадків, що передбачені самою УПС.

З метою взаємного узгодження проекту із чинними законами та уникнення суперечностей слід проаналізувати все чинне законодавство, особливо вимоги, що містяться в податкових, бюджетних законах тощо.

Неправомірно включати до галузевого закону норми, які не є його предметом, або ті, що кодифіковані та розміщені в кодексах. У цьому випадку застосовується відсилочна (бланкетна) норма до того чи іншого закону (кодексу). Такі проблеми виникають досить часто, якщо треба встановити адміністративну чи кримінальну відповідальність.

До того ж слід звернути увагу, що відповідно до статті 92 Конституції України питання встановлення юридичної відповідальності визначаються виключно законами.

Приклади:**а) «Стаття 15. Відповідальність за вчинення насильства в сім'ї**

Члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону»;

б) «Стаття 28. Відповідальність за порушення законодавства про поштовий зв'язок

Порушення правил надання послуг поштового зв'язку, виготовлення з метою збуту чи збут свідомо підроблених поштових марок та кліше державних знаків маркувальних машин, псування засобів поштового зв'язку, крадіжка чи пошкодження поштових відправлень тягне за собою відповідальність відповідно до закону».

Відсилочні норми можуть міститися всередині закону чи статті. Номери статей, частин статей, пунктів, абзаців тощо, до яких дається відсилка, викладаються текстом або в дужках.

Якщо при відсиланні до статті дається її назва (таке буває в кодексах), номер такої статті пишеться в дужках.

Приклади:

а) у статті 223 Кодексу України про адміністративні правопорушення:

«Органи державного пожежного нагляду розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, невиконанням приписів та постанов посадових осіб органів державного нагляду (статті 120, 175, 1888)»;

б) у статті 67 Кримінального кодексу України:

«2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28)».

Проте досить часто відсилочні норми викладаються текстом, наприклад, «згідно із статтею 5 цього Закону» або «відповідно до частини першої цієї статті».

Приклади:

а) у статті 43 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»:

«Задоволення вимог кредиторів здійснюється в порядку черговості згідно із статтею 31 цього Закону»;

б) у статті 7 Закону України «Про угоди про розподіл продукції»:

«10. Переможець конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України протягом строку, передбаченого пунктом 6 цієї статті з урахуванням пропозицій Міжвідомчої комісії».

Оформлення проектів законодавчих актів і супровідних документів повинно здійснюватися відповідно до статей 85 і 86 Регламенту Верховної Ради України, Положення про порядок роботи у Верховній Раді України із проектами законів, постанов та інших актів Верховної Ради України.

СКЛАДАННЯ ТЕКСТУ ПРОЕКТУ

Структура законопроекту

Структура законопроекту повинна забезпечувати послідовне логічне викладення нормативного матеріалу, його доступність для огляду та тим самим сприяти правильному його розумінню, а, відтак, і застосуванню.

Кожен законопроект має назву, яка є складовою частиною офіційного тексту закону. У назві закону стисло (в декількох словах) викладається зміст закону. Для цього використовуються інформативні поняття, які дозволяють розпізнати

предмет, що регулюється цим законом. **Наприклад, закони України** *«Про систему оподаткування», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів».*

У необхідних випадках, а таке буває досить часто при прийнятті закону, у вступній частині (преамбулі) роз'яснюється мета і мотиви прийняття закону. Правові норми до преамбули не повинні включатися. **Наприклад:** *«Цей Закон визначає принципи побудови системи оподаткування в Україні, податки і збори (обов'язкові платежі)...»; «Цей Закон визначає порядок створення, ліквідації та особливості механізму функціонування спеціальної економічної зони «Славутич».*

На початку законопроекту розташовуються норми загального характеру, що встановлюють принципи правового регулювання і містять правила, які повинні враховуватися при застосуванні наступних нормативних вказівок.

Далі в проекті розміщуються норми, згруповані з окремих питань, що стосуються того або іншого аспекту правового регулювання.

Потім викладаються додаткові положення, які стосуються всіх або кількох питань, що належать до сфери регулювання цього закону. Мається на увазі, наприклад, відповідальність за порушення цього закону, розгляд спорів тощо.

Завершують законопроект прикінцеві положення. До речі, прикінцеві положення з'явилися в структурі закону після прийняття нової Конституції України. Необхідність введення Закону в дію самим законом впливає із статті 94 Конституції України.

У Прикінцевих положеннях проекту зазначається: термін набрання чинності законом, доручення Кабінету Міністрів України у зв'язку з його прийняттям та приведенням нормативних актів у відповідність до нього. Норми тимчасового та локального характеру, якщо вони є в законі, також включаються до прикінцевих положень.

Наприклад, у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»:

«Розділ V

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. При вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів), що виникли до набрання чинності цим Законом, застосовуються норми законодавства, які діяли на момент виникнення такого спору (конфлікту).

3. Встановити, що до приведення законодавства у відповідність із Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» закони та інші нормативно-правові акти застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.

4. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк подати до Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з цим Законом.

5. Протягом 1998 року утворити національну службу посередництва і примирення».

З метою усунення колізій в законодавстві після прийняття нового закону в його прикінцевих положеннях наводиться перелік законодавчих актів, що втрачають чинність або до яких вносяться зміни. **Наприклад, у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»** розміщено перелік законодавчих актів, до яких вносяться зміни у зв'язку з прийняттям нової редакції цього Закону.

Це може бути й окремий акт. Приміром, під час розробки Закону України «Про Державну прикордонну службу України» одночасно підготовлено і прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Державну прикордонну службу України».

Перехідні положення застосовуються у разі, якщо потрібно в повному обсязі врегулювати відносини на період дії цього закону.

Наприклад, у розділі XV «Перехідні положення» Конституції України містяться норми, що регулюють правовідносини інакше, ніж це передбачено Конституцію України до прийняття, зокрема, законів «Про Конституційний Суд України», «Про прокуратуру», з питань досудового слідства тощо.

Перехідні положення є також в новому Кримінальному кодексі України.

Структура проекту залежить від його обсягу і змісту. Великі законопроекти поділяються на розділи (глави). При цьому нормативні положення загального характеру зазвичай об'єднуються в розділ, який іменується «Загальні положення». В окремі розділи об'єднуються нормативні положення, які стосуються одного правового інституту або питання.

Нумерація розділів, глав, статей є наскрізною відповідно до порядкового номеру, що не змінюється при внесенні змін до закону.

Розділи, як правило, нумеруються римськими цифрами.

Законопроект поділяється на статті, які можуть складатися із частин і пунктів. Частини статей та пунктів, у свою чергу, поділяються на абзаци і підпункти. Нумерація статей здійснюється арабськими цифрами. Якщо стаття чимала за обсягом і містить декілька частин, вони для зручності застосування також нумеруються. При цьому частина статті у пункт не перетворюється (така помилка зустрічається досить часто). Частини статті — це завжди правова норма, а пункт — окреме питання. Пункти також нумеруються цифрами або буквами.

Як **негативний приклад**, можна навести закони України «Про оподаткування прибутку підприємств» та «Про податок на додану вартість». Структура зазначених законів побудована за правилами написання інструкцій, що видаються

міністерствами. Це значно ускладнює, зокрема, подальше внесення змін до них.

Іншим недоліком зазначених законів є наявність громіздких статей, перенасичених регулятивними приписами, що призводить не лише до ускладнень під час внесення до них наступних змін, але й у процесі їх застосування.

Наприклад, стаття 1 *Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»* містить 35 абзаців. Така об'ємна норма з'явилася в Законі після внесення змін до нього законами від 7 лютого 2002 року і 15 листопада 2005 року.

Примітки до статей допускаються у виняткових випадках, якщо відповідне положення не можна викласти в тексті статті без порушення цілісності його змісту.

Мова і термінологія законопроекту

Текст проекту має викладатися стисло, державною діловою мовою, за змогою, короткими фразами. Не варто застосовувати вислови з багатьма підрядними реченнями. Особливу увагу необхідно звертати на точність термінології. Визначення термінів повинно відповідати тому змісту, який міститься в літературній мові, спеціальних науках та чинному законодавстві, та має бути однаковим у всьому тексті закону. Якщо термінологія обмежується лише певним законом, то дається відповідне застереження. **Наприклад:** *«Для цілей цього Закону вживаються такі терміни і поняття»* або *«У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні»*.

У разі посилань у тексті закону на статті, частини статей, пункти, абзаци тощо, слід пам'ятати, що номери статей, пунктів пишуться цифрами, а частин статей, абзаців — словами.

Назви органів державної влади і організацій мають відповідати їх офіційним назвам на час прийняття закону.

Водночас треба враховувати, що відповідно до статті 116 Конституції України право утворювати, реорганізовувати

та ліквідовувати центральні органи виконавчої влади належить Кабінету Міністрів України. Оскільки цей процес є динамічним, навряд чи доцільно давати в законі власну назву відповідного органу виконавчої влади. Застосування терміну «уповноважений центральний орган виконавчої влади» є більш прийнятним.

Якщо в проекті є посилання на інший закон, то зазначається його назва.

Викладення нормативних положень

Нормативні положення не повинні містити зайвої деталізації. Потрібно завжди пам'ятати, що закон регулює суспільні відносини, а не вирішує конкретне питання.

Для полегшення застосування норм і виключення різкотлумачень кожне нормативне положення має бути чітко викладено та сформульовано таким чином, щоб не виникало сумніву стосовно строку дії в часі. Якщо закон або його окремі норми не обмежені в дії часом, то ніяких застережень щодо цього давати не треба. У разі, якщо закон або його окремі норми приймаються з обмеженим строком дії, то про це слід обов'язково зазначити у законі, нормі.

Приклад: *Закон України «Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників» (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 25, ст. 147)*

«Стаття 9. Прикінцеві положення

Цей Закон набуває чинності з дня опублікування і діє до 31 грудня 2000 року».

Як **негативний приклад**, можна навести Закон України «Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997–1998 роках».

Незважаючи на таку назву, в тексті Закону не дано застережень щодо його дії в часі.

Визначаючи норми щодо набрання чинності законом, необхідно зважати на положення статті 94 Конституції України: «**Будь-який Закон** набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, **але не раніше дня його опублікування**».

Формулювання «Закон набирає чинності з дня його опублікування» є найбільш оптимальним для законів, які не потребують здійснення, зокрема підготовчих заходів.

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНІВ

Велику кількість законів, що приймаються Верховною Радою України, складають закони про внесення змін до чинних законів. Основна мета їх прийняття — усунення колізій у законодавстві у зв'язку з прийняттям нового закону, а також необхідність змін окремих норм закону без зміни його в цілому.

Під час підготовки законопроектів про внесення змін до законів існують певні особливості правил законодавчої техніки, зумовлені національною системою законодавства, з метою зручності роботи під час подальшого внесення змін до чинних законів.

1. У законі, до якого вносяться зміни, обов'язково зазначається джерело опублікування — Відомості Верховної Ради України, а також джерело опублікування наступних змін, які вносилися до закону. Якщо закон ще не опублікований у Відомостях, то слід навести його номер і дату прийняття.

У виключних випадках джерелом опублікування може бути Офіційний вісник України.

Наприклад, Митний тариф України, який дуже великий за обсягом, опублікований лише в Офіційному віснику

України, у Відомостях Верховної Ради України вміщений Закон про його затвердження.

Тому при внесенні змін до тексту Митного тарифу слід посилатися на джерело опублікування — Відомості Верховної Ради України, де опублікований Закон про затвердження, та Офіційний вісник України, в якому опублікований додаток до Закону — текст Митного тарифу України.

Приклад: *«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

І. Внести до Митного тарифу України, затвердженого Законом України «Про Митний тариф України» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 24, ст. 125; Офіційний вісник України, 2001 р., № 18, ст. 781; із наступними змінами), такі зміни:»

При викладенні закону в новій редакції або в разі доповнення його новим розділом, главою або статтею наводиться джерело опублікування всіх змін, що вносилися до закону. В інших випадках слід брати джерело опублікування тільки тих змін, що стосуються статей, частин, пунктів, підпунктів тощо, до яких вносяться зміни.

У разі внесення до закону (статті) змін, що за обсягом займають більшу частину тексту або істотно впливають на його зміст, доцільно викласти закон (статтю) в новій редакції.

У випадках, якщо вносяться зміни до закону, викладеного в новій редакції, зміни вносяться до його оновленої редакції з посиланням на джерело її опублікування. На всі попередні редакції оновленого закону посилання не робляться.

Під час виникнення розбіжностей між оригіналом та опублікованим текстом закону треба користуватися текстом, що міститься в офіційному джерелі публікації, на яке робиться посилання. Це, перш за все, — Відомості Верховної Ради України.

2. Якщо в законопроекті зазначається термін введення закону в дію, то він має складатися з двох розділів або пунктів. Перший — внесення змін до закону, другий — термін набрання чинності законом, що приймається, та доручення, що зумовлені його прийняттям. Це правило не застосовується до законів, які викладаються у новій редакції: їх структура має бути такою, як і в оригіналі закону.

Приклади:

а) Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2006 рік»

*«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

І. Внести до Закону України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 9, ст. 96; із змінами, внесеними законами України від 23 лютого 2006 року № 3469-IV та № 3513-IV) такі зміни:»

«ІІ. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування»;

б) Закон України «Про внесення зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України»

*«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

1. Статтю 151 Кримінально-виконавчого кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 3–4, ст. 21) доповнити частиною сьомою такого змісту:»

«2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування»;

в) Закон України «Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності»

*«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

І. Пункт 1 частини третьої статті 1 Закону України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 20, ст. 82; 1998 р., № 30–31, ст. 193) викласти в такій редакції:»

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2007 року.
2. Кабінету Міністрів України в місячний строк з дня набрання чинності цим Законом: забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом; привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити перегляд і скасування міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їхніх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону».

3. Зміни вносяться до оригінального закону, а не до закону про внесення змін до цього закону.

Існують випадки, коли є доцільність внесення змін до закону про внесення змін. Проте в цьому разі зміни можуть вноситися *тільки до другого його розділу*, який стосується набрання чинності або порядку введення в дію закону, якщо необхідно змінити термін або інше положення, що стосується порядку введення його в дію.

Приклади:

а) Закон України «Про внесення зміни до Сімейного кодексу України»

*«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

1. Пункт 1 та абзац перший пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Сімейного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 21–22, ст. 135) викласти у такій редакції:

«1. Цей Кодекс набирає чинності одночасно з набранням чинності Цивільним кодексом України.

2. Визнати такими, що втрачають чинність з вступом у дію Сімейного кодексу України».

2. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2003 року»;

б) Закон України «Про внесення зміни до Земельного кодексу України»

*«З метою забезпечення реалізації прав громадян на земельні ділянки та недопущення їх незаконного відчуження Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

I. Доповнити пункт 15 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України абзацом такого змісту:

«Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), встановленої абзацом першим цього пункту, в частині відчуження зазначених ділянок та земельних часток (паїв), а так само в частині передачі прав на відчуження зазначених ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення)».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України, Генеральній прокуратурі України забезпечити організацію проведення перевірок щодо правомірності посвідчення угод (довіреностей) у частині відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також у частині передачі прав на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє, передбачених пунктом 15 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, та вжити відповідних заходів реагування».

4. До закону можуть вноситися такі зміни: нова редакція закону, його статей, частин, пунктів, підпунктів, абзаців, речень; заміна слів та їх виключення, доповнення статтями, частинами статей, пунктами, підпунктами тощо.

Приклади:

а) у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»:

*«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:*

Внести зміни до Закону України «Про загальний військовий обов'язок та військову службу» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 33, ст. 270; 2000 р., № 4, ст. 27, № 30, ст. 235; 2001 р., № 9, ст. 38; 2003 р., № 4, ст. 34, № 5, ст. 37, № 15, ст. 108, № 27, ст. 209, № 29, ст. 234; 2004 р., № 8, ст. 67, № 10, ст. 94, № 36, ст. 444; 2005 р., № 16, ст. 259, № 20, ст. 276, № 27, ст. 361; із змінами, внесеними Законом України від 15 грудня 2005 року № 3200-IV), виклавши його у такій редакції:»;

б) «Статтю 51 Гірничого кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 50, ст. 433) викласти у такій редакції:

«Стаття 51. Особливості дисциплінарної відповідальності працівників гірничих підприємств

За порушення гірничого законодавства працівники гірничих підприємств несуть дисциплінарну відповідальність згідно з Положенням про дисципліну працівників гірничих підприємств, що затверджується Кабінетом Міністрів України»;

в) «Текст статті 9 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 49, ст. 299; 1998 р., № 45, ст. 271; 2002 р., № 48, ст. 361) викласти в такій редакції:

«Порядок і форми обов'язкового висвітлення діяльності Верховної Ради України аудіовізуальними засобами масової інформації (виконання державного замовлення) визначаються окремою Постановою Верховної Ради України на весь період повноважень Верховної Ради України чергового скликання.

Голова Верховної Ради України в установленому порядку організовує роботу Апарату Верховної Ради України щодо

укладання договорів з телерадіоорганізаціями про висвітлення діяльності Верховної Ради України»;

г) у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»:

частину другу статті 28 Закону України «Про телекомунікації» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 12, ст. 155) викласти в такій редакції:

«2. Надання телекомунікаційних послуг для потреб телебачення і радіомовлення регулюється Законом України «Про телебачення і радіомовлення»;

г) «Частину першу статті 14 Закону України «Про поховання та похоронну справу» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 7, ст. 47) доповнити пунктом «г» такого змісту:

«г) інвалідів війни»;

д) «Перше речення абзацу першого частини другої статті 35 Закону України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 20, ст. 134) викласти у такій редакції:

«2. Склад Наглядової ради національного вищого навчального закладу затверджується центральним органом виконавчої влади, у підпорядкуванні якого він перебуває»;

е) «Частину третю статті 75 Цивільного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 40–44, ст. 356) після слів «своїх обов'язків» доповнити словами «порушення прав підопічного»;

є) «У частині третій статті 23 Закону України «Про оплату праці» (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., № 17, ст. 121; 2002 р., № 41, ст. 294) цифри «50» замінити цифрами «30»;

ж) «У пункті 9 статті 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 49–51, ст. 376) слова «особи начальницького і рядового складу фельд'єгерської служби спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань зв'язку та інформатизації» виключити»;

з) «Частину першу статті 66 Закону України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 24, ст. 207; 2003 р., № 5, ст. 46; 2004 р., № 6, ст. 37) доповнити реченням такого змісту: «У разі якщо нерухомість за вказаною ціною не буде реалізована на перших торгах, то на повторних торгах початкова ціна, за якою вона реалізується, знижується не більше, ніж на 30 відсотків»;

и) «Частину першу статті 66 Закону України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 24, ст. 207; 2003 р., № 5, ст. 46; 2004 р., № 6, ст. 37) доповнити реченням такого змісту: «У разі якщо нерухомість за вказаною ціною не буде реалізована на перших торгах, то на повторних торгах початкова ціна, за якою вона реалізується, знижується не більше, ніж на 30 відсотків»;

і) у Законі України «Про охорону прав на промислові зразки» (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 7, ст. 34; 2001 р., № 8, ст. 37; 2002 р., № 16, ст. 114, № 35, ст. 256):

пункти 2, 3 та 4 статті 12 замінити пунктом 2 такого змісту:

«2. Дата подання заявки встановлюється згідно з пунктами 9, 10 та 11 статті 14 цього Закону».

У разі внесення змін до статті, яка має декілька частин, пунктів, абзаців, слід обов'язково зазначати місце розташування цих змін.

Приклади:

а) статтю 151 Кримінально-виконавчого кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 3–4, ст. 21) доповнити частиною сьомою такого змісту:

«7. Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання»;

б) частину першу статті 57 Закону України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 21, ст. 84; 2001 р., № 2–3, ст. 10; 2002 р., № 12–13, ст. 92; 2003 р., № 10–11, ст. 86; 2004 р., № 15, ст. 228, № 17–18, ст. 250, № 43–44, ст. 493; 2005 р., № 4, ст. 83, № 7–8, ст. 162, №№ 17–19, ст. 267; із змінами, внесеними Законом України від 20 грудня 2005 року № 3235-IV) після абзацу четвертого доповнити новим абзацом такого змісту:

«надання пільгових довготермінових кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла».

У зв'язку з цим абзаци п'ятий — чотирнадцятий вважати відповідно абзацами шостим — п'ятнадцятим»;

Доповнення норми чи речення словами здійснюється за такими ж правилами. **Наприклад**, у Законі України про внесення змін до Закону України «Про енергозбереження» перше речення частини другої статті 24 після слів «переробки програм і проектів» доповнити словами «та усунення недоліків у не прийнятих в експлуатацію будівлях, спорудах або інженерних об'єктах».

Якщо зміни і доповнення вносяться до декількох законів, вони розміщуються в хронологічному порядку. Причому, якщо в переліку актів, до яких вносяться зміни, є кодекси, вони розташовуються на початку проекту.

У разі доповнення закону новим розділом, главою чи статтею нумерація не змінюється.

Приклади:

а) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій захисту фінансових інтересів держави»

«Доповнити розділом II¹ такого змісту:

«Розділ II¹

Громадський контроль у сфері державних закупівель

Стаття 171. *Участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сфері державних закупівель»;*

б) Закон України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України»

«Доповнити розділ IV Кодексу главами 20¹, 20² такого змісту:»;

в) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»

«Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 131) доповнити статтею 212² такого змісту:».

Щодо зміни термінології або назви органів у всьому тексті закону, то їх слід об'єднати та розмістити в кінці законопроекту.

Наприклад: «У тексті Закону слова «угода» в усіх відмінках і числах замінити словом «договір» у відповідному відмінку і числі»; «У тексті Закону слова «фонд сприяння зайнятості», «державний фонд сприяння зайнятості», «державний фонд сприяння зайнятості населення» у всіх відмінках замінити словами «Фонд загальнообов'язкового державного

соціального страхування України на випадок безробіття» у відповідному відмінку».

Крім того, варто пам'ятати, що при написанні законопроектів дотримуються правил орфографії та граматики. Тому під час внесення змін до законів треба враховувати розділові знаки як ті, що є в тексті закону, так і ті, що мають бути поставлені у зв'язку із зміною тексту відповідно до встановлених вимог української ділової мови.

Наприклад, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» пункт 51 частини першої статті 26 було доповнено словами «а також щодо придбання об'єктів державної власності». У цьому випадку перед сполучником «а» слід було б поставити кому або внести зміну таким чином, щоб зберегти розділовий знак, що є в тексті (підібрати більше слів для зміни, дати нову редакцію підпункту тощо).

Також при внесенні змін до частини другої статті 21 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» друге речення після слів «померлого громадянина» доповнено словами «смерть якого, пов'язана з Чорнобильською катастрофою». При цьому не враховано, що перед словом «смерть» та після слова «катастрофою» стоять коми.

Ігнорування правил пунктуації може призвести до перекручування змісту тексту закону під час внесення до нього змін, а, відтак, до помилок в процесі застосування закону.

ПІДГОТОВКА ПЕРЕЛІКУ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ПРО ВИЗНАННЯ ЇХ ТАКИМИ, ЩО ВТРАТИЛИ ЧИННІСТЬ

Перелік законодавчих актів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, повинен бути юридично обґрунтованим і вичерпно повним.

Підготовка проекту закону проводиться після вивчення й аналізу всього законодавства, що стосується його теми. При цьому слід працювати із законами, які підтримуються в контрольному стані, та перевіряти всі відмітки, що зроблені на актах.

До переліку як самостійні позиції включаються всі законодавчі акти, що суперечать новому прийнятому закону, та акти, які стосуються його теми, що фактично втратили значення.

Не слід скасовувати акти *в загальній формі* (тобто без їх перелічення), оскільки це ускладнить застосування такого закону на практиці.

Як **негативний приклад**, можна навести *Закон України від 16 листопада 1995 року «Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів»*, яким передбачено скасування пільг щодо сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів при ввезенні на територію України підакцизних товарів. Проте переліку законодавчих актів, які втрачають чинність у зв'язку із цією нормою Закону, не визначено.

Такий перелік було затверджено пізніше Законом України від 22 грудня 1995 року «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів».

До переліку включаються всі акти або їх окремі норми, якими вносилися зміни до законів, що скасовуються. Якщо такі акти були опубліковані у Відомостях Верховної Ради України, то зазначається рік опублікування, номер Відомостей та стаття в них.

Закони тимчасової дії, строк дії яких минув, до переліку не включаються. Якщо віднесення акта до тимчасових викликає сумнів, то такий акт включається до числа тих, що підлягають визнанню такими, що втратили чинність.

Якщо закон (його стаття), який підлягає скасуванню, містить вказівку на додаток, то додаток окремо в переліку не

згадується, оскільки він скасовується разом із нормою, що його затверджує.

У разі потреби скасувати або змінити додаток до закону чи до його окремої частини, до переліку включається додаток.

Наприклад: *«Визнати таким, що втратив чинність, пункт 1 додатку № 2, затвердженого Законом України...» (наводиться назва Закону та джерело його опублікування).*

У переліку всі законодавчі акти розташовуються в хронологічному порядку за датою їх видання, а також з урахуванням дати їх опублікування у Відомостях Верховної Ради України.

Переліки законів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, готуються як у вигляді цілісного закону, так і у вигляді додатку до нього (якщо перелік налічує багато актів). В останньому випадку в додатку обов'язково зазначається, яким законом він затверджується.

Якщо є доцільність встановлення терміну набрання чинності таким законом, він, як і аналогічний закон про внесення змін, має складатися з двох розділів: затвердження переліку актів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, та термін набрання чинності.

Приклади:

а) Закон України *«Про визнання таким, що втратив чинність, пункту «і» статті 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф»*

*«Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є:***

1. Визнати таким, що втратив чинність, пункт «і» статті 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 19, ст. 259; 1993 р., № 24, ст. 270; 1996 р., № 41, ст. 192).

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування»;

б) Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президії Верховної Ради Української РСР» (Відомості Верховної Ради), 2002, № 51, ст. 371)

«У зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Визнати такими, що втратили чинність:

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 9 липня 1964 року «Про кримінальну відповідальність за посів південних маньчжурських і південних чуйських конопель» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1964 р., № 29, ст. 397);

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 29 квітня 1988 року «Про кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1988 р., № 19, ст. 481);

частину третю статті 1 Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 3 серпня 1988 року «Про відповідальність за порушення встановленого порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1988 р., № 33, ст. 808);

статтю 2 Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 19 січня 1990 року «Про відповідальність за порушення вимог, спрямованих на поліпшення екологічної обстановки в Українській РСР» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1990 р., № 5, ст. 60). 2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування»;

в) Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів»

«У зв'язку з прийняттям Закону України «Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів» Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Визнати такими, що втратили чинність з 1 січня 1996 року, законодавчі акти України в частині звільнення від

сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість згідно з переліком, що додається».

*«Додаток
до Закону України
«Про визнання такими,
що втратили чинність, деяких
законодавчих актів з питань
оподаткування підакцизних товарів»
від 22 грудня 1995 року*

ПЕРЕЛІК

законодавчих актів України, що втратили чинність

1. Пункт 5 статті 18 Закону України «Про зайнятість населення» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 14, ст. 170) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.

2. Частина перша статті 7 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 16, ст. 198; 1992 р., № 13, ст. 177) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.

3. Пункт 18 частини першої статті 20, частина друга статті 23, частини перша і друга статті 61 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 13, ст. 178, № 37, ст. 543) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.

4. *Стаття 21 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 25, ст. 261; 1993 р., № 28, ст. 277) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються».*

СУПРОВІДНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ПОДАЮТЬСЯ ІЗ ЗАКОНОПРОЕКТАМИ

1. Законопроект вноситься на реєстрацію разом з проектом постанови, яку пропонується Верховній Раді України прийняти за результатами його розгляду, списком авторів законопроекту, пропозицією щодо кандидатури доповідача на пленарному засіданні та пояснювальною запискою, яка має містити:

1) обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, цілей, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства;

2) обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття;

3) інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту.

2. У разі внесення законопроекту, реалізація якого впливає на видаткову та/або доходну частину державного чи місцевих бюджетів, до нього додаються фінансово-економічне обґрунтування (розрахунок розміру витрат) та пропозиція щодо покриття цих витрат.

3. Якщо реалізація законопроекту не впливає на видаткову та/або доходну частину державного чи місцевих бюджетів, про це зазначається в пояснювальній записці.

4. У разі внесення законопроекту, остаточне прийняття рішення щодо якого можливе лише за результатами

референдуму, ця обставина повинна бути зазначена у пояснювальній записці.

5. До законопроекту про внесення змін до законів додається порівняльна таблиця, яка містить редакцію відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону та нову його редакцію з урахуванням запропонованих змін.

6. Якщо законопроект вноситься за погодженням з відповідними органами виконавчої чи судової влади, до нього додається таке погодження.

*Методичні рекомендації підготовлено
Головним юридичним управлінням
Апарату Верховної Ради України.*

*Відповідальний за підготовку рекомендацій —
Заступник Керівника Апарату Верховної Ради України —
керівник Головного юридичного управління
Теплюк М. О.*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА СИСТЕМА «ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ» В ІНТЕРНЕТІ

З 1991 року в Апараті Верховної Ради України для інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої та правозастосовної діяльності формується база даних нормативно-правової інформації (далі — БД), яка представлена на офіційному веб-порталі Верховної Ради України за допомогою інформаційно-пошукової системи (далі — ІПС) «Законодавство України»*.

БД ІПС «Законодавство України» має інформаційно-довідковий характер і використовується у відповідності із Положенням про Веб-сайт Верховної Ради України у глобальній інформаційній мережі Інтернет, затвердженим Розпорядженням Голови Верховної Ради № 462 від 24.05.2001р.

БД ІПС «Законодавство України» представлена на офіційному веб-порталі Верховної Ради України для зовнішніх користувачів та містить, крім усіх документів, прийнятих Верховною Радою України, додатково нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, органів вищої судової влади України, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України, нормативно-правові акти міністерств і відомств, двосторонні та багатосторонні міжнародні договори, і є єдиною в Україні державною БД з такою кількістю повнотекстових документів із змінами та доповненнями, доступ до якої в мережі Інтернет є вільним для всіх користувачів. Кількість користувачів, які щоденно відвідують розділ

* Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/main/a#Find>

«Законодавство України», постійно збільшується: з 1–2 тисяч (у 2000 році) до більше ніж 90 тисяч на сьогоднішній день.

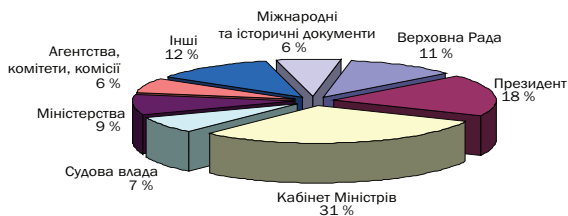

Рис. 1. Склад бази даних «Законодавство України»

Паперові копії зазначеної множини документів (рис. 1) отримуються Апаратом Верховної Ради України безпосередньо від суб'єктів нормотворення, а тому є можливість забезпечити повноту їх представлення в БД, відповідність електронних копій документів їх паперовим копіям, своєчасне внесення змін до документів цієї множини. Документи Верховної Ради України в БД, що доступна в Інтернет, займають 11 %.

Серед основних функцій в ІПС «Законодавство України» можна виділити швидкий контекстний пошук за словами та словосполученнями в текстах та назвах документів, пошук документів за реквізитами (за видавником, за типом документа, за датою прийняття, за номером документу, за номером та датою реєстрації в Міністерстві юстиції України), перегляд списків документів, структури списків (за видавниками, типами, роками та станом документів), пошук у назвах елементів структури, для видавників (органів влади, міжнародних організацій тощо) перехід на офіційні сайти органів влади, перегляд тексту редакцій документів, картки документів, де міститься інформація про історію, пов'язані документи, публікації, забезпечено можливість перегляду картки законопроекту та анотації документа англійською мовою тощо.

Прийняті документи Верховної Ради України мають зв'язки з проектами (починаючи з III скликання) і мають зворотні посилання з них. Списки документів Верховної Ради України можна переглянути за головними чи профільними комітетами, за сесіями та скликаннями. В картці документа також присутня інформація з системи «Законопроект» щодо переліку комітетів із зазначенням головного комітету.

Документ можна роздрукувати (є версія для друку), подивитися структуру тексту, зробити на нього постійне посилання на своєму сайті.

Текст документа може бути представлено в різних форматах — форматований текст, текст для копіювання в редактор, сигнальний файл. Великі документи поділено на частини для зменшення часу роботи скриптів і оптимізації вихідного трафіку.

Для переходу до потрібного місця по всьому тексту використовується зручний пошук слова чи фрази з кількістю входжень та підсвіткою знайдених слів або структура тексту.

У списках є функції сортування за датою та назвою, пошуку в назвах документів із списку, перегляду структури списку, показу кількості документів за роками тощо. Картки у списках позначено кольорами у відповідності із станом документа (не набрав чинність, чинний, втратив чинність).

Окремим розділом представлено статистику запитів щодо документів, які користувалися популярністю «Популярні документи». Створено розділи, де знаходяться списки первинних (базових) законодавчих актів, міжнародних документів, нові надходження за датою. За допомогою розділу «Параметри системи» є можливість індивідуального налаштування параметрів відображення пошукової форми системи.

ІПС «Законодавство України» надає довідкову інформацію щодо правил роботи з системою, правил здійснення пошукових запитів, в окремому розділі зібрані питання, з якими найчастіше звертаються користувачі системи.

МІЖНАРОДНІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

1. Міжпарламентський Союз (Inter-Parliamentary Union) (далі — МПС) — є міжнародною організацією парламентів, яку було засновано в 1889 р. Нині МПС об'єднує 162 повноправних та 10 асоційованих членів.

МПС, керуючись Статутом, працює на благо миру і співробітництва народів всього світу, заради встановлення та зміцнення представницької демократії. Існування МПС створює унікальну можливість для здійснення міжпарламентського діалогу на загальносвітовому рівні.

З цією метою МПА заохочує розширення контактів і обмін досвідом серед парламентів і парламентарів всіх країн, розглядає найактуальніші питання міжнародного масштабу і висловлює свою точку зору щодо їх розв'язання за допомогою парламентів і парламентарів, сприяє захисту і просуванню прав людини як визначного чинника парламентської демократії і розвитку, сприяє підвищенню обізнаності про найкращі зразки організації роботи парламентських установ, впровадженню інноваційних методів та форм їх роботи.

МПС підтримує зусилля Організації Об'єднаних Націй та тісно співпрацює з нею. Вона взаємодіє також з регіональними міжпарламентськими організаціями та міжнародними міждержавними і неурядовими організаціями, які поділяють її ідеали.

Статутними органами МПС є Асамблея, Керівна рада, Виконавчий комітет та Секретаріат. Асамблея (попередньо відома як Міжпарламентська конференція) є основним органом, який формує та висловлює позицію Міжпарламентського Союзу стосовно політичних проблем. Вона працює відповідно до Регламенту і збирає парламентаріїв з метою

вивчення та обговорення міжнародних проблем, розробки рекомендацій щодо шляхів їх розв'язання. За результатами засідань шляхом голосування Асамблея приймає резолюції стосовно подальших дій парламентів та урядів.

Асамблея МПС функціонує у форматі пленарних засідань, що відбуваються двічі на рік, а також комітетів, робочих груп і *ad hoc* (тимчасових) органів. Мандат і склад цих органів встановлюються Керівною радою. Зокрема, нині функціонують:

- Постійний комітет з питань миру та міжнародної безпеки;
- Постійний комітет з питань стабільного розвитку, фінансів і торгівлі;
- Постійний комітет з питань демократії та прав людини;
- Комітет з питань дотримання прав людини щодо парламентарів;
- Комітет з питань Близького Сходу;
- Комітет із сприяння дотриманню міжнародного гуманітарного права;
- Група фасилітаторів з кіпрських питань;
- Група радників МПС з питань ООН;
- Група радників з питань ВІЛ/СНІД;
- Координаційний комітет жінок-парламентарів;
- Група із гендерного партнерства.

Нині Постійна делегація Верховної Ради України у Асамблеї МПС складається з 25-ти народних депутатів України, які представляють різні комітети та політичні сили національного парламенту.

Офіційний Інтернет-сайт Міжпарламентського Союзу — <http://ipu.org/>

2. Міжпарламентська Асамблея країн — учасниць Співдружності Незалежних Держав (далі — МПА СНД) — міжнародна парламентська організація, міждержавний орган СНД. Вона заснована у 1992 р. як консультативний орган

для розробки рекомендаційних (модельних) законодавчих актів в цілях гармонізації національного законодавства і створення загальної нормативно-правової бази СНД.

МПА СНД складається з парламентських делегацій Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Росії, Таджикистану, Азербайджану, Грузії і Молдови, України.

Цей орган діє на основі Угоди про МПА СНД 1992 р., Конвенції про МПА СНД 1995 р., Регламенту МПА СНД 1992 р.

Пленарні засідання Асамблеї проходять не менше двох разів на рік. Організацію діяльності МПА СНД здійснює її Рада, яка складається з керівників парламентських делегацій. Голова Ради МПА СНД обирається таємним голосуванням з числа її членів строком на один рік.

В МПА СНД створено та працюють десять постійних комісій:

- з питань економіки і фінансів;
- з питань соціальної політики і прав людини;
- з політичних питань і міжнародної співпраці;
- з правових питань;
- з питань оборони і безпеки (на її базі з 2004 р. працює також Об'єднана комісія з питань по гармонізації законодавства в сфері боротьби з тероризмом, злочинністю та наркобізнесом у СНД);
- з питань культури, інформації, туризму і спорту;
- з вивчення досвіду державного будівництва і місцевого самоврядування;
- з аграрної політики, природних ресурсів та екології;
- з питань науки і освіти;
- контрольно-бюджетна комісія.

Засідання комісій відбуваються кілька разів на рік.

Постійнодіючим робочим органом МПА СНД є Секретаріат на чолі з Генеральним секретарем. Секретаріат розташовано у м. Санкт-Петербурзі.

Починаючи з 2006 р. у МПА СНД працює Міжнародний інститут моніторингу розвитку демократії, парламентаризму та дотримання виборчих прав громадян країн-учасниць МПА СНД (заснований на Київському виїзному засіданні Ради МПА СНД). Чисельність парламентської делегації України в МПА СНД — 25-ти народних депутатів України.

Більш детальна інформація про діяльність Міжпарламентської асамблеї СНД розміщена на її офіційному Інтернет-сайті — <http://iacis.ru/>

3. Міжпарламентська Асамблея Євразійського економічного співтовариства (далі — МПА ЄврАзЕС) створена 10 жовтня 2000 р. і стала новим форматом Міжпарламентського комітету Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російської Федерації і Республіки Таджикистан, який функціонував з 1996 р. Україна бере участь у її роботі в статусі спостерігача.

Діяльність МПА націлена на правове забезпечення відлагодженого функціонування організації Євразійського економічного співтовариства. Асамблея розробляє та узгоджує Основи законодавства, що набувають статусу актів прямої дії в державах-членах ЄврАзЕС, типові проекти законодавчих актів та інші нормативно-правові й рекомендаційні документи щодо гармонізації законодавств.

До складу МПА входять 106 депутатів, які делегуються парламентами держав — членів ЄврАзЕС (від Білорусі — 16 парламентарів, від Казахстану — 16, від Киргизії — 8, від Росії — 42, від Таджикистану — 8, від Узбекистану — 16). Парламентська делегація України (в якості спостерігача) налічує 6 народних депутатів. Засідання Асамблеї проводяться один раз в рік.

З метою вирішення поточних питань інтеграційної взаємодії, розробки і попереднього розгляду проектів нормативно-правових актів у МПА ЄврАзЕС створено шість постійних комісій, що складаються з членів Асамблеї:

- правових питань;
- питань економічної політики;
- з митного регулювання та прикордонної політики;
- з торгової політики та міжнародної співпраці;
- з агропромислової політики, природокористування та екології;
- з соціальної політики.

Керівництво діяльністю МПА ЄврАзЕС здійснює Голова, який переобирається кожні два роки. Голова МПА ЄврАзЕС і його заступники обираються з числа керівників палат парламентів.

Організацію діяльності МПА ЄврАзЕС здійснює виконавчий орган — Бюро МПА ЄврАзЕС, яке засідає двічі на рік. До його складу входять парламентарі держав — членів ЄврАзЕС (по два від кожного парламенту), у тому числі Голова МПА ЄврАзЕС і його заступники.

Секретаріат МПА ЄврАзЕС, очолюваний Відповідальним секретарем, здійснює взаємодію із спікерами палат національних парламентів, керівниками комітетів (комісій) парламентів, депутатами, а також з урядами, міністерствами (відомствами) та іншими державними органами і організаціями держав — членів ЄврАзЕС. Місце розташування Секретаріату МПА ЄврАзЕС — м. Санкт-Петербург.

Більш детально з діяльністю Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС можна ознайомитися на її офіційному Інтернет-сайті — <http://ipaeurasec.org/>

4. Парламентська Асамблея Ради Європи (Parliamentary Assembly of the Council of Europe) (далі — ПАРЕ) є одним з 3-х статутних органів Ради Європи поряд з Комітетом Міністрів та Європейським судом з прав людини. Вона була створена в 1949 р. і до 1974 р. мала назву Консультативної асамблеї Ради Європи.

Діяльність ПАРЕ направлена на об'єднання Європи через усвідомлення європейської спільності, захист індивідуальних

прав і парламентської демократії, розвиток системи загальноєвропейських конвенцій та угод у цілях узгодження соціальної і правової політики та законодавства держав-членів Ради Європи.

Асамблея діє на основі Статуту РЄ і власного Регламенту та включає представників парламентів 47 країн — Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Бельгія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Великобританія, Угорщина, Німеччина, Греція, Грузія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Македонія, Мальта, Молдавія, Монако, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сан-Марино, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чорногорія, Чехія, Швейцарія, Швеція, Естонія. Статус спостерігача мають Канада, Ізраїль, Мексика. В якості спеціального гостя в діяльності ПАРЕ бере участь Республіка Білорусь, в якості «партнерів за демократію» — Марокко та Палестина.

Загальна чисельність депутатського корпусу ПАРЕ — 636 парламентарів (318 представників і 318 їх заступників).

ПАРЕ очолює Президент, який обирається раз на три роки.

Щорічні сесії ПАРЕ складаються з 4 пленарних засідань, що проводяться в січні, квітні, червні і вересні. Робота з планування та підготовки засідань Асамблеї здійснюється у співробітництві між 8-ма профільними комітетами та Бюро, до якого входять Президент і 20 його заступників, керівники політичних груп і голови комітетів. Бюро уповноважене готувати Порядок денний сесій ПАРЕ, підтримувати регулярні контакти з парламентами держав і міжнародними організаціями.

Перелік комітетів, до складу яких входять члени Постійних парламентських делегацій, включає наступні:

- з політичних питань і демократії;
- з юридичних питань і прав людини;

- з соціальних питань, з питань здоров'я та стабільного розвитку;
- з питань міграції, біженців і переміщених осіб;
- з питань культури, науки, освіти та медіа;
- з питань рівності та недискримінації;
- з почесних обов'язків та зобов'язань держав — членів Ради Європи (Моніторинговий комітет);
- з регламенту, імунітету та інституційних питань.

У ПАРЕ утворені партійні групи (фракції): європейська народна партія (EPP/CD), група соціалістів (SOC), група європейських демократів (EDG), альянс лібералів і демократів за Європу (ALDE), група об'єднаних європейських лівих (UEL). При цьому парламентарі мають право зберігати статус «незалежних».

Послідовність роботи Асамблеї у період між сесіями забезпечується Постійним комітетом, до якого входять члени Бюро, голови профільних комітетів, ряд інших членів, які призначаються ПАРЕ. Постійний комітет ПАРЕ скликається не рідше 2-х разів на рік.

ПАРЕ координує свою діяльність з роботою Комітету Міністрів Ради Європи через функціонування Спільного комітету. В ньому представлені Президент ПАРЕ, члени Бюро, представники міністрів закордонних справ держав — членів Ради Європи і по одному парламентарю від кожної національної делегації, що не бере участі в Бюро.

Асамблея є ініціатором опрацювання значного кола питань загальноєвропейського значення, уповноважена надавати консультації стосовно проектів міжнародних договорів, що розробляються Комітетом Міністрів; обирати суддів Європейського суду з прав людини, Комісара з прав людини, Генерального секретаря та заступника Генерального секретаря РЕ, а також Генерального секретаря Асамблеї.

У результаті роботи ПАРЕ приймає численні резолюції та рекомендації, а також готує доповіді та висновки, що містять

настанови для Комітету Міністрів, інших органів РЄ, урядів, парламентів і політичних партій держав-членів.

Штаб-квартира Ради Європи, де проводяться пленарні засідання ПАРЄ, знаходиться у м. Страсбурзі (Франція).

До складу Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи згідно з встановленими квотами мають входити 24 народних депутата України (12 постійних членів та 12 їх заступників).

Офіційний Інтернет-сайт Парламентської Асамблеї Ради Європи — <http://assembly.coe.int/>

5. Парламентська асамблея Організації з безпеки та співробітництва в Європі (Parliamentary Assembly of the Organisation for Security and Cooperation in Europe) (далі — ПА ОБСЄ) є одним з центральних інститутів ОБСЄ, що відіграє важливу роль у процесі вирішення завдань всієї Організації. ПА ОБСЄ створена в 1991 р.

Головною метою Асамблеї є розвиток міжпарламентського діалогу, за допомогою якого здійснюється поширення та посилення демократії в регіоні ОБСЄ, оцінка стану реалізації цілей ОБСЄ, розробка механізмів попередження та розв'язання конфліктів, сприяння їх ефективному застосуванню тощо.

До її складу входять 320 представників національних парламентів 55 країн-учасниць ОБСЄ: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Беларусь, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Великобританія, Угорщина, Німеччина, Греція, Грузія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Канада, Кіпр, Киргизія, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Македонія, Мальта, Молдова, Монако, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сан-Марино, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Таджикистан, Туркменістан, Туреччина, Узбекистан, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чорногорія, Чехія, Швейцарія, Швеція, Естонія. Ватикан має право направляти

2-х представників на сесії ПА ОБСЄ в якості почесних гостей.

Кожного року ПА ОБСЄ збирається на Зимове засідання — в лютому та на Щорічну сесію — в липні. Основними органами Асамблеї є:

- Постійний комітет, до якого входять керівники національних делегацій та члени Бюро;

- Бюро, яке складається з Президента ПА ОБСЄ, дев'яти Віце-президентів, представників Загальних комітетів та Скарбника);

- Загальні комітети, компетенція яких розподілена відповідно до трьох основних розділів Заключного Гельсінського акту: 1) політичні питання та безпека; 2) економічні питання, наука, технології та навколишнє середовище; 3) демократія, права людини та гуманітарні питання.

Основною функцією зазначених комітетів є обговорення та схвалення резолюцій, що в подальшому розглядаються Асамблеєю, яка в результаті приймає заключну декларацію та низку резолюцій. Іноді для розгляду окремих питань створюються спеціальні комітети. Так, нині працюють спеціальні комітети у справах Білорусі та Молдови, а також Комітет з прозорості та підзвітності.

Діяльність ПА ОБСЄ здійснюється у таких формах:

- спостереження за виборами;

- польові візити спеціальних місій у райони, де існують «заморожені» конфлікти або в яких спостерігається наявність потенційної загрози миру та демократії в регіоні ОБСЄ, з метою надання підтримки;

- субрегіональна економічна співпраця;

- парламентські конференції та семінари з розвитку та зміцнення демократії через парламентське співробітництво;

- присудження премії ОБСЄ в галузі журналістики і демократії;

— міжнародна програма підтримки молодих дослідників ПА ОБСЄ.

Парламентська асамблея співпрацює з Діючим Головою ОБСЄ, Трійкою, Генеральним секретарем ОБСЄ, іншими інститутами ОБСЄ, що знаходяться у різних європейських містах — Відні, Варшаві, Гаазі, Празі, та місіями ОБСЄ на місцях.

Центральним органом, який підтримує зв'язок з національними парламентськими делегаціями ОБСЄ, іншими інститутами ОБСЄ та Асамблеєю є Міжнародний секретаріат, розташований у м. Копенгагені (Данія). Під керівництвом Генерального секретаря та його двох заступників Секретаріат організує всі засідання Асамблеї, надає допомогу Президенту ПА ОБСЄ, Бюро, керівництву Загальних комітетів та членам спеціальних комітетів.

Згідно з Правилами процедури ПА ОБСЄ Україні в Асамблеї надано 8 місць (8 постійних членів та 8 їхніх заступників). Порядок формування Постійної делегації Верховної Ради України у ПА ОБСЄ визначається Положенням «Про Постійну делегацію Верховної Ради України у Парламентській асамблеї Організації з безпеки і співробітництва в Європі». Склад Постійної делегації формується на основі квот депутатських фракцій та затверджується Розпорядженням Голови Верховної Ради України.

Важливо, що у грудні 2012 р. під час засідання Ради міністрів ОБСЄ Україні офіційно перебирає головування в ОБСЄ, яке триватиме протягом усього наступного року. Це передбачає безпосередню участь у процесах політичного керівництва Організацією, визначення та реалізації пріоритетів її подальшої діяльності.

Офіційний Інтернет-сайт Парламентської асамблеї ОБСЄ: <http://www.oscepa.org/>

6. Парламентська асамблея Центральноєвропейської ініціативи (Parliamentary Assembly of the Central European

Initiative) (далі — ЦЄІ) була заснована у 1989 р., як міждержавний форум для політичного, економічного і культурного співробітництва. Нині головною метою ЦЄІ є сприяння сталому розвитку регіональної співпраці задля ефективної європейської інтеграції. До складу цієї організації входять 18 країн: Албанія, Австрія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Італія, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Чорногорія та Україна.

Парламентський вимір діяльності ЦЄІ визнається одним із трьох основних напрямів поряд з урядовим і економічним, адже покликаний сприяти виконанню статутних завдань організації на рівні парламентів, що координують свою діяльність з урядами та усіма органами ЦЄІ.

Він забезпечується на підставі Регламенту, прийнятого у 2006 р., через діяльність декількох органів: Парламентської асамблеї, Парламентського комітету, Постійного комітету, трьох Загальних комітетів (у політичних та внутрішніх справах, у економічних справах, у справах культури), та Підкомітету з питань співробітництва з міжнародними та регіональними парламентськими організаціями.

Засадами роботи зазначених органів є поглиблення партнерства у просуванні та зміцненні принципів парламентської демократії, поваги та дотримання прав людини у відповідності із нормами і стандартами Ради Європи та ОБСЄ.

Парламентська асамблея збирається на щорічні осінні пленарні сесії. Її Президентом є керівник парламентської делегації тієї держави, яка головує в ЦЄІ. При цьому головування змінюється щорічно. Головуюча держава набуває повноважень прийняти та організувати пленарну сесію Парламентської асамблеї, а також щорічне засідання Парламентського комітету на своїй території.

Постійний комітет, що складається з Президента, двох Віце-президентів, голів Загальних комітетів та керівників

національних парламентських делегацій, уповноважений забезпечувати послідовне та ефективне функціонування органів Парламентського виміру ЦЄІ у міжсесійний період.

Загальні комітети, до складу кожного з яких входить третина складу Асамблеї, проводять робочі засідання на передодні пленарних сесій. Уповноважені парламентарі-представники кожного Загального комітету готують тематичні доповіді, які презентуються для загального обговорення під час сесії Асамблеї.

Результатами роботи Асамблеї є рішення з будь-яких питань, віднесених до її компетенції, що ухвалюються шляхом голосування. По завершенні пленарної сесії ПА ЦЄІ приймає Заключну декларацію, яка передається до розгляду під час засідань міністрів закордонних справ і голів урядів держав-членів ЦЄІ.

В ЦЄІ налагоджена взаємодія органів парламентського виміру з іншими структурами організації і представники ПА запрошуються для участі у всіх зустрічах високого рівня та інших заходах.

Постійна парламентська делегація України у ПА ЦЄІ налічує 12 народних депутатів (6 постійних членів та 6 їх заступників).

Україна розглядає ЦЄІ як важливий механізм інтеграції до європейського економічного та політичного простору, а також зміцнення стабільності в регіоні та подальшого розвитку всебічних відносин між державами-членами організації та макрорегіонами.

Протягом 2012 р. Україна головувала у ЦЄІ, просуваючи пріоритети розвитку Дунайського Єврорегіону (в сферах інфраструктурного розвитку, транспорту, транскордонної мобільності, туризму) у рамках відповідної стратегії Європейського Союзу, відстоюючи політичну позицію щодо нагальності формалізації відносин ЦЄІ та ЄС, отримання цією

організацією статусу спостерігача в ООН, а також створення Мережу громадянського суспільства у рамках ЦЄІ.

Діяльність ЦЄІ забезпечується Секретаріатом, очолюваним Генеральним секретарем. Штаб-квартира організації розташована в м. Трієсті (Італія).

Офіційний Інтернет-сайт організації — <http://cei.org/>

7. Парламентська асамблея Чорноморського економічного співробітництва (Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation Organisation) (далі — ПАЧЕС) створена 26 лютого 1993 р. як парламентський формат діяльності ОЧЕС. ПАЧЕС стала ефективним інструментом міжпарламентського діалогу в Чорноморському регіоні. До її складу входять 76 парламентарів, які представляють 12 держав-членів ОЧЕС — Азербайджану, Албанії, Вірменії, Болгарії, Греції, Грузії, Молдови, Росії, Румунії, Сербії, Туреччини та України. Народні Збори Єгипту, Кнесет Держави Ізраїль, Народні Збори Словацької Республіки, Бундестаг ФРН, Парламент Франції та Парламент Республіки Білорусь мають статус спостерігачів.

ПАЧЕС сприяє мобілізації зусиль національних парламентів, направлених на консолідацію демократичних цінностей, верховенства права, зміцнення плюралістичного суспільства і ринкової економіки.

Головною задачею Асамблеї є створення правової бази для успішного багатомірного економічного, політичного і культурного співробітництва в Чорноморському регіоні шляхом прийняття законодавства, необхідного для реалізації рішень, що приймаються главами держав та урядів або міністрами закордонних справ країн-членів ОЧЕС, а також забезпечення сприяння національним парламентам в ухваленні законів, необхідних для реалізації проектів, які розробляються в рамках організації.

ПАЧЕС діє на основі власного Регламенту. Згідно з ним двічі на рік проводиться сесія (осіння і весняна) Генеральної

асамблеї, яка є вищим керівним органом ПАЧЕС. Президентом Асамблеї є спікер парламенту однієї з країн-учасниць, яка головує в Організації. Термін його обрання складає 6 місяців. Передача головування в ПАЧЕС здійснюється за принципом ротації в алфавітному порядку англійської абетки.

В Україні пройшли 4 сесії Генеральної асамблеї — Друга (листопад 1993 р.), Чотирнадцята (грудень 1999 р.), Двадцять п'ята (червень 2005 р.), а також Тридцять сьома сесії ПАЧЕС (червень–липень 2011 р.).

Структура ПАЧЕС включає:

1. Бюро, до складу якого входять Президент і п'ять Віце-президентів, які обираються строком на два роки (вирішує поточні питання роботи Асамблеї у період між сесіями);

2. Постійний комітет, який складається з голів національних делегацій, членів Бюро та голів трьох спеціалізованих комітетів (працює за принципом консенсусу, затверджує порядок денний Асамблеї та координує роботу спеціалізованих комітетів).

3. Комітет із економічних, торгових, технологічних і екологічних питань;

4. Комітет з правових і політичних питань;

5. Комітет із культури, освіти і соціальних питань.

Комітети Асамблеї проводять періодичні засідання в країнах-членах ПАЧЕС у період між сесіями Генеральної асамблеї і в координації з Міжнародним секретаріатом ПАЧЕС забезпечують підготовку відповідних рішень Асамблеї. З метою надання технічного сприяння у підготовці рішень Асамблеї можуть бути створені робочі групи ПАЧЕС.

За результатами пленарних сесій Генеральна асамблея ухвалює рекомендації, які передаються на розгляд Ради міністрів закордонних справ ОЧЕС, а також доповіді та інші документи. Протягом вісімнадцяти років Асамблея ухвалила близько 125 рекомендацій, що стосуються гармонізації законодавства, митних процедур, банківської справи та фінансів,

торгівлі та бізнесу, зовнішньоторговельних режимів, уникнення подвійного оподаткування, транспорту і зв'язку, створення зони вільної торгівлі в регіоні ОЧЕС, захисту навколишнього середовища, боротьби з організованою злочинністю та тероризмом, збереження культурної спадщини, освіти, попередження та ліквідація наслідків стихійного лиха та техногенних катастроф тощо.

Крім того Асамблея періодично ухвалює заяви та декларації з регіональних і міжнародних питань.

У рамках Асамблеї відбуваються міжнародні конференції, семінари, круглі столи, здійснюється моніторинг парламентських виборів у країнах-учасниках. Під егідою ПАЧЕС проводяться зустрічі губернаторів та мерів Чорноморських столиць, керівників національних телерадіокомпаній, фестивалі дітей та юнацтва тощо.

ПАЧЕС активно співпрацює з іншими міжнародними та регіональними міжпарламентськими структурами — Європейським парламентом, Міжпарламентським союзом, ПАРЄ, ПА ОБСЄ, ПА НАТО, МПА СНД, Парламентським виміром ЦЄІ тощо.

Міжнародний секретаріат ПАЧЕС розташовується в м. Стамбул (Туреччина). Генеральний секретар — Кирило Третьак (Україна).

Кількість місць кожної країни в Асамблеї визначається за квотами (квота України — 9 місць), які встановлені відповідно до кількості населення кожної з країн.

Офіційний Інтернет-сайт Парламентської асамблеї ОЧЕС — <http://pabsec.org/>

8. Парламентська асамблея Організації за демократію та економічний розвиток (Organization for Democracy and Economic Development) (далі — ГУАМ). Заснування ГУАМ як політико-консультативного форуму у складі 4-х країн (України, Азербайджану, Грузії й Молдови) відбулося 10 жовтня 1997 р. у м. Страсбурзі (Франція) у ході Самміту

Ради Європи, під час якого було схвалено Спільне комюніке глав України, Грузії, Азербайджану й Молдови. У цьому документі зафіксовано рівень політичного зближення й практичного співробітництва між цими країнами, спільність їхніх позицій з ключових міжнародних проблем й сприйняття процесів на пострадянському просторі.

Парламентський орган ГУАМ — Парламентська асамблея (ПА ГУАМ) створений за рішенням голів парламентів Азербайджану, Грузії, Молдови та України.

ПА ГУАМ створена з метою:

- подальшого зміцнення принципів демократії і верховенства права, забезпечення поваги основних прав і свобод людини, а також розвитку ринкової економіки в країнах ГУАМ;
- розвитку дружніх відносин і співробітництва між парламентами країн ГУАМ;
- сприяння соціально-економічному розвитку, розширенню торгово-економічних зв'язків, розбудові й ефективно-му використанню транспортно-комунікаційних магістралей;
- зміцнення регіональної безпеки, боротьби з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю і незаконним обігом наркотиків;
- поглиблення співпраці в області науки, культури і гуманітарній сфері;
- розвитку договірно-правової бази співробітництва в рамках ГУАМ;
- сприяння реалізації рішень, прийнятих Главами держав ГУАМ;
- сприяння взаємодії парламентаріїв країн — учасниць ГУАМ у різних структурах міжпарламентської взаємодії.

ПА ГУАМ працює у відповідності до Правил процедури, які передбачають, що Асамблея складається з членів парламентських делегацій держав — учасниць Ялтинської Хартії ГУАМ від 7 червня 2001 р. і Декларації про створення Парламентської асамблеї ГУАМ від 23 вересня 2004 р.

У випадку припинення членства в національному парламенті їхнє членство в Асамблеї припиняється після обрання або призначення наступника. Склад кожної національної парламентської делегації формується з 6-ти представників.

Асамблея сприяє удосконаленню законодавчої бази у сфері розвитку торгово-економічного, культурного і політичного співробітництва між країнами ГУАМ, включаючи імплементацію рішень, що приймаються на зустрічах Глав країн ГУАМ; укріпленню і розвитку демократичних інститутів у країнах ГУАМ; розвитку співробітництва ГУАМ з міжнародними і регіональними організаціями.

Робочими органами Асамблеї є Бюро Асамблеї і Комітети Асамблеї.

Бюро Асамблеї складається з голів національних парламентських делегацій. Бюро приймає рішення на основі консенсусу. Його засідання проводяться один раз на рік перед сесією ПА ГУАМ. За пропозицією Голови або не менш двох національних парламентських делегацій можуть проводитися позачергові засідання.

Сесії Асамблеї відбуваються один раз на рік. Кворум засідання Парламентської асамблеї ГУАМ досягається за умови присутності всіх національних парламентських делегацій. Кожна національна парламентська делегація має один голос. Рішення приймаються консенсусом у формі резолюцій, рекомендацій Раді міністрів закордонних справ країн — учасниць ГУАМ, а також директив робочим органам Асамблеї.

ПА ГУАМ працює у форматі трьох комітетів:

- Комітет з політичних і правових питань;
- Комітет з торгово-економічних питань;
- Комітет з питань науки, культури й освіти.

Кожна національна парламентська делегація має по 2 представника у кожному комітеті. Вони пропонуються національними делегаціями з урахуванням збалансованості складу. Затвердження складу комітетів віднесено до

компетенції Бюро Асамблеї. У випадку відсутності кого-небудь із членів комітету, його місце може бути зайнято іншим членом тієї ж національної делегації. Однак ніхто з членів делегації не може мати більш одного голосу.

Комітети можуть обговорювати будь-які питання діяльності ГУАМ, що належать до сфери їхньої компетенції. Крім того комітети розглядають усі питання, які надходять до них відповідно до рішень, прийнятих Асамблеєю або Бюро.

Засідання комітету скликає його Голова під час щорічної сесії Асамблеї. Комітет обирає доповідача, який відповідає за підготовку тематичної доповіді для комітету і представлення відповідного проекту резолюції. Комітет обговорює доповідь і приймає резолюцію (рекомендацію, директиву) для схвалення Асамблеєю.

Взаємини між ПА ГУАМ та іншими органами організації базуються на положеннях Ялтинської Хартії ГУАМ від 7 червня 2001 р. Спільні заходи різних органів ГУАМ можуть організовуватися з метою подальшого розвитку співробітництва в рамках об'єднання.

Координація співробітництва на галузевому рівні покладеться на робочі групи. У рамках ГУАМ працюють наступні міжвідомчі органи:

- Робоча група з питань економіки та торгівлі;
- Робоча група з питань енергетики;
- Робоча група з питань транспорту;
- Робоча група з питань інформаційних технологій;
- Робоча група з питань культури, науки і освіти;
- Робоча група з питань туризму;
- Робоча група з питань боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та розповсюдженням наркотиків;
- Робоча група з надзвичайних ситуацій.

Представники інших органів ГУАМ на запрошення Асамблеї можуть брати участь у її відкритих засіданнях.

Звіти про засідання Асамблеї, Бюро і комітетів щодо прийнятих рішень зберігаються в Інформаційному офісі ГУАМ, що розташований у м. Києві.

Офіційними мовами ПА ГУАМ є англійська і російська, офіційний Інтернет-сайт організації — <http://guam-organization.org/>

9. Парламентська асамблея Організації Північноатлантичного договору (Parliamentary Assembly of the north Atlantic Treaty Organization) (далі ПА НАТО) є міжнародною парламентською організацією, що створена в 1955 р. (до 1966 р. мала назву «Конференція парламентарів НАТО», в 1966–1998 рр. — «Північноатлантична асамблея») та об'єднує представників парламентів 28 держав-членів Альянсу: Албанії, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Данії, Естонії, Ісландії, Іспанії, Італії, Канади, Латвії, Литви, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Сполучених Штатів Америки, Туреччини, Угорщини, Франції, Хорватії, Чехії.

До основних цілей організації відносяться: зміцнення співпраці і взаєморозуміння між державами-членами НАТО, забезпечення офіційного каналу зв'язку між національними парламентами і керівними органами НАТО.

Парламентська асамблея НАТО є цілком незалежною від Альянсу, проте забезпечує зв'язок між парламентами країн і Альянсом, що дає можливість урядам держав брати до уваги інтереси Альянсу при формуванні національного законодавства.

Членами ПА НАТО є парламентарі, делеговані національними парламентами держав-членів НАТО відповідно до їх власних процедур на основі представництва, у кількості залежно від чисельності населення кожної відповідної держави, що, таким чином, відображає найширший спектр політичних позицій її учасників.

У роботі Асамблеї беруть участь також і делегації держав, що мають статус асоційованих членів. Крім того, на заходи

ПА НАТО запрошуються спостерігачі з різних країн і міжнародних організацій. ПА НАТО діє на основі Регламенту.

Бюро Асамблеї складається з Президента, п'яти Віце-Президентів, Скарбника, і Генерального Секретаря.

Бюро Асамблеї проводить свої засідання тричі на рік до засідання Постійного комітету. Спеціальні засідання Бюро можуть бути скликані Президентом або на вимогу більшості членів Бюро з метою розгляду термінових і конкретних питань.

Для підготовки докладів, проектів резолюцій і рекомендацій у ПА НАТО утворені робочі органи — комітети:

- Комітет з політичних питань;
- Комітет з питань оборони і безпеки;
- Комітет з питань економіки і безпеки;
- Комітет з цивільного виміру безпеки;
- Комітет з питань науки і технології.

Ці комітети проводять дослідницьку роботу і, водночас, є форумом для дискусій. Комітети вивчають і досліджують всі актуальні питання, що відносяться до їх компетенції. Засідання комітетів відбуваються регулярно протягом року. Комітети підзвітні пленарним сесіям Асамблеї. Для опрацювання окремих специфічних питань під егідою комітетів створюються відповідні підкомітети.

Асамблея є важливим форумом для оцінки парламентської та громадської думки щодо питань діяльності Альянсу. У цьому контексті Асамблея відіграє хоча й опосередковану, але важливу роль у формуванні політики держав-членів та партнерів. Рекомендації та рішення Асамблеї передаються урядам і парламентам країн, іншим структурам НАТО, а також Генеральному секретарю НАТО, які після вивчення та узагальнення формують відповіді, спираючись на зміст обговорень, рекомендацій, дискусій, що відбувалися у Північноатлантичній раді.

Роль Асамблеї у розвитку відносин з Верховною Радою України визначена у Хартії про особливе партнерство 1997 р.,

в якій міститься заклик до розширення діалогу та співпраці між Парламентською Асамблеєю та Верховною Радою України.

Відтоді формується Постійна делегація парламенту України в ПА НАТО. Вона включає 8 народних депутатів України. З огляду на статус асоційованого члена, делегація має право виступати на засіданнях, брати участь в їх обговоренні резолюцій, декларацій та інших документів ПА НАТО, пропонувати внесення поправок до згаданих документів, проте не має права вирішального голосу.

Роботу сесій ПА НАТО, засідань комітетів і підкомітетів забезпечує Міжнародний секретаріат ПА НАТО, який розташовано в м. Брюсселі (Бельгія).

Офіційний Інтернет-сайт Парламентської асамблеї НАТО — [http: //Nato-pa.int/](http://Nato-pa.int/)

10. Парламентська Асамблея ЄС-Східні сусіди (ПА ЄВРОНЕСТ) є парламентською установою Східного Партнерства між Європейським Союзом та його Східноєвропейськими партнерами, до якої в цілому може бути застосована Стаття 49 Угоди про Європейський Союз. Парламентська Асамблея ЄВРОНЕСТ заснована на спільних інтересах та зобов'язаннях, а також на принципах диференціації, спільної власності та відповідальності.

Пропозиція щодо її заснування була висловлена на Празькому Самміті Східного Партнерства, що проходив у Празі (Чеська Республіка) 7 травня 2009 року, в рамках Східного Партнерства Європейський Союз та Східноєвропейські партнери.

На зустрічі у м. Брюссель 3 травня 2011 року члени Європейського Парламенту та члени Парламентів Східноєвропейських партнерів підписали Установчий Акт ПА ЄВРОНЕСТ.

Парламентська Асамблея ЄВРОНЕСТ покликана сприяти підтримці, просуванню та консолідації Східного Партнерства

в практичному сенсі шляхом забезпечення діяльності усіх чотирьох тематичних платформ, а саме:

- питання щодо фундаментальних цінностей, включаючи демократію, верховенство права, повагу до прав людини та її фундаментальних свобод, а також питання щодо ринкової економіки, сталого розвитку та належного державного управління;

- подальша економічна інтеграція між ЄС та його Східноєвропейськими партнерами, підтримуючи реформи в країнах Східноєвропейських Партнерах в соціально-економічній сфері, а також торгівлі та лібералізації інвестицій, що веде до узгодження із законами та стандартами ЄС з метою утворення мережі поглиблених та всеохоплюючих зон вільної торгівлі;

- спільна енергетична підтримка і механізми безпеки та гармонізація енергетичних політик Східноєвропейських партнерів;

- сприяння міжлюдським контактам та прискорення взаємодії між громадянами Європейського Союзу та Східноєвропейських Партнерів, зокрема, між молоддю; сприяння культурній взаємодії та міжкультурному діалогу, а також підтримка освіти, наукових досліджень, розвитку інформаційного та медіа суспільства.

Для участі в роботі Парламентської Асамблеї ЄВРОНЕСТ парламент має:

- бути частиною конституційної системи однієї з країн-учасниць Східного Партнерства;

- бути обраним відповідно до зобов'язань ОБСЄ, а також інших міжнародних стандартів щодо проведення демократичних виборів;

- мати обов'язком захист та сприяння дотриманню прав та основних свобод людини, плюралістичної демократії та верховенства права.

Парламентська Асамблея ЄВРОНЕСТ повинен бути об'єднаною Асамблеєю і складатися з двох складових частин,

сформованих членами з Європейського Парламенту та парламентів Східноєвропейських партнерів.

У структурі ПА ЄВРОНЕСТ передбачається Пленарне засідання Парламентської Асамблеї ЄВРОНЕСТ, Бюро, Комітети та Секретаріат.

Пленарне засідання Парламентської Асамблеї ЄВРОНЕСТ має прийняти її Регламент кваліфікованою більшістю в дві третини голосів від присутніх членів, у якому має бути повною мірою відображено її склад та повноваження і функціонування її структурних підрозділів.

Регламентом постійних комітетів ПА ЄВРОНЕСТ передбачається створення чотирьох постійних комітетів:

- Комітет з політичних питань, прав людини та демократії;
- Комітет з питань економічної інтеграції, зближення правових норм та конвергенції з політиками ЄС;
- Комітет з енергетичної безпеки;
- Комітет з соціальних питань, освіти, культури та громадянського суспільства.

11. Міжпарламентська Асамблея Православ'я (МАП) є міжпарламентським органом, що був створений за ініціативою Грецького Парламенту. У МАП беруть участь парламентські делегації наступних парламентів-членів організації: Албанії, Armenії, Беларусі, Болгарії, Грузії, Греції, Казахстану, Кіпру, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, Російської Федерації, Румунії, Сербії, Словачії, України, Фінляндії, Чорногорії, Чеської Республіки, Естонії, а також депутатські групи з Австралії, США, Азії та Африки.

Органами Асамблеї є Генеральна Асамблея та Міжнародний Секретаріат. Генеральна Асамблея є вищим органом МАП, що складається з парламентських делегацій всіх країн-учасниць. Її роботою керує Президент Генеральної Асамблеї, який обирається пленумом Генеральної Асамблеї. Генеральна Асамблея скликається раз на рік у червні. Генеральний

секретар, заступник Генерального секретаря, скарбник та сім членів, складають Міжнародний Секретаріат МАП. Міжнародний Секретаріат несе відповідальність за формування своїх 8 комісій: Фінансової комісії, Комісії з прав людини, Комісії з освіти, Комісії з регламенту, Комісії з соціальної діяльності, Комісії з культури, Комісії з біоетики та Комісії з міжнародної політики. Строк повноважень членів Міжнародного Секретаріату, Президента Генеральної Асамблеї та членів Комісій два роки.

Постійна парламентська делегація України у Міжпарламентській Асамблеї Православ'я складається з 8 осіб. Офіційний Інтернет-сайт Міжпарламентської Асамблеї Православ'я — <http://eia.org/>

12. Парламентська Асамблея Західноєвропейського союзу (Assembly of the Western European Union or European Security and Defence Assembly) (далі — ЗЄС) є військово-політичною організацією, створеною за Брюссельським договором в 1948 р.

Парламентська асамблея Західноєвропейського союзу (ПА ЗЄС) утворена в 1954 р. на підставі зміненого Брюссельського договору про співпрацю з питань безпеки і оборони. З 2003 р. форум також має назву «Європейська асамблея з питань безпеки і оборони».

Україні бере участь в пленарних засіданнях Асамблеї і засіданнях комітетів без права вирішального голосу.

Асамблея збирається на пленарні засідання двічі на рік, проте протягом року відбуваються засідання комітетів, конференції і колоквіуми.

Відповідно до Брюссельського договору уряди держав-членів Західноєвропейського союзу повинні надавати Асамблеї письмові звіти про їхню діяльність з реалізації Європейської політики з питань безпеки та оборони (ЄПБО). Асамблея приділяє особливу увагу питанням, пов'язаним з виконанням миротворчих операцій на Балканах, Близькому Сході та Африці.

Парламентарі вивчають урядові звіти і виробляють рекомендації урядам, які зобов'язані надати Асамблеї відповіді з врахуванням запропонованих рекомендацій. Метою цієї роботи є гарантування співробітництва між урядами та національними парламентами на загальноєвропейському рівні, оскільки за умов міжпарламентського контролю міждержавна політика є більш прозорою, демократичною і відповідальною.

Делегація Верховної Ради України бере участь у сесійних засіданнях Асамблеї ЗЄС з 2001 р. за запрошеннями. У жовтні 2003 р. їй наданий статус постійного запрошеного в ПА ЗЄС, що надає їй право брати участь в роботі сесій без права голосу — делегацією у складі 6-ти членів, а в роботі комітетів Асамблеї — делегацією з 2 членів.

Місце розташовування Секретаріату Асамблеї Західноєвропейського Союзу — м. Париж (Франція). Робочими мовами ЗЄС є англійська та французька.

Офіційний Інтернет-сайт — <http://assembly-weu.org>.

13. Європейський парламент (European Parliament) (далі — ЄП) є єдиним представницьким інститутом ЄС, до складу якого входять 736 представників 27-ми держав-членів Європейського Союзу: Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка, Швеція.

Члени ЄП обираються прямим, вільним та таємним голосуванням на п'ятирічний термін відповідно до національного законодавства держав-членів

Європарламент діє незалежно від держав-членів ЄС. Відповідно до Лісабонського договору Парламент має практично рівні з Радою Міністрів (далі — Рада) законодавчі повноваження. Його повноваження та діяльність регламентується положеннями установчих договорів та Правилами процедур ЄП.

Європейський парламент (окремі члени та профільні комітети) має право законодавчої ініціативи. Проте в ЄП рідко виникає потреба у використанні права законодавчої ініціативи, оскільки він разом Європейською Комісією (далі — Комісія) узгоджує та приймає план законопроектних робіт на поточний рік, про що ухвалюється відповідна резолюція. Здебільшого парламент використовує це право задля вирішення питань, пов'язаних із його внутрішньою діяльністю, адже законодавчу владу, а також повноваження щодо прийняття бюджету ЄС, ЄП поділяє з Радою. Крім того, ЄП уповноважений здійснювати політичний контроль і проводити широкі консультації щодо законотворчості в ЄС.

Депутати ЄП можуть бути одночасно також і членами національних органів законодавчої влади. Європейські парламентарі не згруповані в національні делегації, а створюють політичні групи на основі спільних політичних уподобань, що забезпечує формування європейської політичної свідомості й вираження політичної волі громадян Союзу. Це обумовлює важливу роль Європейського парламенту як інституту з політичного лобіювання процесів європейської інтеграції.

Наразі в Європарламенті діють 7 політичних груп: Європейська народна партія (християнські демократи), Прогресивний альянс соціалістів і демократів у Європейському парламенті, Альянс лібералів і демократів за Європу, Зелені/Європейський вільний альянс, Група європейських консерваторів і реформістів, Конфедеративна група європейських об'єднаних лівих — Північних зелених лівих, Європа свободи й демократії.

Для формування політичних груп необхідно 25 членів ЄП, які представляють, принаймні, одну чверть держав-членів. Депутати ЄП можуть бути членами тільки однієї політичної групи. Деякі члени ЄП не належать ні до однієї політичної групи, і вони мають статус «недолучених» членів.

Перед кожним голосуванням на пленарному засіданні політичної групи вивчають звіти, складені парламентськими комітетами щодо законодавчих пропозицій і таблиці поправок до них. Позиція політичної групи виробляється в рамках обговорення між членами групи. Жоден зі членів не може бути примушений голосувати певним чином.

Сесія ЄП відбувається один раз на рік у м. Страсбурзі в Палаці Європи. Крім того на вимогу більшості складу ЄП, Ради або Комісії проводяться позачергові сесії.

Президент ЄП обирається з-поміж членів ЄП, як правило, абсолютною більшістю голосів.

Особливе значення для ефективної законотворчої роботи ЄП має діяльність 20-ти постійних та двох спеціальних комітетів, що забезпечують фахову підготовку розгляду відповідних питань на пленарному засіданні Європарламенту. Комітети обговорюють поточні законодавчі проекти й формують позицію парламенту стосовно питань, внесених на його розгляд Радою чи Комісією). Також вони висувають власні ідеї та ініціативи з метою впливу на процес європейської інтеграції.

Створення спеціальних комітетів — з питань фінансових, економічних та соціальних криз та комітету з політичних викликів обумовлено необхідністю відповідного реагування на найбільш гострі поточні питання. Спеціальні комітети створюються строком на 12 місяців, за необхідності термін їх діяльності може бути продовжений.

До постійних комітетів ЄП відносяться:

— комітет із закордонних справ, до складу якого входять: комітет із прав людини та комітет із безпеки та оборони;

- комітет із розвитку,
- комітет із міжнародної торгівлі,
- комітет із ресурсів,
- комітет із питань контролю за бюджетом,
- комітет з економічної та монетарної політики,
- комітет з питань зайнятості та соціальної політики,

- комітет з охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки харчових продуктів,
- комітет з промислової політики, досліджень та енергетики,
- комітет з питань внутрішнього ринку та захисту прав споживачів,
- комітет з транспорту та туризму,
- комітет з питань регіонального розвитку,
- комітет з питань розвитку сільського господарства,
- комітет рибного господарства,
- комітет по культурі та освіті ,
- комітет з питань правової політики,
- комітет з питань громадянських свобод, юстиції та внутрішніх справ,
- комітет з питань конституційних справ,
- комітет з питань прав жінок та гендерної рівності,
- комітет по петиціям .

До складу кожного комітету входять від 24-х до 76-ти депутатів, а також Голова комітету, бюро й секретаріат комітету. Політичний склад комітетів відповідає представленню політичних партій у ЄП. Парламентські комітети зустрічаються один або два рази на місяць у Брюсселі. Їх робота відкрита для громадськості, й до їх обов'язків входить проведення широких консультацій щодо законопроектів.

Для розгляду окремих законодавчих пропозицій ЄП може створювати підкомітети і тимчасові спеціальні комітети. Голови комітетів координують роботу комітетів за допомогою Конференції голів комітетів, що є органом ЄП .

До складу Конференції голів комітетів входять також голови політичних груп і Президент ЄП. Цей орган відповідає за організацію роботи Парламенту й приймає рішення з питань, пов'язаних із плануванням підготовки законопроектів, порядку денного пленарних засідань, визначення головного комітету для розгляду законодавчої пропозиції тощо.

Організаційними питаннями ЄП відає ще один орган ЄП — Президія, до складу якої входять Президент ЄП, 14 віце-президентів і п'ять квесторів, які мають статус радників. Вони обираються ЄП на два з половиною роки, і мають право на продовження терміну. До повноважень квесторів належать адміністративні питання, питання матеріально-технічного забезпечення діяльності депутатів ЄП та контроль за лобістською діяльністю в Парламенті.

Забезпечення діяльності ЄП та його комітетів синхронним перекладом та перекладом документів на всі офіційні мови ЄС здійснюється Секретаріатом, до складу якого входять 4600 осіб,

ЄП реалізує повноваження щодо прийняття законодавчих актів — регламентів, директив, рішень — за допомогою відповідних законодавчих процедур — звичайної та спеціальної і в тісній співпраці з іншими інститутами ЄС. Установчі договори в редакції Лісабонського договору суттєво збільшили кількість сфер, у яких акти, ухвалюються спільно Європейським Парламентом і Радою на пропозицію від Комісії.

Крім того, ЄП може приймати законодавчі резолюції, резолюції та рекомендації, а також письмові декларації, які подаються не менш ніж 5-ма членами ЄП та стосуються законодавчих процедур. У разі необхідності ЄП звертається до інших інститутів ЄС із запитом, які є допоміжним інструментом у опрацюванні парламентських законопроектів.

ЄП має вагомі повноваження у бюджетній сфері, адже наділений правом змінювати проект бюджету ЄС. Крім того йому належить вирішальне слово в прийнятті або відхиленні бюджету. Здійснюючи бюджетні повноваження, ЄП впливає на політику ЄС у цілому.

Європейський парламент може звертатися з позовами до Суду ЄС стосовно законності актів ЄС, а також відповідності проекту міжнародної угоди положенням установчих договорів ЄС.

Європейський парламент має право делегувати законодавчі повноваження Комісії для прийняття незаконодавчих актів загального застосування для доповнення або внесення змін до певних неістотних елементів законодавчого акту. У цьому випадку Парламент повинен звернути особливу увагу на цілі, зміст, обсяг, тривалість та умови делегування. Делегований акт може набути чинності, лише якщо ані ЄП, ані Рада не висловили заперечень протягом періоду, встановленого законодавчим актом.

Варто зазначити, що Європарламент активно співпрацює з міжпарламентськими організаціями та парламентами різних країн. В ЄП функціонують спеціальні групи депутатів, до повноважень яких належить розвиток співробітництва з парламентами країн-членів ЄС, країн — кандидатів на вступ до ЄС, а також з парламентами країн, які визначили напрям євроінтеграції як стратегічний пріоритет свого розвитку.

Офіційний Інтернет-сайт Європейського парламенту — <http://www.europarl.europa.eu>

Додаток 5

**ДЕПУТАТСЬКІ ГРУПИ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З МІЖПАРЛАМЕНТСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ
ІЗ ЗАРУБІЖНИМИ КРАЇНАМИ**

Австралія	Ізраїль	Люксембург
Австрія	Індія	Мадагаскар
Азербайджан	Індонезія	Македонія
Албанія	Ірак	Малайзія
Алжир	Іран	Мальта
Ангола	Ірландія	Марокко
Аргентина	Іспанія	Мексика
Афганістан	Італія	Мозамбік
Бахрейн	Йорданія	Молдова
Бельгія	Казахстан	Монголія
Білорусь	Канада	Нігерія
Болгарія	Катар	Нідерланди
Бразилія	Кенія	Німеччина
Великобританія	Киргизстан	Нова Зеландія
Венесуела	Китай	Норвегія
В'єтнам	Кіпр	Об'єднані
Вірменія	КНДР	Арабські
Гвінея-Бісау	Конго	Емірати
Греція	Корея, Республіка	Оман
Грузія	Куба	Пакистан
Данія	Кувейт	Палестина
Домініканська	Латвія	Панама
Республіка	Литва	Перу
Естонія	Ліван	Південно-
Єгипет	Лівія	Африканська
Ємен	Ліхтенштейн	Республіка

Польща	США	Фінляндія
Португалія	Таджикистан	Франція
Росія	Таїланд	Хорватія
Румунія	Туніс	Чехія
Саудівська Аравія	Туреччина	Чилі
Сербія	Туркменістан	Чорногорія
Сирія	Угорщина	Швейцарія
Сінгапур	Узбекистан	Швеція
Словаччина	Уругвай	Шрі-Ланка
Словенія	Філіппіни	Японія

Додаток 6

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**Про затвердження Положення
про помічника-консультанта народного депутата України**

Із змінами, внесеними згідно з Постановою ВР № 575-XIV від 08.04.99, ВВР, 1999, № 18; Постановою ВР № 4301-VI від 10.01.2012, ВВР, 2012, № 30, ст. 380 ст. 169; Законами № 2401-III від 26.04.2001, ВВР, 2001, № 30, ст. 141 № 1519-IV від 19.02.2004, ВВР, 2004, № 23, ст. 320; Законом № 4711-VI від 17.05.2012.

Додатково див. Закон № 3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006, № 9, № 10–11, ст. 96; ст. 97, 98 Закону № 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007, № 7–8, ст. 66; Рішення Конституційного Суду № 6-рп/2007 від 09.07.2007.

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Відповідно до статті 34 Закону України «Про статус народного депутата України» затвердити Положення про помічника-консультанта народного депутата України (додається).

(Постанова із змінами, внесеними згідно із Законом № 1519-IV від 19.02.2004)

Голова Верховної Ради України

О. МОРОЗ

м. Київ, 13 жовтня 1995 року
№ 379/95-ВР

ПОЛОЖЕННЯ

про помічника-консультанта народного депутата України

Глава 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1.1. Правовий статус помічника-консультанта народного депутата України

1. Відповідно до частини першої статті 34 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат України може мати до тридцяти одного помічника-консультанта, правовий статус і умови діяльності яких визначаються Законом України «Про статус народного депутата України», іншими законами та прийнятим відповідно до них цим Положенням.

2. Помічником-консультантом народного депутата України може бути лише громадянин України, який має середню спеціальну чи вищу освіту і вільно володіє державною мовою.

3. Помічник-консультант народного депутата України працює за строковим трудовим договором на постійній основі чи за сумісництвом або на громадських засадах.

4. Помічники-консультанти народного депутата України перебувають у штаті державних підприємств, установ, організацій або за заявою народного депутата України прикріплюються для кадрового та фінансового обслуговування до виконавчих комітетів відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі — до секретаріатів міських рад.

5. На чотирьох помічників-консультантів народного депутата України поширюється дія Закону України «Про державну службу», їм присвоюється не вище ніж сьомий ранг державного службовця четвертої категорії, вони прикріплюються для кадрового та фінансового обслуговування до Апарату Верховної Ради України або до виконавчих апаратів органів місцевого самоврядування.

6. Помічники-консультанти народного депутата України, які працюють у місті Києві за строковим трудовим договором на постійній основі, але не є державними службовцями, також можуть прикріплюватися для кадрового та фінансового обслуговування до Апарату Верховної Ради України.

7. Помічник-консультант народного депутата України у своїй роботі керується Конституцією України, законодавством України, а також цим Положенням.

(Стаття 1.1 із змінами, внесеними згідно з Постановою ВР № 575-XIV від 08.04.99, в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Г л а в а 2

ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ

ПОМІЧНИКІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ

НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Стаття 2.1. Права помічника-консультанта народного депутата України

1. Помічник-консультант народного депутата України має право:

1) входити й перебувати у приміщеннях Верховної Ради України за пред'явленням посвідчення помічника-консультанта, дотримуючись встановленого порядку;

2) доступу в приміщення центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування за посвідченням помічника-консультанта;

3) бути присутнім на пленарних засіданнях Верховної Ради України у відведених для цього місцях;

4) бути присутнім на засіданнях комітетів або тимчасових спеціальних чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України за письмовим дорученням народного депутата України та згодою голови комітету чи тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії;

5) бути присутнім на засіданнях місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

6) безоплатно користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування в порядку, встановленому законодавством України;

7) на ознайомлення з актами, прийнятими Верховною Радою України, крім прийнятих на її закритих засіданнях, а також інформаційними і довідковими матеріалами, що офіційно поширюються Верховною Радою України, Президентом України, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

8) одержувати за письмовим зверненням народного депутата України в органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на державних підприємствах, в установах і організаціях у встановленому порядку необхідні народному депутату України для здійснення його депутатських повноважень документи, інформаційні та довідкові матеріали;

9) одержувати надіслану на ім'я народного депутата України поштову й телеграфну кореспонденцію, відправляти її за дорученням народного депутата України;

10) оголошувати підготовлені народним депутатом України письмові пропозиції, звернення, заяви та інші документи на засіданнях місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування або подавати їх у письмовій формі;

11) за письмовим зверненням народного депутата України та за згодою керівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ, організацій користуватися копіювально-розмножувальною та обчислювальною технікою.

(Стаття 2.1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2401-III від 26.04.2001, в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 2.2. **Обов'язки помічника-консультанта народного депутата України**

1. Помічник-консультант народного депутата України зобов'язаний:

1) дотримуватися вимог Конституції України, законодавства України, а також цього Положення;

2) при виконанні своїх обов'язків не допускати дій, що можуть негативно впливати на виконання повноважень народного депутата України, утримуватися від заяв та вчинків, що компрометують народного депутата України;

3) дотримуватися високої культури спілкування з посадовими особами і громадянами, працівниками Апарату Верховної Ради України, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та об'єднань громадян;

4) за дорученням народного депутата України вивчати питання, необхідні народному депутату України для здійснення його депутатських повноважень, готувати по них відповідні матеріали;

5) допомагати народному депутату України в організації проведення звітів і зустрічей з виборцями, трудовими колективами підприємств, установ, організацій;

6) виконувати доручення народного депутата України у взаємовідносинах з виборцями, а також з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями;

7) допомагати народному депутату України під час особистого прийому ним виборців у розгляді звернень громадян, вирішенні порушених ними питань;

8) допомагати народному депутату України в розгляді надісланих на його ім'я поштою або поданих на особистому прийомі виборцями пропозицій;

9) систематично узагальнювати звернення виборців, інформувати народного депутата України про підсумки загальнень;

10) за дорученням народного депутата України брати участь в організації вивчення громадської думки, потреб і запитів виборців, вносити йому пропозиції щодо шляхів їх вирішення;

11) вести діловодство відповідно до вимог Інструкції з діловодства у Верховній Раді України), затвердженої відповідним Розпорядженням Голови Верховної Ради України;

12) забезпечувати схоронність документів, що надходять на ім'я народного депутата України, контролювати своєчасне надходження відповідей на депутатські звернення;

13) надавати народному депутату України організаційно-технічну та іншу необхідну допомогу при здійсненні ним депутатських повноважень.

2. На помічників-консультантів народного депутата України, які прикріплені для кадрового та фінансового обслуговування до Апарату Верховної Ради України, поширюється дія розділів III, VI та VII Правил внутрішнього трудового розпорядку для працівників Апарату Верховної Ради України.

(Стаття 2.2 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Г л а в а 3

ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ НА ПОСАДУ ПОМІЧНИКА-КОНСУЛЬТАНТА НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Стаття 3.1. Персональний підбір кандидатур на посаду помічника-консультанта народного депутата України

1. Персональний підбір кандидатур на посаду помічника-консультанта, організацію їх роботи та розподіл місячного

фонду оплати праці здійснює особисто народний депутат України, який несе відповідальність щодо правомірності своїх рішень.

Стаття 3.2. Умови прийняття на роботу помічника-консультанта народного депутата України

1. Помічник-консультант народного депутата України працює за строковим трудовим договором на постійній основі чи за сумісництвом або на громадських засадах.

2. Народний депутат України самостійно визначає кількість помічників-консультантів, які працюють за строковим трудовим договором на постійній основі, за сумісництвом і на громадських засадах у межах загального фонду, які встановлюються йому для оплати праці помічників-консультантів Постановою Верховної Ради України.

(Стаття 3.2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2401-III від 26.04.2001, в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 3.3. Зарахування на посаду помічника-консультанта народного депутата України

1. Зарахування на посаду помічника-консультанта народного депутата України проводиться на підставі письмового подання народного депутата України Керівнику Апарату Верховної Ради України чи керівнику виконавчого комітету відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі — секретаріату міської ради, державного підприємства, установи та організації, в якомузначаються: прізвище, ім'я та по батькові кандидата на посаду, зарахування на постійній основі чи за сумісництвом, строк дії трудового договору, відомості про зарахування на державну службу, ранг, який присвоюється чи вже присвоєний державному службовцю, розмір встановлюваної заробітної плати, дата зарахування. До письмового подання народного

депутата України додаються особиста заява особи, яку приймають на цю посаду, та інші документи, передбачені законодавством.

Громадяни України, які вперше зараховуються на посаду помічника-консультанта народного депутата України на державну службу, приймають Присягу державного службовця відповідно до вимог статті 17 Закону України «Про державну службу».

2. Помічник-консультант народного депутата України за поданням народного депутата України та за особистою заявою звільняється з попереднього місця роботи в порядку переведення, передбаченому пунктом 5 частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України, в зазначений у його заяві і поданні народного депутата України строк.

(Стаття 3.3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2401-III від 26.04.2001, в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 3.4. Обмеження, пов'язані з роботою на посаді помічника-консультанта народного депутата України

1. На посаді помічника-консультанта народного депутата України не можуть перебувати особи, які не відповідають вимогам частини другої статті 34 Закону України «Про статус народного депутата України».

2. На посаді помічника-консультанта народного депутата України за строковим трудовим договором на постійній основі чи за сумісництвом не можуть перебувати працівники Апарату Верховної Ради України та органів виконавчої влади, які перебувають на державній службі чи на службі в органах місцевого самоврядування, а також особи, яким законодавством України заборонено виконання іншої оплачуваної роботи.

3. Виключено на підставі Постанови ВР № 4301-VI від 10.01.2012.

Г л а в а 4
ОРГАНІЗАЦІЙНЕ, МАТЕРІАЛЬНЕ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПОМІЧНИКА-КОНСУЛЬТАНТА
НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Стаття 4.1. Оплата праці помічника-консультанта народного депутата України

1. Розмір загального фонду оплати праці помічників-консультантів народного депутата України встановлюється Верховною Радою України.

2. У межах загального фонду, встановленого йому для оплати праці помічників-консультантів, народний депутат України самостійно:

1) визначає кількість помічників-консультантів, які працюють за строковим трудовим договором на постійній основі чи за сумісництвом або на громадських засадах;

2) здійснює розподіл місячного фонду заробітної плати помічників-консультантів, що не може бути нижчим за встановлену законом мінімальну заробітну плату;

3) надає помічникам-консультантам матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань.

3. Заробітна плата помічникам-консультантам, які перебувають на державній службі, встановлюється з урахуванням вимог статті 33 Закону України «Про державну службу» .

(Стаття 4.1 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 4.2. Організація праці помічника-консультанта народного депутата України

1. Помічнику-консультанту народного депутата України, який прикріплений для кадрового та фінансового обслуговування до Апарату Верховної Ради України, надається одне постійне робоче місце у службовому кабінеті народного депутата України.

2. Помічникам-консультантам народного депутата України, не зазначеним у частині першій цієї статті, постійне робоче місце надається в порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 28 Закону України «Про статус народного депутата України».

(Стаття 4.2 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 4.3. Відрядження помічника-консультанта народного депутата України

1. Помічник-консультант народного депутата України може бути направлений народним депутатом України у відрядження для виконання робіт, пов'язаних із здійсненням його депутатських повноважень.

2. За письмовим поданням народного депутата України помічник-консультант народного депутата України отримує посвідчення про відрядження та кошти на зазначені цілі за розпорядженням керівництва Апарату Верховної Ради України, виконавчого органу місцевого самоврядування, в штаті яких він перебуває, або за місцем постійної роботи, визначеним народним депутатом України при прийнятті його на роботу.

Стаття 4.4. Відпустка помічника-консультанта народного депутата України

1. Помічнику-консультанту народного депутата України, який працює за строковим трудовим договором на постійній основі, надається щорічна основна оплачувана відпустка тривалістю 30 календарних днів, якщо законодавством не передбачено інше.

2. Помічнику-консультанту народного депутата України, що перебуває на державній службі, надається допомога на оздоровлення в порядку та розмірах, встановлених Законом України «Про державну службу», в межах загального фонду оплати праці помічників-консультантів народного депутата України.

3. За наявності підстав помічнику-консультанту народного депутата України, який працює за строковим трудовим договором на постійній основі, надаються додаткові відпустки, передбачені статтею 4 Закону України «Про відпустки».

4. Відпустка помічникам-консультантам народного депутата України надається, як правило, у період відпустки народного депутата України.

5. Помічник-консультант народного депутата України на початку кожного календарного року попередньо погоджує з народним депутатом України дату своєї основної та додаткової відпусток, про що повідомляє Керівника Апарату Верховної Ради України або керівника виконавчого комітету відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі — секретаріату міської ради, до яких він прикріплений за заявою народного депутата України для кадрового та фінансового обслуговування, чи керівника державного підприємства, установи, організації, у штаті яких він перебуває.

6. Відпустка помічнику-консультанту народного депутата України надається на підставі його письмової заяви, погодженої з народним депутатом України, за розпорядженням Керівника Апарату Верховної Ради України, керівника виконавчого комітету (апарату) відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі — секретаріату міської ради, до якого прикріплений помічник-консультант народного депутата України для кадрового та фінансового обслуговування, чи керівника державного підприємства, установи, організації, у штаті яких він перебуває.

(Стаття 4.4 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 4.5. Припинення роботи на посаді помічника-консультанта народного депутата України

1. Крім загальних підстав, передбачених Кодексом законів про працю України та Законом України «Про державну

службу», помічник-консультант народного депутата України може бути звільнений:

1) за письмовим поданням народного депутата України Керівнику Апарату Верховної Ради України, керівнику виконавчого комітету (апарату) відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі — секретаріату міської ради, до якого прикріплений помічник-консультант народного депутата України для кадрового та фінансового обслуговування, чи керівнику державного підприємства, установи, організації, у штаті яких він перебуває;

2) у разі припинення повноважень народного депутата України — з дати їх припинення.

2. Для звільнення помічника-консультанта народного депутата України не потрібно погодження з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) Апарату Верховної Ради України, виконавчого комітету (апарату) відповідного органу місцевого самоврядування, а у містах Києві та Севастополі — секретаріату міської ради, до якого прикріплений помічник-консультант народного депутата України для кадрового та фінансового обслуговування, чи державного підприємства, установи, організації, у штаті яких він перебуває.

3. Помічник-консультант народного депутата України, якого притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення, підлягає звільненню з посади у триденний строк з дня отримання керівником Апарату Верховної Ради України копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили.

(Статтю 4.5 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 4711-VI від 17.05.2012)

(Стаття 4.5 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 4.6. Захист трудових прав помічника-консультанта народного депутата України

(Установити, що у 2007 році працюючим пенсіонерам, на яких поширюється дія цієї Постанови, достроково призначена пенсія за віком (з урахуванням підпункту «г» пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення», пункту «в» частини другої статті 12 Закону України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему» та статті 21 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні») у період до досягнення пенсійного віку, передбаченого законодавством для відповідної категорії осіб, не виплачується згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006; додатково див. Рішення Конституційного Суду № 6-рп/2007 від 09.07.2007)

(Установити, що у 2007 році пенсія за віком відповідно до цієї Постанови призначається лише при досягненні пенсійного віку, передбаченого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006)

(Установити, що з 1 січня 2007 року максимальний розмір пенсії або щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) у 2006–2007 роках відповідно до цієї Постанови не може перевищувати 12 мінімальних розмірів пенсії за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а по інших категоріях пенсіонерів розмір пенсії або щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій,

цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) у 2007 році, не може перевищувати 10 тисяч гривень на місяць згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006)

(Установити, що розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених у 2006 році відповідно до цієї Постанови, не може перевищувати 12 мінімальних пенсій за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005)

(Установити, що у 2006 році достроково призначена пенсія за віком з урахуванням підпункту «г» пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» у період до досягнення пенсійного віку, передбаченого законодавством для відповідної категорії осіб, працюючим пенсіонерам, на яких поширюється дія цієї Постанови, не виплачується згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005)

1. Помічнику-консультанту народного депутата України, звільненому у зв'язку із закінченням строку повноважень народного депутата України, надається попередня або рівноцінна робота (посада), якщо до прийняття на роботу помічником-консультантом він працював в органах державної влади або в органах місцевого самоврядування.

(Частина перша статті 4.6 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

2. У разі звільнення помічника-консультанта народного депутата України на підставі дострокового припинення повноважень народного депутата України відповідно до частини третьої статті 5 Закону України «Про статус народного

депутата України» помічнику-консультанту народного депутата України, який працює за строковим трудовим договором на постійній основі, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі його тримісячної заробітної плати за рахунок бюджетних призначень на забезпечення діяльності Верховної Ради України.

(Частина друга статті 4.6 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

3. Період перебування на посаді помічника-консультанта народного депутата України за строковим трудовим договором на постійній основі зараховується до трудового стажу за спеціальністю такого помічника-консультанта.

(Частина третя статті 4.6 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

4. Заробітна плата, яку помічник-консультант народного депутата України одержував під час роботи на цій посаді за сумісництвом, входить у суму заробітку для обчислення пенсії.

Стаття 4.7. Витрати, пов'язані з діяльністю помічника-консультанта народного депутата України, та їх відшкодування

1. Канцелярські, поштові, телеграфні й телефонні витрати помічника-консультанта народного депутата України, пов'язані з виконанням покладених на нього обов'язків, оплачуються безпосередньо народним депутатом України за рахунок коштів, передбачених на виконання депутатських повноважень.

(Частина перша статті 4.7 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

2. Сумарні витрати на відрядження помічників-консультантів народного депутата України встановлюються щорічно в кошторисі видатків на здійснення повноважень Верховної Ради України.

(Статтю 4.7 доповнено частиною згідно із Законом № 1519-IV від 19.02.2004)

3. Витрати на відрядження помічника-консультанта народного депутата України відшкодовуються згідно з законодавством України про службові відрядження.

4. Витрати Верховної Ради України, виконавчих органів, органів місцевого самоврядування, пов'язані з діяльністю помічника-консультанта народного депутата України, у тому числі щодо оплати додаткової відпустки, входять до переліку витрат для забезпечення діяльності народного депутата України.

5. Фінансування зазначених витрат провадиться Міністерством фінансів Автономної Республіки Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими фінансовими управліннями шляхом перерахування ними коштів на рахунки відповідних органів з Державного бюджету України з наступним віднесенням на кошторис витрат Верховної Ради України.

6. Перерахування провадиться на підставі письмового подання народного депутата України.

Г л а в а 5 ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 5.1. *Виключено на підставі Закону № 1519-IV від 19.02.2004*

Стаття 5.2. **Обов'язковість повідомлення народного депутата України**

У разі затримання, арешту, притягнення помічника-консультанта народного депутата України до кримінальної відповідальності правоохоронні органи зобов'язані невідкладно повідомити про це народного депутата України.

(Стаття 5.2 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 5.3. Посвідчення помічника-консультанта народного депутата України

1. Помічник-консультант народного депутата України має посвідчення, що підтверджує його особу та повноваження, та використовує його у випадках, передбачених законодавством.

2. Посвідчення помічника-консультанта народного депутата України видається Апаратом Верховної Ради України за письмовим поданням народного депутата України.

3. У разі звільнення помічника-консультанта народного депутата України з посади його посвідчення вважається недійсним і він зобов'язаний повернути його до Апарату Верховної Ради України.

4. Опис посвідчення помічника-консультанта народного депутата України затверджується розпорядженням Голови Верховної Ради України.

(Стаття 5.3 в редакції Закону № 1519-IV від 19.02.2004)

Стаття 5.4. Виключено на підставі Закону № 1519-IV від 19.02.2004

Науково-практичне видання

ДЕПУТАТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Науково-практичний посібник

Видання підготували:

*В. О. Зайчук (керівник авторського колективу),
О. Л. Копиленко, Ю. В. Ясенчук, Ю. В. Данилюк,
І. М. Мищак, А. І. Погорєлова, О. Г. Макаренко,
Т. В. Скомороха, Р. О. Коцюба*

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

О. П. Хлопової

Підписано до друку 04.01.2013 р.

Формат 84×108/32. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgC.

Ум. друк. арк. 13,86. Обл.-вид. арк. 11,95. Тираж 500 пр. Вид. № 1012.

Парламентське видавництво

04053, м. Київ-53, Несторівський провулок, 4

тел. 272-12-16, факс 272-10-18.

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 2759 від 07.02.2007 р.

Віддруковано в Українському агентстві інформації та друку «Рада»

03148, м. Київ-48, вул. Сосніних, 3,

тел. 273-67-94

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 2527 від 15.06.2006 р.